

Міністерство освіти і науки України
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

О. С. КРАВЧЕНКО
А. В. БОРОВИК

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ
ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ**

Монографія

Видавництво
«Юридика»
2025

Рецензенти:

Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;

Дубинській Олег Володимирович – доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Соболь Євген Юрійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 4 від 17.02.2025 р.)*

Кравченко О. С.

К77 Адміністративно-правові основи гендерної політики в Україні : монографія / О. С. Кравченко, А. В. Боровик. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 172 с.

ISBN 978-617-8182-72-4

DOI ???

Встановлено, що розуміння реалізації принципу рівності залежить не лише від об'єктних характеристик правовідносин, але і повинен враховувати суб'єктні ознаки відповідної сфери. Наголошено, що вирішальне значення для конкретизації змісту цього принципу має його суб'єкт (суб'єкт права, правове становище якого цей принцип визначає). Визначено, що спрямування діяльності міжнародних організацій з питань забезпечення гендерної рівності визначається такими векторами, як: подолання проявів дискримінації; забезпечення рівноправності чоловіків і жінок (так звана якісна рівність); створення рівних умов для реалізації суб'єктивних активних і пасивних виборчих прав (кількісна рівність); усунення протиправних діянь та запобігання їх вчиненню, що пов'язані зі встановленням певних гендерних ознак (торгівля дітьми, жінками, сексуальне рабство, поширення продукції, що має ознаки порнографії тощо). До проблем нормативно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні віднесено: низьку ефективність реалізації та практики правозастосування гендерно-правової експертизи законопроектів; низьку ефективність дії нормативних та організаційних механізмів забезпечення не лише механізмів гендерної рівності, але й гендерної справедливості. Досліджено функції і принципи адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні. Встановлено, що процеси демократизації та гуманізації українського суспільства позначаються на перегляді функціонального змісту адміністративно-правового регулювання суспільних правовідносин загалом, і зокрема – з питань здійснення гендерної політики.

УДК 342.951:[323:305](477)

ПЕРЕДМОВА 4

РОЗДІЛ 1

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ОБ'ЄКТ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 5

1.1 Гендерна політика: визначення сутності та змісту. 5

1.2 Європейські та світові стандарти нормативно-правового регулювання здійснення гендерної політики. 19

1.3 Нормативно-правове регулювання здійснення гендерної політики в Україні: сучасний стан. 49

1.4 Функції та принципи адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні. 67

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ

ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ,

ПРАВАЗАСТОСОВНИЙ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ 82

2.1 Суб'єктний склад правовідносин із реалізації гендерної політики в Україні 82

2.2 Адміністративно-правові засоби реалізації гендерної політики в Україні 101

2.3 Громадськість у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні. 115

2.4 Гарантії ефективності реалізації гендерної політики в Україні 129

ВИСНОВКИ 147

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 152

ПЕРЕДМОВА

Успішність та ефективність здійснення гендерної політики є гарантією дотримання конституційного принципу про пріоритетність для держави людини, визнання її найвищою соціальною цінністю. Впровадження гендерної політики й ефективне адміністративно-правове регулювання визначає рівень демократичного розвитку країни, успішність здійснення державою покладеної на неї соціальної та економічної функцій.

Питання розуміння гендерної рівності залишається правовою категорією, що перебуває у процесах нормативної трансформації та реформування, що визначається переглядом підходів до встановлення соціальних ролей, які виконують жінки і чоловіки. В Україні питання гендерної рівності особливо гостро постає в умовах воєнного стану, що стало причиною до обґрунтування розуміння гендерної політики та специфіки її здійснення крізь призму принципів соціальної стійкості, соціальної справедливості й обґрунтованості.

Попри зазначене, і досі на рівні Конституції України не визначено змісту категорії «гендерна рівність», що визначається відсутністю спеціального нормативного підходу до встановлення змісту та складників гендерної політики.

Установлення змісту адміністративно-правового регулювання гендерної політики має базуватися на дослідженнях таких учених, як: В. Авер'янов, В. Бевзенко, Ю. Битяк, А. Боровик, М. Віхляєв, Ю. Волкова, І. Голосніченко, Я. Греца, О. Губанов, Н. Деревянко, О. Дрозд, О. Дубинський, В. Зьолка, Р. Ігонін, Р. Калюжний, Т. Карабін, Т. Коломоець, А. Комзюк, В. Курило, А. Кучук, Я. Лазур, Т. Мацелик, Н. Нижник, Д. Приймаченко, Р. Шаповал та інших. Розуміння змісту державної політики висвітлювалося у працях таких учених, як: Дж. Андерсон, Л. Ган та Б. Гогвуд, М. Крафт та А. Фарлонг, Р. Гудін, М. Морган і М. Райн, Л. Куїнн та Е. Янг тощо.

Метою монографічного дослідження є комплексна науково-практична розробка зі встановлення адміністративно-правових основ гендерної політики в Україні.

РОЗДІЛ 1 ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

1.1 Гендерна політика: визначення сутності та змісту

Реалізація гендерної політики, встановлення її сутності та змісту має базуватися на розумінні принципу конституційної рівності. Виникнення ідеї конституційного закріплення принципу рівності пов'язується із проведенням буржуазних революцій і започаткування руху жінок за рівні конституційні права із чоловіками.

Пошук відповідей на питання розуміння принципу рівності попри зазначене на рівні філософського тлумачення з давніх часів було предметом наукових пошуків, але при цьому постійно перебуває у стані нормативної трансформації встановлення його сутності. Розуміння принципу рівності з точки зору філософсько-правових підходів дає підставу виокремити такий його зміст, як певне співвідношення об'єктів та суб'єктів, що є допустимим замінити один одного¹; як взаємодія двох об'єктів, з однаковими властивостями².

Обґрунтування встановлення змісту рівності пов'язується із результатами розвитку математичної науки³.

У межах пропонованої монографії рівність буде розглядатися як регулятор суспільних відносин, що виступає певним принципом правового регулювання та формування і функціонування суспільства, досягнення якого становить безумовний імператив.

¹ Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2009. 208 с.

² Ткачук Р. Від амазонок давнини до жінок-воїнів сьогодення. *Військо України*. 2014. № 2. С. 12–19.

³ Вітлінський В. В. Економіко-математичні методи та моделі: оптимізація : навч. посібник / Вітлінський В. В., Терещенко Т. О., Савіна С. С. Київ : КНЕУ, 2016. 303 с.; Baum R. J. *Philosophy and Mathematics*. San Francisco : Freeman, Cooper and Co, 1973; Körner S. *The Philosophy of Mathematics*. London: Hutchinson University Library, 1960. 210 p.

При цьому рівність у межах правових підходів розуміється як: принцип нормативного регулювання суспільних відносин; соціальна цінність; правовий інститут; характеристика правового статусу особи; характеристика механізму нормативно-правового забезпечення прав і свобод людини.

Рівність як соціальна цінність виходить із неприпустимості виокремлення та домінування окремих соціальних груп (класів) над іншими, що результативно приводить до досягнення співмірного і справедливого розподілу матеріальних благ та задоволення особистих немайнових цінностей¹. При цьому з точки зору суспільно-наукового пізнання правова рівність є різновидом соціальної, що співвідноситься із рівністю релігійною, моральною тощо. В основу відмежування правової рівності, від інших її видів покладено нормативне забезпечення².

Реалізація рівності відбувається через такі складові її розуміння, як:

- рівність особи перед законом; рівність особи у здійсненні права на судовий захист; рівність доступу до інформації;
- рівність доступу до публічного управління; рівність правових статусів³. Зазначені елементи реалізуються у складному взаємозв'язку.

Встановлення змісту рівності як базису побудови гендерної політики пов'язується із визначенням його співвідношення із рівноправністю. Рівність більшість учених визначають як категорію ширшу, ніж рівноправність, позаяк вона відображає однакові можливості для дотримання принципів, ідей, концепцій для всіх учасників суспільних правовідносин. Натомість

¹ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. : Нац. акад. правових наук ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 932 с.

² Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2019. 257 с.

³ Equality and human rights: nothing but trouble? Eds.: M. Brink, S. Bur, J. Goldschmidt. Utrecht : SIM, 2015. 222 p.

рівноправність визначається однаковою сукупністю прав як суб'єктивних можливостей особи діяти¹.

Цікавим є підхід, обґрунтований у дослідженнях П. Рабіновича та М. Хавронюка. Названі автори визначили розуміння рівноправності як рівності прав людини та громадянина, що поділили на загальносоціальну (або фактичну) та юридичну. Тобто вони зробили висновок, що досягнення рівності як принципу побудови загальнонаціональної політики вимагає не лише його нормативного закріплення, але і створення фактичних обставин його реалізації².

Продовжуючи висвітлення певною мірою унікальних підходів, варто навести думку, що рівноправність не означає абсолютну однаковість юридичних можливостей, а передусім має виходити із можливості доступу до них³.

Натомість О. Уварова розглядає принцип рівності як характеристику публічно-правового чи приватно-правового статусу особи⁴. Важливе значення має дотримання принципу рівності як принципу реалізації адміністративно-правового статусу особи, що належить до динаміки публічно-управлінських правовідносин⁵. Встановлення адміністративно-правового статусу приватної особи визначає межі діяльності у сфері публічно-управлінських правовідносин⁶.

Адміністративно-правовий статус визначає соціальний стан особи, що закріплює її місце та значення у владних

¹ Білосорочка С. І. Гендерна рівність у ратифікованих Україною міжнародно-правових документах. *Теорія та практика державного управління*. Харків, 2017. Вип. 4. С. 210–214; Слінько Т. М., Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 440 с.

² Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.

³ Липачова Л. М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 24 с.

⁴ Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні. *Українська Гельсінкська спілка з прав людини*. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova>

⁵ Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ (проблеми загальної теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Донецьк, 2003. 164 с.

⁶ Колодій А. М. Принципи права України. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 206 с.

взаємовідносинах. Як зазначає М. Бояринцева, ефективність реалізації адміністративно-правового статусу має забезпечуватися авторитетом національної та багатонаціональної держави¹.

Реалізація адміністративно-правового статусу є важливою характеристикою структури правової системи, що встановлює зміст правовідносин між органами публічної влади та громадянином².

Важливе значення має дотримання принципу рівності у реалізації та захисті адміністративно-правового статусу приватної особи, адже саме він є складовою системи гарантій забезпечення як рівних можливостей у здійсненні суб'єктивних пасивних управлінських прав (зокрема, права бути обраним), так і суб'єктивних активних управлінських прав (права обирати та брати участь у проведенні референдуму чи виборів).

Безумовно, адміністративно-правовий статус є важливою складовою системи правовідносин, що визначають зміст взаємодії людини та держави³.

Розуміння принципу рівності та встановлення його змісту відіграє важливе значення, що підтверджується наявною науковою дискусією і низкою досліджень, де робляться спроби встановити його сутність⁴.

¹ Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с.

² Костюкевич С. Ф. Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2022. 203 с.

³ Адміністративне право України : підруч. / С. В. Ківалов та ін. ; за ред. С. В. Ківалова ; ОНЮА. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.; Липачова Л. М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 24 с.; Легеза Ю. О., Шевирталов В. С. Публічне управління процесами соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 125–128; Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 597. С. 90–94; Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

⁴ McCrudden Ch., Prechal S. The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe: A practical approach. European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality. European Commission. 2009. 50 p. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.htm

Проведімо науково-методологічний огляд захищених дисертаційних досліджень, де розглядалися питання співвідношення принципу рівності у регулюванні здійснення гендерної політики в Україні.

Реалізація принципу рівності в межах конституційно-правового регулювання знайшла висвітлення у дисертації Я. Паладієвої на тему «Місце позитивної дискримінації в механізмі забезпечення принципу рівності» (2024 р.)¹, де доведено такий принцип захисту прав жінок, як фактична рівність. Він означає, що позитивні заходи мають бути спрямовані на досягнення рівності шляхом усунення основних причин гендерної нерівності та розширення можливостей жінок для подолання системних бар'єрів.

На відміну від формальної рівності, яка передбачає однакове ставлення до всіх людей незалежно від їхніх обставин, фактична рівність визнає, що різні групи можуть потребувати різного ставлення для досягнення справжньої рівності.

У контексті позитивних дій щодо жінок фактична рівність передбачає:

- визнання і виправлення історичної несправедливості, системної дискримінації та соціальних бар'єрів, які перешкоджають повноцінній участі та просуванню жінок у різних сферах життя;
- дотримання принципу взаємопов'язаності, за яким позитивні заходи повинні визнавати і усувати перехресні форми дискримінації, з якими можуть стикатися жінки за такими ознаками, як раса, етнічна приналежність, клас, інвалідність, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність;
- реалізацію принципу комплексності, що передбачає прийняття цілісного і різностороннього підходу до подолання гендерної нерівності та просування гендерної рівності; принцип моніторингу й оцінки;
- втілення принципу гендерної нейтральності. Він спрямований на запобігання гендерним упередженням в обох

¹ Паладієва Я. В. Місце позитивної дискримінації в механізмі забезпечення принципу рівності : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024.

напрямах, гарантуючи, що заходи позитивної дискримінації не посилюють стереотипні гендерні ролі та не ставлять у невідгідне становище ні чоловіків, ні жінок за ознакою статі. Цей принцип наголошує на забезпеченні рівності можливостей та ставлення до людей незалежно від їхньої гендерної ідентичності¹.

Питання дотримання принципу рівності як гарантії належності здійснення трудових прав досліджено у низці дисертацій.

Так, Н. Кушнір, розробляючи тему «Теоретичні засади реалізації гендерної рівності у трудовому праві України» (2020), стверджує, що гендер – це характеристика соціального існування людей, сфери діяльності чоловіків і жінок, які визначаються не біологічними статевими відмінностями, а соціальною організацією суспільства².

І. Грицай, досліджуючи «Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект» (2018)³, на підставі аналізу судових рішень Європейського суду з прав людини, пов'язаних з гендерною дискримінацією, класифікувала їх на:

- рішення з приводу гендерної дискримінації у трудових спорах;
- сексуальні домагання; сімейне право; соціальне і пенсійне забезпечення; адміністративні спори; надання належної медичної допомоги;
- домашнє насильство та гендерно зумовлене насильство, що, зі свого боку, дало вченій можливість виокремити: такі підходи:

а) застосування у нерозривній єдності норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики її тлумачення ЄСПЛ;

¹ Паладієва Я. В. Місце позитивної дискримінації в механізмі забезпечення принципу рівності : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024.

² Кушнір Н. В. Теоретичні засади реалізації гендерної рівності у трудовому праві України : дис. ... д-ра філос. : 12.00.05. Харків, 2020.

³ Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2018. 514 с.

б) використання практики ЄСПЛ як одного із аргументів, яким обґрунтовується позиція органів судової влади, що формується на основі норм вітчизняного законодавства¹.

Варто зазначити, що розгляд реалізації принципу рівності при здійсненні гендерної політики відбувається у межах не лише правової науки, але й інших соціальних та гуманітарних наук, з-поміж яких варто виокремити такі наукові студії:

Дисертаційне дослідження Н. Балансович «Забезпечення гендерної рівності в системі органів державної влади» (2023), де:

- з'ясовано, що із розвитком демократії у суспільній думці відбулися суттєві зміни щодо розуміння сутності понять «гендер» і «стать», які, відповідно, характеризують соціальні та біологічні риси чоловіка і жінки;
- виявлено тенденцію щодо збільшення індексу гендерної рівності та зменшення індексу гендерного розриву в системі органів державної влади з розвитком гендерної демократії, в основі якої лежать принципи паритетності, справедливості, рівності та гендерна компетентність посадових осіб².

Дисертацію А. Можарівської «Медико-соціальне обґрунтування концептуальної моделі гендерної рівності в охороні здоров'я України» (2020), у якій:

- встановлено, що сучасна система охорони здоров'я України залишається гендерно нейтральною. Також обґрунтовано авторську концептуальну модель забезпечення гендерної рівності в охороні здоров'я України, що вимагає дотримання таких рівноцінних компонентів, як: правова складова, організаційна структура системи охорони здоров'я, наукова і освітня складові, зацікавленість населення інноваційними елементами, в яких є: правова складова, що має на меті створення Державної програми забезпечення гендерної рівності в сфері охорони здоров'я України як основного юридичного й організаційно-методичного документа з гендерних питань;

¹ Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2018. 514 с.

² Там само.

- запропоновано у системі охорони здоров'я створити стратегічний відділ з гендерних питань як провідний структурний підрозділ галузі щодо інтеграції гендерної рівності в охорону здоров'я;
- виявлено потребу удосконалення структури та кадрової політики охорони здоров'я з питань репродуктивного, сексуального здоров'я чоловіків, яке полягає у створенні нового сучасного лікувально-профілактичного закладу – Центру чоловічого здоров'я, який надаватиме спеціалізовану медичну допомогу чоловікам;
- обґрунтовано необхідність оптимізації кадрової політики – введення посади лікаря-андролога;
- з'ясовано, що наукова складова передбачає підвищення зацікавленості науковців дослідженнями з питань репродуктивного здоров'я чоловіків та жінок, особливостей моделей поведінки чоловіків та жінок їх впливу на стан здоров'я та отримання медичної допомоги; забезпечення підготовки фахівців охорони здоров'я з гендерних питань;
- внесено пропозицію впровадити в освітні програми на додипломному та післядипломному рівнях вивчення гендерних питань в охороні здоров'я у вигляді спеціальних курсів, тренінгів у форматі безперервного професійного розвитку фахівця охорони здоров'я;
- стверджено необхідність ініціювати серед населення відповідальне ставлення до власного здоров'я, дотримання здорового способу життя тощо¹ та ін.

Дослідження принципу рівності як принципу реалізації адміністративно-правового статусу громадянина здійснено у дисертації О. Саєнка на тему «Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду» (2020)²; Т. Чехович на тему «Конституційний

¹ Можарівська А. А. Медико-соціальне обґрунтування концептуальної моделі гендерної рівності в охороні здоров'я України : дис. ... канд. медич. наук : 14.02.03. Київ, 2020. 233 с.

² Саєнко О. С. Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2020. 230 с.

принцип рівності громадян перед законом у публічному управлінні» (2020), де констатовано незадовільний стан нормативно-правового забезпечення принципу рівності громадян перед законом у правозастосовній діяльності суб'єктів публічного управління, при цьому наголошено, що принцип рівності громадян перед законом стане дієвим. Також вважаємо, що на часі розробити й закріпити на нормативному рівні порядок застосування названого принципу (або тільки у правозастосовній діяльності, або загалом у публічно-управлінській діяльності, включаючи правотворення).

У ньому доцільно зафіксувати:

- дефініцію принципу рівності перед законом, його зміст, прояви; випадки, за яких його дотримання вважатиметься істотним;
- порядок, перелік дій та інструментів суб'єктів публічного управління, спрямованих на дотримання принципу рівності перед законом;
- правила щодо оформлення відповідних рішень;
- випадки, за яких принцип рівності перед законом вважатиметься порушенням тощо¹.

При цьому аналізовані дисертаційні дослідження зосереджуються на встановленні змісту реалізації саме принципу рівності, і лише поверхово присвячуються питанням забезпечення ефективності формування та реалізації політики із питань гендеру, що особливо актуалізується в умовах воєнного стану, коли відбувається нормативне закріплення пріоритетного виконання військового обов'язку, що покладається, зокрема, на чоловіків призовного віку та окремих категорій жінок².

Як можемо узагальнити, проведений вище аналіз дає підставу зробити висновок, що принцип рівності розуміється як застосування правових засобів до учасників суспільних правовідносин,

¹ Чехович Т. В. Конституційний принцип рівності громадян перед законом у публічному управлінні : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 584 с.

² Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-ХІІ.

що має будуватися на засадах однаковості підходів та створення фактичних можливостей для їх реалізації.

Отже, розуміння реалізації принципу рівності залежить не лише від об'єктних характеристик правовідносин, але і має враховувати суб'єктні ознаки відповідної сфери. Вирішальне значення для конкретизації змісту цього принципу має його суб'єкт (суб'єкт права, правове становище якого цей принцип визначає).

Відповідно до світових стандартів встановлюється, що принцип рівності може бути обмеженим при реалізації громадянських та політичних прав, що, зокрема, встановлюється Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, де у ст. 2 визнано, що «кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім особам, що перебувають у межах її території та під її юрисдикцією, права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини»¹. Реалізація громадянських та політичних прав особи передусім залежить від їх громадянства, і є допустимим обмеження за ознакою приналежності до певної країни², що дає змогу відмежувати впровадження принципу рівності залежно від громадянства, та є необхідним виділяти права людини і права громадянина.

Реалізація принципу рівності не має залежати від статі особи, або від її гендеру, тлумачення змісту якого і досі відбувається на засадах наукової полеміки та дискусії.

Термін «стать» пов'язується із термінами «sex» (що з латині перекладається як «стать») та «sek», що перекладається

¹ International Covenant on Civil and Political Rights : adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49. United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner. URL: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

² The Rights of Non-citizens. New York.Geneva : United Nations, 2006. 52 p.

як «відокремлювати»¹. Отже, можна сказати, що розуміння статі та переклад його змісту полягає у відмежуванні однієї особи від іншої за фізіологічними ознаками.

Саме такий зміст категорії «стать» закладено у законодавстві країн романо-германської правової системи. Однорідний підхід має розуміння категорії «гендер» у країнах англосаксонської правової системи².

Застосування категорії «гендер» починається із другої половини ХХ століття, яке хоча і пов'язується із категорією «стать», але при цьому передусім має розглядатися як соціокультурна категорія, допускаючи право особи обирати свою статеву приналежність, не розглядаючи її як імператив, що діє від народження. Отже, гендер може розглядатися як соціальна свобода, а стать – як біологічна свобода.

Загальноновизнаним є факт, що виникнення гендеру відбулося із використанням його у психологічних дослідженнях, серед яких необхідно виокремити публікацію Роберта Столлера, що була оприлюднена у 1968 році під назвою «Sex and Gender: on the Development of Masculinity and Femininity».

Надалі підходи, визначені Р. Столлером, були підтримані та розширені у публікаціях антропологів, зокрема, Гейла Рубіна, який обґрунтував розуміння гендеру як певної ознаки суспільної діяльності³ і яка є базисом для обґрунтування феміністського руху.

Відмежування статі і гендеру дійсно має враховувати не лише біологічні ознаки та характеристики, але і будуватися на соціальних ознаках здійснення наданих особі прав⁴.

Із висвітленого пересвідчуємося, що гендер належить до характеристики індивіда як учасника соціальних (суспільних)

¹ Бойко Н. Українсько-давньогрецько-латинський словник. Київ : Київський університет, 2012. 271 с.

² Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя : Друкар. світ, 2011. 132 с.

³ Gayle R. The traffic in women: Notes on the «political economy» of sex. *Toward an Anthropology of Women*. N. Y., 1975. P. 157–210.

⁴ Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2016. № 2. С. 114–120.

відносин, тоді як стать характеризує особу з погляду її біологічних та фізіологічних ознак.

Тобто гендер є більш широкою категорією, що здатна відобразити не лише біологічні характеристики особи, але і встановлює зміст її певної соціальної ролі. Гендерна структура особистості відображає її соціальні емоції, роль у сімейних відносинах, роль як учасника освітньо-культурного національного простору, що комплексно встановлює її здатність усвідомити свою гендерну ідентичність¹.

Натомість А. Грибовська розуміє «гендер» як «змодельовану суспільством та підтримувану соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстом буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі»².

При цьому гендерна рівність не має розумітися як рівність прав лише чоловіків та жінок. Гендерна рівність та рівність прав чоловіків та жінок є відмінними категоріями, де перша – більш широка за змістом та поглинає останню.

Реалізація гендерної рівності визначається як:

- юридична рівність осіб, незалежно від розуміння ними своєї статевої приналежності та обраної соціальної ролі;
- фактична рівність, що полягає у відсутності відмежування механізмів здійснення суб'єктивних можливостей залежно від соціальної та статевої ролі особи;
- рівнозначність наслідків діяльності особи³.

¹ Sexual orientation and gender identity as human rights issues in development cooperation. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit. Bonn : GIZ, 2013. 9 p. URL: http://www.institut-fuer-menschenrechte.de/uploads/tx_commerce/e-info-tool_sexual_orientation_and_gender_identity_as_hr_issues_in_dc.pdf

² Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2019. 257 с.; Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ : К. І. С., 2004. 536 с.

³ Інтегрування гендерного підходу в державну політику України / Т. Е. Василевська та ін. Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 128 с.

Здійснення гендерної політики має не лише юридичне, соціальне значення, але і повинна відображати економічні потреби суспільства, що пов'язується із порушенням прав жінок чи осіб, які не мають визначеної статевої приналежності, для доступу до низки сфер виробництва через неможливість здобуття відповідної професійної чи вищої освіти, створення перешкод реалізації права особи на охорону здоров'я та інших видів публічних послуг.

Однак при цьому відповідно до даних, оприлюднених Організацією економічного співробітництва і розвитку, успішність здійснення гендерної політики перебуває у кореляційних зв'язках із показниками економічного розвитку країни.

Зауважимо, що створення інвестиційних можливостей із розвитку освітянської рівня особи є базисом для зростання економіки та соціального розвитку держави. У цьому сенсі знову варто звернутися до славного звісного Закону України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹, що надає у порядку дії ст. 23 відстрочку для призиву для здобувачів вищої освіти, аспірантів та докторантів.

Така норма в умовах воєнного стану спричинила безпрецедентне зростання кількості абітурієнтів чоловічої статі у порівнянні із жіночою².

У суспільстві навіть формується громадська думка, що жінкам зараз краще навіть не намагатися вступити до аспірантури зокрема. Спроба врегулювання такої ситуації була втілена у наказі Міністерства освіти та науки України від 29 лютого 2024 року № 245 «Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році»³.

Однак при цьому хибною є практика, що не відповідає вимогам, зафіксованим у Законі України «Про правотворчу

¹ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII.

² На 21 % збільшилася кількість вступників до аспірантури та докторантури у 2023 році, переважно це чоловіки. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/955879.html>

³ Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти і науки України від 29 лютого 2024 року № 245.

діяльність»¹, внесення змін до наказу Міністерства освіти та науки України від 29 лютого 2024 року № 245 «Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році»², наказу Міністерства освіти та науки України від 06 березня 2024 року № 211 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році»³, що відбувається вже під час прийому на навчання.

Так, відповідно до Закону України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX встановлено, що принципами правотворчої діяльності є:

- верховенство права, що включає, але не виключно, принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя;
- пріоритетність утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини;
- демократичність;
- пропорційність;
- необхідність та обґрунтованість; системність;
- наукове забезпечення; ресурсна забезпеченість⁴.

Так, розуміння принципу системності має виходити зі структурованого підходу до здійснення загальнонаціональної та регіональної політики, що робить недопустимим здійснення перегляду правил прийому на навчання до закладів фахової передвищої та вищої освіти в 2024 році, що відбувається вже під час проведення такої вступної кампанії⁵.

¹ Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX.

² Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти і науки України від 29 лютого 2024 року № 245.

³ Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти і науки України від 6 березня 2024 року № 211.

⁴ The Rights of Non-citizens. New York.Geneva : United Nations, 2006. 52 p.

⁵ Про внесення змін до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти та науки України від 15.03.2024 № 326.

Як можемо констатувати, порушуються права особи на здобуття вищої освіти, що опосередковано пов'язано із закріпленням Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» гендерної нерівності.

Отже, забезпечення ефективності здійснення гендерної політики має розглядатися як одна із фундаментальних складових сучасної держави та належить до системи гарантій прав і свобод людини.

1.2 Європейські та світові стандарти нормативно-правового регулювання здійснення гендерної політики

Визначення світових та міжнародних стандартів забезпечення гендерної рівності є необхідним задля встановлення напрямів забезпечення ефективності їх імплементації до національного законодавства України.

Інтеграція норм європейського та міжнародного законодавства вимагає відображення у національній правовій системі України стандартів гендерної рівності, що має враховувати як тенденції зовнішньополітичних процесів, так і особливості соціального, культурного, економічного розвитку країни¹.

Процеси євроінтеграції, що тривають в Україні, передусім пов'язуються із ухваленням у 1998 році Указу Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 року № 615/98², який надалі став нормативним базисом для розробки та прийняття 18 березня 2004 року Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу»³.

¹ Баласинович Н. О. Розвиток представницької влади в умовах становлення гендерної демократії. *Механізми запобігання політичній корупції в органах представницької влади України* : монографія / авт. кол.: В. А. Гошовська та ін. ; за ред. В. А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 330 с.

² Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98.

³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р.

Питання нормативно-правової імплементації законодавства України загалом, і зокрема, з питань гендерної рівності, висвітлювалось у Загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що своїм результатом має усунення суперечностей актів національного законодавства і актів *acquis communautaire*¹.

Активізація процесів імплементації актів національного законодавства України та законодавства ЄС відбулося, починаючи з 2004–2005 років, що завершилося підписанням у 2014 році угоди про Асоціацію².

Відповідно до ст.ст. 419–420 Угоди встановлено вимоги активізації соціального діалогу та співробітництва щодо забезпечення досягнення гендерної рівності та недискримінації, що передусім передбачає рівність для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти і навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень³.

Встановлення рівності людей незалежно від статевої ідентифікації є міжнародним стандартом забезпечення їхніх прав, свобод та інтересів.

Закріплення міжнародних стандартів має відповідати засадам універсалізації та уніфікації, і має бути закріплено на рівні актів таких міждержавних інтернаціональних організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, ЮНІСЕФ тощо, а також на рівні європейських організацій – Ради Європи, Європейської Комісії тощо.

До досягнень міждержавних організацій з питань забезпечення гендерної рівності є закріплення вимоги недопущення дискримінації осіб за ознаками статі. Зокрема, у Преамбулі Статуту Організації Об'єднаних Націй встановлено,

¹ Tapio Raunio. National parliaments and European integration: What we know and what we should know. ARENA Working Paper. January 2009. URL: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2009/papers/WP_02_09.pdf

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27 червня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

³ Там само.

що прагненням Об'єднаних Націй є утвердження віри в «основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй»¹.

Проголошення ідеї статевої (гендерної) рівності у Статуті ООН пов'язується із порушення прав жінок у періоди світових війн, зокрема, та посилюється в умовах триваючих воєнних конфліктів, що, зокрема, знайшло втілення у Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967)², Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979)³ та ін.

Спрямування діяльності міжнародних організацій з питань забезпечення гендерної рівності визначається такими векторами, як: подолання проявів дискримінації; забезпечення рівноправності чоловіків і жінок (так звана якісна рівність); створення рівних умов для реалізації суб'єктивних активних та пасивних виборчих прав (кількісна рівність); усунення протиправних діянь та запобігання їх вчиненню, що пов'язані зі встановленням певних гендерних ознак (торгівля дітьми, жінками, сексуальне рабство, поширення продукції, що має ознаки порнографії тощо)⁴.

Основоположні засади забезпечення прав і свобод людини встановлені у Загальній декларації прав людини (1948)⁵, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966)⁶,

¹ Преамбула Устава ООН. Організація Об'єднаних Націй. URL: <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/preamble/index.html>

² Resolution adopted by the General Assembly 2263 (XXII). Declaration on the Elimination of Discrimination against Women. URL: https://www.eods.eu/library/UNGA_Declaration%20Women_1967_en.pdf

³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York. 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

⁴ Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2019. 257 с.

⁵ Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

⁶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966)¹.

У Загальній декларації прав людини закріплено встановлений у Преамбулі Статуту ООН принцип рівноправності чоловіків і жінок, що було деталізовано через відображення принципу недопущення дискримінації і декларацію принципу вільності та свободи всіх від народження².

Загальна декларація прав людини закріплює перше покоління прав людини, тобто на фізичне існування та соціальне буття, що надалі було деталізовано у Міжнародних пактів про права людини. Зокрема, у ст. 26 Пакту закріплено, що всі люди рівні перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону, який повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за ознакою статі (і інших ознак)³.

Другим поколінням прав людини стали права, встановлені у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, де у статті 2 зазначено про обов'язок держав сприяти будь-яким проявам дискримінації щодо статі (і інших ознак) особи, загалом, і зокрема, у сфері трудових правовідносин⁴.

Наступними важливими актами з питань регламентації прав жінок та чоловіків, є Міжнародна хартія прав людини і Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960). У зазначених актах встановлено, що неприпустимою є дискримінація в галузі освіти, тобто не може бути будь-якої різниці, винятку, обмеження або переваги за ознакою статі (поряд з іншими ознаками)⁵.

¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

² Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 грудня. 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁴ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

⁵ Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти : від 14 грудня 1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174

Одним із перших спеціальних міжнародних актів, що встановив засади гендерної рівності, стала Конвенція про політичні права жінок (1952), де пріоритетно були відображені права особи на здійснення громадського та політичного вибору¹.

Наступним важливим актом з питань забезпечення гендерної рівності стала Конвенція про громадянство одруженої жінки 1957 року, що, зокрема, закріпила її право на ненаслідування громадянства чоловіка при укладенні шлюбу².

Подальша нормотворча діяльність з питань захисту прав жінок пов'язується із ухваленням Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967) та Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979).

У першому документі було встановлено, що будь-які прояви дискримінації жінок є несумісними із розбудовою держави на засадах демократичності та законності. Дотримання принципів недопущення дискримінації жінок є гарантією добробуту країни загалом³.

Крім того, у зазначеному акті було визначено недопустимість розмежування прав заміжніх та незаміжніх жінок, зокрема, з питань спадкування майна, що належить батькові жінки, її чоловіку⁴.

У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, де було зауважено, що «повний розвиток країн, добробут всього світу і справа миру вимагають максимальної участі жінок нарівні з чоловіками в усіх галузях».

У Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року стверджується величезна роль жінки у розвитку

¹ Конвенція про політичні права жінок 1952 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU53K02U>

² Convention on the Nationality of Married Woman : New York, February 20, 1957. United Nations Ukraine. URL: http://www.un.org.ua/images/Convention_on_the_Nationality_of_Married_Women_eng1.pdf

³ Resolution adopted by the General Assembly 2263 (XXII). Declaration on the Elimination of Discrimination against Women. URL: https://www.eods.eu/library/UNGA_Declaration%20Women_1967_en.pdf

⁴ Ibid.

суспільства, держави, країни, забезпеченні добробуту нації та сім'ї, вихованні дітей¹.

Важливими є положення Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. До того ж, Конвенція дає визначення дискримінації за ознакою статі у концентрованому, а також більш розробленому, ніж у попередніх документах, вигляді закріплює стандарти рівності чоловіків і жінок.

Однак при цьому необхідно підкреслити, що встановлення міжнародних стандартів гендерної рівності та їхня подальша реалізація на внутрішньо національному рівні жодним чином не пов'язується із застосуванням певних кількісних обмежень, за допомогою яких, зокрема, можна забезпечити представницьку квоту між чоловіками та жінками на посадах публічної служби, у сфері трудових правовідносин тощо (стаття 4 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року)².

Важливим етапом у діяльності ООН стало ухвалення акта, що має стратегічне значення для здійснення політики гендерної рівності, під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року», що функціонально мав на меті розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат через створення ширших можливостей для доступу до фінансування їхньої діяльності, проведення громадських проєктів за ініціативи жінок; належності надання послуг у галузі охорони жіночого здоров'я та реалізації права на материнство, включаючи право «не мати дітей» (child-free)³.

Іншою важливою у світлі реалізації політики гендерної рівності є Міжнародна організація праці, що функціонально забезпечує:

¹ Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

² Там само.

³ Цілі сталого розвитку 2016–2030. United Nations in Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

- дотримання стандартів із свободи праці, охорони праці, реалізації права на працю жінками із дотриманням безпечності та збереження репродуктивної функції;
- подолання проявів бідності та соціальної ізоляції, вжиття заходів із гарантування соціального забезпечення і захисту для жінок;
- створення жінкам та чоловікам рівних і однакових умов для професійного зростання, навчання, розвитку, здобуття професійних навичок і компетентностей;
- підтримку найманих працівників, самозайнятих у неформальній економіці, жінок, що займаються творчою діяльністю;
- боротьбу із сексуальними домаганнями на робочому місці; створення умов для рівноправного доступу до керівних посад для жінок та чоловіків¹.

Міжнародна організація праці вживає заходів із підтримки жіночого підприємництва як складової політики гендерної рівності шляхом запровадження відповідних фінансових інструментів, таких як пільгові позики, кредити, доступ до відповідних кластерів економіки, публічного управління тощо².

Окремою складовою діяльності МОП є реалізація Міжнародної програми щодо викорінення дитячої праці, де важливим убачається запобігання торгівлі дівчатами та використання дитячої праці.

Необхідно підкреслити, що реалізація політики гендерної рівності, і відповідно встановлення міжнародних стандартів у досліджуваній сфері, ставить метою не лише досягнення засад співмірності та соціальної справедливості, але і сприяння соціально-економічному зростанню населення, розвитку держави та суспільства.

Важливими з позиції закріплення міжнародних стандартів гендерної рівності є Пекінська декларація і Платформа дій ООН,

¹ Гендерна політика в нормативноправових документах / за заг. ред К. Б. Левченко, Г. Г. Жуковська, К. Б. Левченко, О. О. Остапенко, О. І. Сусліва. Київ, 2020. Частина 1. 186 с.

² Women's Entrepreneurship Development and Gender Equality (WEDGE): Phase 3 (INT/08/68/IRL). International Labour Organization (ILO). URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_mas/---eval/documents/publication/wcms_166530.pdf

що були ухвалені на сесіях Комісії ООН зі становища жінок, які мають назву «паритетної демократії» (50 М / 50 Ж).

Характеристиками концепції «паритетної демократії» є такі: рівність жінок при обранні політичні посади публічної служби; недопустимість сексистських стереотипів мислення, зокрема, шляхом втручання у реалізацію свободи медіа; досягнення цілей та завдань соціальної рівності.

На рівні європейського законодавства принципи гендерної рівності зафіксовані передусім у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 14) та Протоколу № 12 (ст. 1) до неї, де закріплено, що користування правами і свободами, визнаними у ній, має бути забезпечене без будь-якої дискримінації за ознакою статі¹.

У підсумковій декларації Другого саміту Ради Європи, що була прийнята у Страсбурзі 11 жовтня 1997 року відображено такі стандарти гендерної рівності, як збалансоване представництво чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя, що вимагає створення рівних можливостей для реалізації можливостей у громадському, політичному, соціально-економічному житті як для жінок, так і для чоловіків².

У результаті напрацювання нормотворчої діяльності із впровадження стандартів гендерної рівності було надано Рекомендацію № К(98)14 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про застосування комплексного підходу до проблеми рівності між чоловіками і жінками» (1998)³.

До найновітніших міжнародно-правових документів, ухвалених задля встановлення гендерної рівності, стала Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 р. (зі змінами та допов., внесеними протоколами № 11 від 11.05.1994, № 14 від 13.05.2004).

² Second summit of heads of state and government (Strasbourg, 10–11 October 1997). URL: <https://rm.coe.int/168063dced>

³ Recommendation № R (98) 14 of the committee of ministers to member states on gender mainstreaming (Adopted by the Committee of Ministers on 7 October 1998 at the 643rd meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/native/09000016804ec94a>

і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 року (Стамбульська конвенція)¹.

Конвенція набула чинності 1 серпня 2014 року та визнає насильство над жінками як порушення прав людини та форму дискримінації. Вона зосереджена на кількох сферах, зобов'язуючи держави-учасниці Конвенції вживати заходи для боротьби із насильством щодо жінок і домашнім насильством.

Такими напрямками, що встановлюють стандарти гендерної рівності, визначені у Стамбульській конвенції, стали:

– профілактика проявів порушень прав жінок чи чоловіків за ознаками статі – держави повинні регулярно організовувати просвітницькі кампанії, навчати фахівців, які тісно спілкуються з жертвами, включати в навчальні матеріали такі питання, як гендерна рівність і ненасильницьке врегулювання конфліктів у міжособистісних стосунках, створювати програми лікування для винних у домашньому насильстві та для сексуальних злочинців, тісно співпрацювати з владними суб'єктами, громадськими організаціями, залучати засоби масової інформації та приватний сектор до викорінення гендерних стереотипів і сприяння взаємоповазі;

– захист, що включає надання поліції повноважень видаляти винуватця домашнього насильства з їхнього дому, забезпечення доступу людей до адекватної інформації про доступні послуги мовою, яку вони розуміють, створення легкодоступних притулків у достатній кількості та з відповідним географічним розподілом, надання доступних цілодобових безкоштовних телефонних ліній довіри по всьому штату, а також створення легкодоступних центрів допомоги у випадку згвалтування чи сексуального насильства;

– звинувачення, що розуміється як криміналізація різних форм насильства щодо жінок, з-поміж іншого, і домашнє насильство.

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>

Держави, які підписали та ратифікували Стамбульську конвенцію, повинні зафіксувати низку нових правопорушень там, де їх ще немає, наприклад, психологічне та фізичне насильство, сексуальне насильство та зґвалтування, переслідування, калічення жіночих статевих органів, примусовий шлюб, примусовий аборт і примусова стерилізація.

Крім того, держави-учасниці повинні будуть забезпечити, щоб культура, традиції або так звана «честь» не розглядалися як виправдання будь-якої з перерахованих вище форм поведінки.

Держави-учасниці повинні будуть вживати заходи для забезпечення ефективного розслідування будь-яких звинувачень у насильстві щодо жінок, зокрема, випадків домашнього насильства. Це означає, що правоохоронні органи повинні будуть реагувати на заклики про допомогу, збирати докази та оцінювати ризик подальшого насильства, щоб належно захистити тих, хто перебуває у зоні ризику.

Крім того, судове провадження має здійснюватися так, щоб поважати права потерпілих на всіх стадіях провадження і уникати вторинної віктимізації.

Досягнення засад гендерної рівності вимагає розробки та запровадження відповідної комплексної політики. Одній установі важко боротися з насильством. З цієї причини Стамбульська Конвенція вимагає від держав-учасниць впроваджувати комплексну та скоординовану політику із залученням урядових установ, неурядових організацій, а також національних, регіональних і місцевих парламентів і органів влади.

Мета полягає у тому, щоб політика попередження та боротьби з насильством щодо жінок, включаючи домашнє насильство, здійснювалася на всіх рівнях влади та всіма відповідними агентствами та установами¹.

Конвенція надсилає чіткий сигнал усьому суспільству, що насильство ніколи не є правильним способом подолання

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>

труднощів і не може привести до стану миру – як у приватному, так і суспільному житті.

Це підсилює важливість розуміння того, що насильство щодо жінок є неприйнятним. Хоча Конвенція зосереджена на всіх формах насильства щодо жінок, включаючи домашнє, вона також визнає, що існують інші жертви домашнього насильства, наприклад хлопчики та чоловіки.

Це може включати геїв, трансгендерів або чоловіків, які не відповідають тому, що суспільство вважає прийнятною поведінкою. Конвенція присвячує цілий розділ жінкам-мігрантам і шукачкам притулку, які стикаються з гендерним насильством.

Стамбульська Конвенція встановлює механізм моніторингу, який складається з двох органів. Першим є GREVIO (Група експертів із протидії насильству щодо жінок і домашньому насильству), яка є органом незалежних і неупереджених експертів, відомих своїм досвідом у сферах прав людини, гендерної рівності, насильства щодо жінок або допомоги жертвам та їх захисту; або продемонстрували відповідний професійний досвід у будь-якій із цих сфер. GREVIO складає та публікує звіти про законодавчі й інші заходи, вжиті країнами, які ратифікували Конвенцію, спрямовані на виконання її положень (процедура оцінки). За певних обставин група може ініціювати розслідування (процедура розслідування).

Другим органом, що в межах діяльності Ради Європи функціонально має сприяти впровадженню стандартів гендерної рівності, є Комітет Сторін, що складається із представників Сторін Конвенції. Цей орган може приймати рекомендації щодо заходів, які необхідно вжити для реалізації висновків, задокументованих у звітах GREVIO.

Комітет також контролює виконання власних рекомендацій, вивчає результати будь-якого розслідування, проведеного членами GREVIO, і розглядає будь-які необхідні заходи відповідно до цих висновків.

Стамбульська конвенція багато в чому є інноваційною. Це перший міжнародний документ, який містить визначення

статі. Він закликає усі відповідні державні органи і служби узгоджено долучитися до боротьби з насильством над жінками та домашнім насильством. Це означає, що агентства та НУО заохочуються діяти не поодинці, а розробляти протоколи співпраці.

Названа вище Конвенція передбачає кримінальну відповідальність за такі злочини, як калічення жіночих статевих органів, примусовий шлюб, переслідування, примусовий аборт і примусова стерилізація. Це означає, що держави вперше будуть зобов'язані прийняти закони проти цих серйозних злочинів.

Документ також визнає насильство щодо жінок порушенням прав людини та формою дискримінації. Держави несуть відповідальність, якщо належно не реагують на таке насильство. Конвенція зобов'язує держави, які її підписали та ратифікували, запрошувати свої парламенти до участі в процесі моніторингу¹.

Відповідно до ст. 3 Стамбульської Конвенції, встановлюється, що під гендером розуміються «соціально сконструйовані ролі, поведінка, види діяльності та атрибути», і у такий спосіб відображаються радше не біологічні характеристики людини, а її суспільна цінність².

Згідно зі ст. 12 Стамбульської Конвенції, визначаються обов'язки держав-учасниць із впровадження гендерної політики, що полягають у сприянні змінам у соціальній і культурній сферах моделі поведінки жінок і чоловіків з метою викорінення упереджень, звичаїв, традицій та всіх інших практик, які ґрунтуються на ідеї неповноцінності жінки або на стереотипній ролі жінок і чоловіків.

Сторони вживають необхідних законодавчих та інших заходів для запобігання всім формам насильства, на яке поширюється дія цієї Конвенції, з боку будь-якої фізичної або юридичної особи. Будь-які заходи, вжиті згідно з цією главою, повинні брати до уваги та стосуватися конкретних потреб осіб, які стали

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>

² Ibid.

вразливими через певні обставини, і повинні поставити людину у їх центрі.

Сторони вживають необхідних заходів для заохочення всіх членів суспільства, особливо чоловіків і хлопчиків, активно сприяти запобіганню всім формам насильства, охопленим сферою застосування цієї Конвенції.

Сторони гарантують, що культура, звичаї, релігія, традиції або так звана «честь» не будуть розглядатися як виправдання для будь-яких актів насильства, які підпадають під дію цієї Конвенції. Відповідно до ч. 6 ст. 12 Стамбульської Конвенції закріплено, що сторони вживають необхідних заходів для просування програм і заходів для розширення прав і можливостей жінок.

Недопущення насильства щодо як жінок, так і чоловіків, вимагає криміналізації відповідних протиправних дій, що закріплюється у ст.ст. 33–40, та запровадження відповідних механізмів юридичної відповідальності.

Отже, кримінальній чи іншій правовій санкції, відповідно до актів національного законодавства України, підлягають:

- психічне насильство, що полягає у:
 - а) протиправних діяннях, які завдають серйозного шкоди психологічній цілісності особи шляхом примусу або погроз (стаття 33);
 - б) переслідуванні, що розуміється як загрозна поведінка, спрямована на іншу особу, викликаючи побоювання за її чи його безпеку (стаття 34);
- фізичне насильство, що виявляється у навмисному вчиненні актів фізичного насильства щодо іншої особи (стаття 35);
- сексуальні насильство, включаючи зґвалтування (стаття 36), що розуміється як участь у вагінальному, анальному або оральному проникненні сексуального характеру до тіла іншої людини без її згоди, а також вчиненні інших актів сексуального характеру без згоди з особою, спонуканні іншої особи до вчинення дій сексуального характеру без згоди з третьою особою. Згода має бути надана добровільно як результат вільного

волевиявлення особи, оціненого в контексті навколишніх обставин;

– примусовий шлюб (стаття 37), що може проявлятися у навмисному заманюванні дорослого або дитини на територію сторони або держави, відмінної від тої, де вони проживають, з метою змусити вступити в шлюб;

– обрізання жіночих статевих органів (стаття 38), що розуміється як вирізання, інфібуляція або будь-яке інше калічення всієї або будь-якої частини тіла, зокрема, великих, малих статевих губ або клітору жінки, або примушування або схилення жінки до виконання таких дій;

– примусовий аборт і примусова стерилізація (стаття 39), що полягають у: проведенні абортів жінці без її попередньої та інформованої згоди; проведенні операції, яка має на меті або наслідком припинення дієздатності жінки; відтворенні природним шляхом без її попередньої та інформованої згоди або розуміння процедури;

– сексуальні домагання (стаття 40), що полягають у проявах небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру з метою або наслідком посягання на гідність особи, зокрема при створенні ворожого, принизливого чи образливого середовища¹.

Гендерна рівність і недопустимість дискримінації ґрунтується також на забезпеченні того, щоб шлюби, укладені під примусом, могли бути оскаржені, анульовані або розірвані без покладання неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву (ст. 32)².

Відповідно до ст. 50, 57 Стамбульської Конвенції, закріплюється вимога запровадження на національному рівні повноцінного механізму захисту від зумовленого гендерною ознакою насильства (належного реагування на всі форми позначеного гендерною ознакою насильства, належного розслідування

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>

² Ibid.

та правосуддя з огляду на гендерне розуміння насильства) та права на правову, а також безоплатну правову допомогу жертвам, надання належного і невідкладного захисту жертвам такого насильства¹.

Звернемо дослідницьку увагу на нормативне закріплення механізму гендерної рівності у різних зарубіжних країнах.

Так, у Швейцарії закріплення принципів гендерної рівності здійснюється на рівні Конституції та актів спеціального законодавства. У цій країні рівні права жінок і чоловіків гарантуються Федеральною конституцією з 1981 року.

Від 1996 року у Швейцарії діє Закон про гендерну рівність, що забороняє дискримінацію на робочому місці за ознакою статі, ст. 8 абз. 3 якого прямо стверджує, що жінки і чоловіки мають рівні права: «Чоловіки і жінки мають рівні права. Закон повинен забезпечувати їхню рівність як у законі, так і на практиці, особливо в сім'ї, в освіті та на роботі. Чоловіки і жінки мають право на рівну оплату за працю рівної цінності». Цей параграф був включений до Федеральної конституції у 1981 році та змінений у 2000, щоб чітко закріпити рівність не лише в законі, але й на практиці.

Рівні права жінок і чоловіків доповнюються загальною заборонаю дискримінації в ст. 8 п. 2 Федеральної конституції, яка, серед іншого, чітко забороняє дискримінацію за ознакою статі².

Відповідно до Федерального закону про гендерну рівність (Закон про гендерну рівність, GEA), який набув чинності 1 липня 1996 року, реалізує конституційний мандат щодо гендерної рівності на робочому місці як у законі, так і на практиці³.

GEA застосовується до всіх трудових відносин згідно з публічним і приватним правом. Положення Закону Швейцарії про гендерну рівність спрямовані на сприяння ефективному

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. URL: <https://rm.coe.int/168008482e>

² Federal Constitution of the Swiss Confederation of 18 April 1999. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>

³ Federal Act on Gender Equality (Gender Equality Act, GEA) of 24 March 1995 (Status as of 1 July 2020). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1996/1498_1498_1498/en

застосуванню закону з метою сприяння гендерній рівності на практиці. Мета і зміст цього Закону поширюються на всі сфери трудового життя – від найму та продовження навчання до звільнення, охоплюючи також оплату праці та сексуальні домагання на робочому місці.

Зокрема, Закон Швейцарії про гендерну рівність передбачає:

- по-перше, заборону прямої та непрямой дискримінації за ознакою статі, зокрема, за ознаками сімейного стану або вагітності;

- по-друге, захист від сексуальних домагань на робочому місці;

- по-третє, спрощена процедура доведення. Це означає, що потерпілий працівник має лише обґрунтувати претензію про дискримінацію доказами *prima facie*, після чого роботодавець має довести відсутність дискримінації за ознакою статі;

- по-четверте, дії організацій, тобто організації чи профспілки, які пропагують гендерну рівність, можуть подати позов, якщо він стосується значної кількості робочих місць;

- по-п'яте, захист від звільнення у відповідь, що означає захист від звільнення у відповідь на внутрішню скаргу або скаргу на дискримінацію;

- по-шосте, провадження в кантональному суді безкоштовно.

Закон Швейцарії про гендерну рівність також передбачає фінансову допомогу для реалізації проектів, які сприяють гендерній рівності на робочому місці (ст. 14 і 15), і визначає повноваження Федерального управління з питань гендерної рівності (FOGE) (ст. 16)¹.

У 2023 році Федеральне управління з питань гендерної рівності у Швейцарії скоординувало 280 заходів у плані дій стратегії гендерної рівності до 2030 року. З-поміж іншого:

- проведено 162 консультації щодо аналізу рівня оплати праці з Логіб; 30 перевірок дотримання рівності в оплаті праці

¹ About the Federal Office for Gender Equality (FOGE). URL: <https://www.ebg.admin.ch/en/about-the-foge>

на підприємствах, які отримали державні замовлення; складено 145 висновків у кабінетних консультаціях;

- дано відповідь на 14 депутатських виступів; виділено загалом 3,1 мільйона франків на сприяння гендерній рівності на робочому місці;

- виділено загалом 2,5 мільйона франків на боротьбу з насильством та запобігання цьому явищу; підтримано фінансовою допомогою 39 нових проектів¹.

Федеральне управління з питань гендерної рівності (FOGE) надало роз'яснення щодо розуміння сексуальних домагань як проявів гендерної нерівності, вчинення яких є правопорушенням, а саме:

- висловлювання неоднозначні зауваження щодо зовнішнього вигляду співробітників;

- сексистські висловлювання чи жарти щодо статевих ознак, сексуальної поведінки та сексуальної орієнтації жінок і чоловіків;

- демонстрація, розміщення або розповсюдження порнографічних матеріалів на робочому місці;

- небажані телефонні дзвінки, електронні листи, текстові повідомлення або короткі повідомлення сексистського чи непристойного змісту;

- надсилання співробітникам небажаних запрошень з явним наміром; небажаний фізичний контакт;

- відстеження співробітників всередині або за межами компанії; спроба наблизитися до працівника у спосіб, який передбачає обіцянки професійних переваг або загрозу їх втрати;

- сексуальне насильство, примус або зґвалтування².

Запобігання проявам гендерної нерівності та здійснення гендерної політики у Великобританії також будується на створенні спеціального центрального органу виконавчої влади,

¹ About the Federal Office for Gender Equality (FOGE). URL: <https://www.ebg.admin.ch/en/about-the-foge>

² Sexual harassment in the workplace. 21.08.2023. URL: <https://www.ebg.admin.ch/en/sexual-harassment-in-the-workplace>

яким є Міністерство у справах жінок і рівності та його профільний міністр, який очолює Урядовий офіс з питань рівності (GEO) в Кабінеті Міністрів.

До інших ключових органів з питань здійснення гендерної політики належать спеціальні департаменти, що діють у структурі Кабінету Міністрів Великобританії, а саме: відділ расової нерівності, Управління з питань інвалідності, Управління боротьби з несправедливістю і Управління національного статистичного центру рівності та інклюзії.

Комісія з питань рівності та прав людини (EHRC) є органом влади, що діє у межах компетенції, встановленої чинним законодавством про гендерну рівність. Крім того, в палаті обційн парламенту Великобританії функціонує спеціальний Комітет з питань жінок і рівності¹.

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок контролює виконання державами Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок – це орган ООН, який займається питаннями гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок².

У Великобританії гендерна політика будується на застосуванні таких нормативних та стратегічних актів законодавства, як:

Стратегія подолання насильства щодо жінок і дівчат 2019 року;

Закон про рівність 2010 року, яким встановлюється заборона сексуальних домагань та дискримінація на робочому місці, включаючи оплату праці³;

Закон про права людини 1998 року;

Стамбульська конвенція Ради Європи про насильство щодо жінок (підписана Великобританією, але ще не ратифікована);

Конвенція ООН про всі форми дискримінації щодо жінок (CEDAW).

¹ Gender Equality Policy Hub. URL: <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/offices/commons/scrutinyunit/gender-equality-policy-map/#:~:text=Equality%20Act%202010%20-%20sex%20is,Human%20Rights%20Act%201998>

² Ibid.

³ Equality Act 2010. URL.: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

Відповідно до згаданого вище закону, декларується, що сутність гендерної рівності полягає у встановленні принципу, за яким особа має захищену ознаку зміни статі, якщо вона планує пройти, проходить або пройшла процес (або частину процесу) з метою зміни статі особи шляхом зміни фізіологічних чи інших ознак статі.

У статті 7 Закону Великобританії про рівність (2010) міститься положення, що посилення на транссексуальну особу є посиленням на особу, яка має захищену ознаку зміни статі¹.

Цікавим є положення цього Закону, у якому подана дефініція категорії «стать»: визначення особи жінкою чи чоловіком; або визначення особи як транссексуал (або трансгендер), що володіє ознаками двох статей – і чоловічої, і жіночої статі².

Попри наявні досягнення у здійсненні гендерної політики у Великобританії, необхідно виділити численні проблеми щодо її ефективності. Гендерна нерівність – це соціальний процес, у якому до людей ставляться по-різному та невігдно за схожих обставин, залежно від статі. Натомість «гендерна справедливість» створює закони, політику та поведінку щодо гендерної рівності та усуває нерівність між жінками, чоловіками, небінарними людьми.

Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму про глобальний гендерний розрив, Велика Британія посідає 22-е місце з-поміж 153 країн, що свідчить про необхідність подальших реформ у питанні здійснення гендерної політики. Активною є діяльність у Великобританії різноманітних громадських організацій з питань гендерної політики, зокрема, «Women's action network»³.

До вимог здійснення правотворчої діяльності з питань гендерної рівності, що мають бути усунені, належать: врегулювання

¹ Gender Equality Policy Hub. URL: <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/offices/commons/scrutinyunit/gender-equality-policy-map/#:~:text=Equality%20Act%202010%20-%20sex%20is,Human%20Rights%20Act%201998>

² Equality Act 2010. URL.: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

³ We need Gender Justice to close the inequality gap here in the UK. URL: <https://www.amnesty.org.uk/blogs/womens-action-network-blog/we-need-gender-justice-close-inequality-gap-here-uk>

на рівні законодавчих актів Великобританії механізмів однакового захисту жінок, чоловіків і гендерно нейтральних людей. Правова реформа має забезпечити рівні можливості в усіх сферах суспільства та запобігти дискримінації за ознакою статі.

Політика уряду Великої Британії має включати стимули та покарання для організацій, які ухиляються від виконання своїх обов'язків із забезпечення гендерної рівності щодо підтримки рівності всіх статей. Від організацій треба вимагати звітів про свій прогрес у досягненні амбітних цілей відповідності, встановлених урядом Великої Британії для усунення гендерної нерівності до 2040 року.

Ця запропонована законодавча реформа може стосуватися усіх організацій державного, третього чи приватного секторів, які надають послуги, продукти або працевлаштовують. Протягом кількох десятиліть уряд Великобританії вживав заходів для забезпечення гендерної рівності в рамках законодавства. Це, зокрема:

Закон про дискримінацію за ознакою статі 1975 року,

Закон про дискримінацію за ознакою статі (кандидати на виборах) 2002 року,

Закон про рівну оплату праці 1970 року,

Положення про дискримінацію за ознакою статі (зміни статі) 1999 року,

Закон про визнання статі 2004 року.

Закон про права людини 1998 року (HRA) визначає основні права та свободи, на які у Великобританії має право кожна людина, включаючи осіб різної статі.

Більшість британців можуть не знати, як до них застосовується HRA, і часто не мають правових ресурсів та засобів для реалізації своїх прав. Закон про рівність 2010 року забезпечує захист гендерної (статі) та гендерної ідентичності, але стосується лише організацій державного сектору.

Ініціатива «Гендерний розрив в оплаті праці», яку проводить EHRC, продовжує демонструвати повільний прогрес і відсутність наслідків у разі недотримання вимог роботодавцями.

Але при цьому пільги при працевлаштуванні не враховують різноманітність сімейних структур, реальність того, що обов'язки батьків або опікунів не є гендерними ролями в сучасному суспільстві.

Актуальною є проблема збереження гендерно упереджених медіа та реклами, яка принижує людей за статтю. Доступ до послуг часто спотворений на користь тієї чи тієї статі. Не усунена проблема здобуття професійної освіти, де ще поширені стереотипи за статтю.

До напрямів забезпечення ефективності здійснення гендерної політики в Великобританії належать:

- реформа гендерної юстиції;
- забезпечення рівної оплати та пільг за однакову роботу на тій самій посаді;
- створення нормативного базису для справедливої і прозорої рівної пропорційної оплати для працівників, які працюють повний та неповний робочий день;
- рівний доступ до освіти;
- касування гендерно орієнтованих освітніх програм;
- гендерна рівність доступу до пенсії;
- рівне представництво у владних структурах, таких як управлінські команди чи ради;
- рівне представництво в структурах прийняття рішень, таких як суди чи трибунали;
- рівне представництво в парламенті та місцевих радах; усунення послуг або продуктів, які виключають людей або обмежують доступ до можливостей на основі статі;
- усунення непропорційного гендерно-упередженого висвітлення інформації у медіа, що принижує когось на основі статі;
- рівний доступ до медичних та соціальних послуг незалежно від статі;
- ефективний захист людей будь-якої статі від насильства, переслідувань і дискримінації за ознакою статі;
- захист для людей, які є гендерно нейтральними або гендерно неконформними; усунення гендерно-упередженого маркетингу продуктів або послуг;

– забезпечення проведення на засадах рівноправності консультацій осіб будь-якої статі під час реалізації нових програм чи політики;

– реалізація вимоги до організацій щороку публічно звітувати про прогрес у виконанні планів дій щодо гендерної рівності та про порушення, пов'язані з невідповідністю¹.

Давні традиції щодо здійснення політики із забезпечення гендерної рівності має Канада. Це підтверджується внутрішньою та міжнародною законодавчою базою, зосередженою на гендерній рівності, що постійно розвивається. Щодо внутрішньої сторони, то федеральні, провінційні та територіальні органи влади реалізують низку заходів (політика, програми, законодавство), спрямованих на розв'язання питань гендерної рівності.

У Канаді основа гендерної рівності закладена в Законі про права людини та Канадській хартії прав і свобод. На федеральному рівні ці права додатково визначаються та захищаються законами і постановами, зокрема: Законом про справедливість у сфері зайнятості, Законом про рівну оплату праці, Законом Канади про гендерне бюджетування, Трудовим кодексом Канади².

Збір даних, орієнтованих на гендерну проблематику, і проведення гендерного аналізу плюс (GBA+), також є необхідними заходами для забезпечення ефективного виконання законів і угод щодо гендерної рівності.

Провінції та території мають власне законодавство, яке закріплює і захищає від дискримінації за ознакою статі. Міжнародно-правова база, що лежить в основі дій Канади щодо гендерної рівності, включає:

– договори Організації Об'єднаних Націй (ООН) про права людини та Конвенції Міжнародної організації праці (МОП),

¹ We need Gender Justice to close the inequality gap here in the UK. URL: <https://www.amnesty.org.uk/blogs/womens-action-network-blog/we-need-gender-justice-close-inequality-gap-here-uk>

² Federal gender equality laws in Canada. URL: https://www.international.gc.ca/trade-commerce/gender_equality-egalite_genres/lois_can_gen_eq_laws.aspx?lang=eng

– ратифіковані Канадою, такі як Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) і Конвенції МОП про примусову працю.

Основи гендерної рівності встановлюється відповідно до Канадського закону про права людини та Канадської хартії прав і свобод. У цій країні здійснення політики із гендерної рівності підпадає під егіду законодавства про права людини.

Починаючи із Закону Канади про права людини (CHRA) 1977 року, канадці, які працюють або отримують послуги від уряду країни, урядів корінних націй або приватних компаній, які регулюються федеральним урядом, захищені від дискримінації.

Закон зазначає, що «всі канадці мають право на рівність, рівні можливості, справедливе ставлення та середовище, вільне від дискримінації за ознакою статі, сексуальної орієнтації, сімейного стану та сімейного стану»¹.

У 1982 році була схвалена Канадська хартія прав і свобод (Хартія). Документ охоплює два розділи, які мають фундаментальне значення для захисту прав людини та запобігання дискримінації. Зокрема, розділ 15 забезпечує рівний захист і переваги закону «без дискримінації за ознаками раси, національного чи етнічного походження, кольору шкіри, релігії, статі, віку або розумових або фізичних недоліків»².

Звернімо окрему дослідницьку увагу на статтю 28 Канадської Хартії прав і свобод, яка від 1982 до квітня 1985 року була єдиною гарантією статевої рівності в Хартії. Стаття 28 гарантує, що права і свободи, визнані в Хартії, застосовуються до чоловіків і жінок.

Це не гарантує рівність щодо інших прав, не згаданих у Хартії (R. v. Morgentaler et al., (1984), 1984 CanLII 2051 (ON SC), 12 D. L. R. (4th) 502 (Ont. S. C.); апеляція скасовано (1984), 1984 CanLII 55 (ON CA), 16 C. C. C (3d) 1 (Ont. C. A.)³.

¹ Canadian Human Rights Act. R. S. C., 1985, c. H-6. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/h-6/>

² Section 28. Gender equality rights. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/check/art28.html>

³ Ibid.

Реалізація статті 28 Канадської Хартії прав і свобод відбувається у поєднанні зі статтею 15. Це стверджувалося у справах, пов'язаних зі свободою вираження думок відповідно до статті 2(b) (Асоціація корінних жінок Канади проти Канади) (1994), 119 D. L. R. (4th) 224, 1994 3 S. C. R. 627) і у справах, що стосуються розділу 7 (Нью-Брансвік (міністр охорони здоров'я та громадських послуг) проти G. (J.) (1999), 177 D. L. R. (4th) 124, [1999] 3 S. C. R. 46)¹.

Застосування статті 28 Канадської Хартії прав і свобод має відбуватися у поєднанні зі статтею 33 Канадської Хартії прав і свобод, що закріплює неприпустимість при здійсненні правотворчої діяльності законодавчим органом чи парламентом із ухвалення актів законодавства, яке дає змогу скасувати або порушувати розділ 2 або розділи 7–15 Хартії, що здійснюється із порушенням принципів пропорційності та співмірності, з-поміж іншого, допущення обмеження прав осіб на основі статі (Re Boudreau and Lynch, 1984 16 DLR (4th) 610 (NS SC); Syndicat de la fonction publique du Québec inc. c. Québec (Procureur général), 2004 CanLII 76338 (QC SC))².

У справі Osolin Верховний суд Канади визнав, що сексуальне насильство відрізняється від усіх інших форм насильства тим, що в переважній більшості випадків воно має гендерний характер і є запереченням будь-якої концепції рівності жінок³.

З цього приводу Корі Дж. зазначив: «Положення розділу 15 і розділу 28 Хартії, які гарантують рівність чоловіків і жінок, хоча і не є визначальними, треба брати до уваги при визначенні розумних обмежень, які повинні бути накладені на перехресний допит скаржника», у судовому процесі щодо сексуального насильства⁴.

¹ R. v. Mills, 1999. 3 S. C. R. 668. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1751/index.do>

² Section 28. Gender equality rights. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccd1/check/art28.html>

³ R. v. Mills, 1999. 3 S. C. R. 668. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1751/index.do>

⁴ Ibid.

Іншими актами законодавства Канади з питань здійснення гендерної політики та забезпечення гендерної рівності є Федеральний закон про справедливість у сфері зайнятості (1995) та Федеральний закон про справедливість в оплаті праці (2018).

Закон про справедливість у сфері зайнятості було створено для «досягнення рівності на робочому місці, щоб жодній особі не було відмовлено у можливостях працевлаштування чи пільгах з причин, не пов'язаних зі здібностями, і, для досягнення цієї мети, щоб виправити невідгідні умови зайнятості, з якими стикаються жінки, Аборигени, люди з обмеженими можливостями та члени видимих меншин»¹.

14 липня 2021 року уряд Канади створив цільову групу для проведення комплексного перегляду Закону про справедливість у сфері зайнятості та надання рекомендацій щодо модернізації і зміцнення федерального законодавства, заснованих на фактах (рамки рівності в працевлаштуванні).

Закон про справедливість в оплаті праці, який набув чинності в серпні 2021 року, сприятиме «досягненню рівності в оплаті праці за допомогою проактивних засобів шляхом усунення системної гендерної дискримінації в практиках і системах винагороди роботодавців, з якою стикаються працівники, які обіймають посади, переважно жінки, щоб вони отримували рівну винагороду за роботу рівної цінності».

З позиції відповідності, Канадська комісія з прав людини (CHRC) несе відповідальність за розслідування та розгляд справ і скарг відповідно до CHRA, Хартії та Закону про справедливість у сфері зайнятості. Потім комісія передає справи до Канадського трибуналу з прав людини для проведення слухань і ухвалення рішень у справах².

Закон про справедливість в оплаті праці заснував Уповноваженого з питань рівності в оплаті праці в CHRC, роль

¹ Employment Equity Act of Canada. S.C. 1995. Assented to 1995-12-15. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-5.401/FullText.html>

² About the Process. URL: <https://www.chrc-ccdpc.gc.ca/en/complaints/about-the-process>

якого полягає у забезпеченні виконання та дотримання Закону, допомозі особам у розумінні Закону та сприянні у врегулюванні спорів, пов'язаних із рівністю оплати праці¹.

У Канаді також діє спеціальний Департамент у справах жінок, що є складовою федерального Уряду (скорочено WAGE), компетенція якого корелюється із положеннями Закону Канади про гендерну рівність. WAGE має розширені повноваження у просуванні гендерної рівності щодо статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності чи самовираження шляхом залучення людей усіх статей, включаючи жінок, до економічної діяльності Канади. WAGE також є лідером уряду Канади щодо гендерного аналізу плюс (GBA Plus) і впровадження цього процесу.

Інтеграція передбачає впровадження погляду рівності в підготовку, розробку, реалізацію, моніторинг та оцінку політики, регуляторних заходів і програм витрат з метою сприяння рівності та боротьбі з дискримінацією та була визнана на міжнародному рівні ефективною стратегією просування гендерної рівності та інклюзії.

Здійснення політики GBA Plus вимагає гармонізації чинного законодавства з питань реалізації принципів гендерної рівності, яке складається із:

- Закону Канади про гендерне бюджетування;
- Закону про оцінку впливу;
- Закону про імміграцію та захист біженців;
- Закону про доступність Канади.

У контексті нашого дослідження зосередимо увагу на меті та значенні Закон Канади про гендерне бюджетування, який набув чинності у грудні 2018 року. Він закріплює гендерне бюджетування у процесах управління бюджетом і фінансами уряду Канади, гарантуючи, що всі прийняті заходи враховують підхід GBA Plus. Це розширює можливості GBA Plus для вивчення податкових витрат, федеральних трансфертів і чинної бази витрат.

Зокрема, бюджет Канади на 2021 рік містить підсумки GBA Plus про понад 300 бюджетних заходів, які описують,

¹ Pay Equity Act. S. C. 2018. s. 416. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/P-4.2/>

як питання рівності розглядалися в зусиллях уряду задля побудови справедливішого та процвітаючого майбутнього¹.

Іншим актом законодавства з питань забезпечення є Трудовий кодекс Канади, що також відіграє вирішальну роль у законодавчій базі країни щодо гендерної рівності. Частина III Кодексу визначає трудові норми для працівників у приватному секторі, що регулюється федеральним законодавством, і містить положення, які приносять безпосередню користь жінкам, а також положення, які підтримують опікунів, які непропорційно переважно складають жінки. До них належать право на:

- декретну відпустку; відпустку по догляду за дитиною;
- відпустку по догляду;
- відпустку у зв'язку з критичним захворюванням;
- переведення та відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.

Задля забезпечення ефективності реалізації гендерної політики було внесено зміни до Трудового кодексу Канади, що полягають у:

- збільшенні загальної тривалості відпустки по догляду за дитиною з 63 тижнів до 71 тижня;
- забезпеченні права на особисту відпустку, а також відпустку для жертв насильства в сім'ї;
- наданні дозволу працівникам робити перерви за потреби з медичних причин або годування груддю;
- запровадженні положення щодо забезпечення рівного ставлення та винагороди для працівників;
- встановленні права працівників відмовлятися від понаднормової роботи для виконання сімейних обов'язків;
- наданні дозволу працівникам, які пропрацювали принаймні шість, вимагати гнучкого режиму роботи, який коригує їхній робочий графік, кількість годин та місце роботи².

Визначаючи метою сприяння безпечному та захищеному робочому середовищу для всіх працівників, у жовтні 2018 року уряд

¹ Federal gender equality laws in Canada. URL: https://www.international.gc.ca/trade-commerce/gender_equality-egalite_genres/lois_can_gen_eq_laws.aspx?lang=eng

² Ibid.

прийняв законопроект С-65 про внесення поправок до Кодексу законів про працю Канади та Закону про працевлаштування та відносини між персоналом, щоб краще захистити працівників від переслідувань і насильства на робочих місцях федерального рівня. У січні 2021 року також набуло чинності Положення про домагання та запобігання насильству на робочому місці¹.

Досягнення здійснення політики Канади у сфері гендерної рівності полягають, з-поміж іншого, у розробці та впровадженні рамкової системи гендерних результатів (GRF) була представлена у бюджеті на 2018 рік.

Напрямами забезпечення ефективності здійснення політики Канади у сфері гендерної рівності є такі, як:

- освіта та розвиток навичок;
- економічна участь і процвітання;
- лідерство та демократична участь;
- подолання проявів гендерного насильства та надання кращого доступу до правосуддя;
- зниження бідності, поліпшення здоров'я та благополуччя².

Статистичний центр гендерної різноманітності та інклюзії, запущений Статистичним управлінням Канади у 2019 році, відстежує прогрес уряду щодо показників GRF. Індикатори GRF включають пересічні фактори ідентичності, такі як:

- інвалідність;
- гендерна ідентичність;
- сексуальна орієнтація;
- ідентичність корінного населення;
- статус іммігранта;
- регульований статус меншини.

Показники узгоджуються з Цілями сталого розвитку ООН (ЦСР), які включають зобов'язання щодо досягнення гендерної рівності та розширення можливостей усіх жінок і дівчат (ЦСР 5).

¹ Federal gender equality laws in Canada. URL: https://www.international.gc.ca/trade-commerce/gender_equality-egalite_genres/lois_can_gen_eq_laws.aspx?lang=eng

² Ibid.

Уряд Канади продемонстрував рішучу відданість просуванню ЦСР ООН, зокрема, ЦСР 5. У 2021 році Канада випустила «Рухаємось вперед разом: національна стратегія Порядку денного Канади на період до 2030 року» і оновила систему показників (CIF), яка використовується для вимірювання прогресу у досягненні ЦСР.

Канада є учасником семи основних договорів Організації Об'єднаних Націй (ООН) з прав людини¹, і всіх восьми основних конвенцій Міжнародної організації праці (МОП)².

Ратифікувавши ці договори, Канада офіційно взяла на себе зобов'язання виконувати їхні положення, зокрема ті, що стосуються гендерної рівності. Наприклад, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) є міжнародним договором ООН з прав людини, ратифікованим Канадою в 1981 році.

Ця держава звітує про виконання договірних зобов'язань на національному рівні Комітету ООН з ліквідації дискримінації проти жінок приблизно кожні чотири роки. У жовтні 2016 року, під час виступу перед CEDAW, Канада представила такі плани реалізації:

- федеральне законодавство про рівну оплату праці;
- федеральна стратегія боротьби з гендерним насильством;
- гендерний аналіз більш систематичного національного розслідування справ про зниклих безвісти та вбитих жінок і дівчат корінного населення³.

Після цієї презентації Комітет CEDAW оприлюднив перелік зауважень і рекомендацій для Канади щодо поліпшення імплементації конвенції⁴. У червні 2019 року Канада ратифі-

¹ Human rights treaties. URL: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/canada-united-nations-system/treaties.html>

² Ratifications for Canada. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102582

³ Ibid.

⁴ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

кувала Протокол МОП 2014 року до Конвенції про примусову працю (1930).

Протокол містить конкретні вказівки щодо того, як усунути всі форми примусової праці, включаючи торгівлю людьми. Уряд Канади вживає подальших заходів для усунення дискримінації, дитячої та примусової праці, розв'язуючи ці проблеми в торгових угодах.

Комплексні положення про працю в угодах про вільну торгівлю зобов'язують Канаду та країни-партнери ефективно застосовувати відповідне трудове законодавство, забезпечуючи умови, за яких ці закони втілювали б і забезпечували захист основних трудових прав і принципів, які включають усунення дискримінації у сфері зайнятості та професій.

Уряд Канади також відіграв провідну роль у розробці та прийнятті Конвенції МОП про насильство та домагання 2019 року (С190) як Голова Комітету МОП зі встановлення стандартів щодо насильства та домагань у сфері праці у 2018 році та Міжнародна конференція праці 2019 року. Багато питань, які розглядає С190, підпадають під юрисдикцію провінції та території.

Уряд Канади працює з урядами провінцій і територій над ратифікацією конвенції у першочерговому порядку. Чинна законодавча база уряду Канади щодо гендерної рівності є комплексною та провідною у світі. У міру того, як у майбутньому буде розроблено та впроваджено нові статuti, нормативні акти, політику та заходи, вони сприятимуть зміцненню і без того надійної законодавчої системи Канади, яка контролює гендерну рівність¹.

З викладеного пересвідчуємося, що, відповідно до норм чинного законодавства сучасних демократичних країн, на конституційному рівні закріплюється принцип гендерної рівності, а в окремих країнах (Великобританія, Сполучені Штати Америки) – принцип рівності прав не лише жінок та чоловіків, але і трансгендерів.

¹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York. 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

1.3 Нормативно-правове регулювання здійснення гендерної політики в Україні: сучасний стан

Нормативно-правове закріплення гендерної рівності в Україні передусім пов'язане із низкою статей Конституції України. Передусім ми говоримо про рівність та доступність для всіх громадян у реалізації права:

- брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах;
- рівний доступ до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38);
- створенні та реалізації державних гарантій рівних можливостей громадян у виборі професії і роду трудової діяльності (ст. 43);
- забезпечення принципів рівності членів подружжя у шлюбі та сім'ї (ст. 51);
- захисту та гарантуванні рівності дітей у правах незалежно від походження і народження (ст. 52);
- рівності учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 129)¹.

Положення статті 24 Конституції України встановлюють неприпустимість дискримінації людей за ознаками статі². Отже, рівність є одним із фундаментальних конституційних принципів у правовому просторі України, що відповідає загальним стандартам, закріпленим у міжнародно-правових актах із питань захисту прав і свобод людини.

Встановлення змісту принципу рівності тлумачиться у рішеннях Конституційного Суду України³. Так, згідно

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року.

² Там само.

³ Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах : постанова Центр. виборч. коміс. від 23 вересня 2015 р. № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0362359-15>

із Рішенням № 9-рп/2012 від 12 квітня 2012 року, визначено, що рівність та недопустимість дискримінації особи має розумітися не лише як конституційний принцип правової системи України, а й визначатися як фундаментальна цінність, надбання людства, що закріплено у численних міжнародних правових актах – Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статті 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статті 1, 2, 7).

Узаконена Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом й обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року закріплюється, що принцип рівності має тлумачитися у його співвідношенні із принципами справедливості та законності. Виходячи із цього, обґрунтовується таке його розуміння: «Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо <...>. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи¹.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28 вересня 2000 року, закріплюється,

¹ Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

що принцип рівності розглядається як конституційна гарантія непорушності правового статусу особи. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, висловленої у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України "Про приватизацію державного житлового фонду" (справа про приватизацію державного житлового фонду), зазначено, що «проголошуючи рівність усіх громадян перед законом, стаття 24 Конституції України таким чином встановлює і рівну підлеглість усіх громадян законам України»¹.

При цьому існують певні розбіжності між позицією Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини з питань застосування тесту на пропорційність та співмірність обмежень до людини у співвідношенні із реалізацією принципів рівності.

Відповідно до практики ЄСПЛ, яка є складовою правової системи України згідно із Законом України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»², визначається, що застосування контролю та допустимість обмежень прав і свобод людини має спрямовуватися на визначення співмірності таких обмежень через наявність публічного інтересу.

Спеціальним законодавчим актом з питань гендерної рівності є положення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-ІУ³.

¹ Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28 вересня 2000 року у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про приватизацію державного житлового фонду). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-00#Text>; Устюшенко С. Е. Вплив принципу рівності всіх перед законом на порядок оплати судового збору в цивільному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019, № 4. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2019/15.pdf

² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

³ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

Окрім зазначеного законодавчого акта, питання гендерної рівності відображаються у таких законах України: «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI¹, «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII.

Встановлення змісту гендерної рівності відбувається не лише на конституційному, а і на рівні підзаконних нормативно-правових актів, з-поміж яких важливе значення відіграють положення:

Указу Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 26 липня 2005 року № 1135/2005²;

Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року № 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р.»³, що була замінена із ухваленням Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р.» від 11 квітня 2018 року № 273⁴;

Постанови Кабінету Міністрів України «Про проведення гендерно-правової експертизи» від 12 квітня 2006 року № 504⁵ та ін.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період

¹ Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.

² Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Указ Президента України від 26 липня 2005 р. № 1135/2005.

³ Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1834.

⁴ Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273.

⁵ Про проведення гендерно-правової експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 504.

до 2021 р.» від 11 квітня 2018 року № 273, визначено, що проблему неналежності та низької ефективності забезпечення принципів гендерної рівності, принципу рівності у забезпеченні здійснення прав та можливостей для жінок і чоловіків необхідно розв'язувати через вжиття заходів, спрямованих на досягнення:

- удосконалення нормативно-правової бази, механізму проведення гендерно-правової експертизи та впровадження статистичних показників у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- урахування гендерного компонента в програмах економічного та соціального розвитку з урахуванням актуальних потреб галузей і регіонів;

- розширення переліку статистичних показників за ознакою статі з розбивкою за іншими основними ознаками (вік, місце проживання, інвалідність, соціально-економічний статус тощо);

- підвищення професійного рівня державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- зменшення гендерного дисбалансу у сфері державної служби та управління людськими ресурсами;

- внесення до програм курсів підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

- подолання гендерних стереотипів; протидія дискримінації за ознакою статі та дискримінації більше ніж за однією ознакою, зокрема удосконалення механізму реалізації права на захист від дискримінації за ознакою статі та дискримінації за кількома ознаками, однією з яких є ознака статі, розгляду випадків такої дискримінації та вжиття відповідних заходів за його результатами;

- виконання договірних та інших міжнародних зобов'язань щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків;

– збільшення частки жінок серед народних депутатів України, депутатів обласних та місцевих рад (міст обласного значення);

– зменшення розриву в оплаті праці; залучення до виконання Програми міжнародних організацій та громадських об'єднань, діяльність яких спрямовується на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у суспільстві, зокрема зміцнення державно-приватного партнерства у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків¹.

У 2022 році було ухвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки² відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р.

У зазначеному Розпорядженні серед позитивних здобутків здійснення гендерної політики було визначено, що у 2020–2021 роках Україна приєдналася до міжнародних громадських та міждержавних ініціатив, що, зокрема, реалізуються у межах проєктів, ініційованих організаціями «Партнерство Біарріц», «Коаліція дій для сприяння досягненню гендерної рівності» та ін. Крім того, в межах виконання положень Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року³ Україна обґрунтувала власне членство у Міжнародній коаліції за рівну оплату праці (ЕРІС), а також приєдналася до Групи друзів жінок, миру й безпеки, і у такий спосіб довела спрямованість зовнішньої

¹ Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273.

² Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р.

³ Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273.

та внутрішньої політики на реалізацію низки міжнародних документів та актів, зокрема, резолюцій Ради Безпеки ООН 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015), 2467 (2019) та 249 (2019)¹.

Варто констатувати наявність позитивної тенденції із удосконалення нормативно-правової бази забезпечення гендерної рівності в Україні. Серед позитивних надбань у цій сфері можна навести низку нормативно-правових актів, що відображають такі кількісні та якісні зміни.

Зокрема, мова йде про положення Виборчого кодексу України, де було додано положення щодо закріплення 40 % гендерних квот під час формування партіями загальнодержавного та регіональних виборчих списків, а також передбачено внесення змін до законодавства України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах та інших військових формуваннях, а також щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною².

Якісні показники успішності реалізації гендерної політики виявляються у збільшенні представництва жінок у Верховній Раді України, міських та обласних радах, скороченні розриву в оплаті праці жінок і чоловіків, включенні гендерного компонента до нормативно-правових актів³.

Станом на серпень 2021 року більше ніж 80 органів місцевого самоврядування в Україні підписали Європейську хартію рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, розроблену у 2004 році Радою європейських муніципалітетів і регіонів (РЕМР) (далі – Хартія)⁴.

¹ McCrudden Ch., Prechal S. The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe: A practical approach. European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality. European Commission. 2009. 50 p.

² Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-ІХ.

³ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

⁴ The European Charter for the Equality of Women and Men in the Life of Local Communities, developed in 2004. URL: https://www.ccre.org/docs/charte_egalite_en.pdf

Підписання Хартії органами місцевого самоврядування засвідчило сприяння з боку громадськості України й органів публічної влади щодо готовності дотримуватися принципів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, реалізації зобов'язань у сфері гендерної рівності у територіальній громаді, що передбачається відображати у відповідних регіональних програмах¹.

Доцільно також назвати низку регіональних програм, розроблених та таких, що впроваджуються на рівні селищних, сільських, міських рад депутатів в Україні. Зокрема, такою є програма «Гендерна рівність прав та можливостей жінок та чоловіків», ухвалена Черкаською селищною радою, що була опублікована 25 січня 2024 року².

Важливо, що розвиток політики гендерної рівності в Україні в умовах повномасштабного вторгнення пов'язується з існуванням такого унікального явища, як феномен «соціальної стійкості», що відображається при обґрунтуванні й ухваленні управлінських рішень, спрямованих на розвиток людей, відновлення та розвитку громад.

Попри наявні травматичні події, спричинені повномасштабним вторгненням, що викликає у людей відчуття соціальної вразливості та нестійкості, незалежно від того, чи залишились вони за місцем проживання у своїх територіальних громадах, чи змушені були евакуюватись з місць ведення бойових дій та отримали статус внутрішньо переміщених осіб або біженців за кордоном, необхідно констатувати зростання ролі жінок у волонтерському русі, та проведенні заходів громадського супротиву країні-агресору³.

У відповідь на війну в Україні розгортається значна кількість волонтерських мережових проєктів, державних

¹ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

² Соціальна стійкість та гендерна політика. Черкаська селищна рада. 24 квітня 2024 року. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/sotsialna-stiikist-ta-henderna-polityka>

³ Там само.

і міжнародних гуманітарних програм забезпечення речами першої необхідності – водою, продуктами харчування, ліками, засобами гігієни, прихистком.

Отже, аналіз чинників соціальної стійкості та вразливості населення в умовах воєнного стану спрямований на виявлення потреб і соціальних зв'язків громадян і громадянок (із врахуванням гендерних особливостей) у вибраних громадах та механізмів розвитку соціальної стійкості людей, а також формулювання рекомендацій щодо відновлення і розвитку громад, з урахуванням пережитих травматичних подій.

Спрямування на вивчення гендерних аспектів соціальної стійкості в умовах воєнного стану вимагає посиленої уваги, тому запроваджено дуже якісну та дієву платформу допомоги врятованим – урядовий сервіс для підтримки постраждалих внаслідок війни.

Згідно із Державною стратегією забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, встановлюється, що пріоритети, заходи та ресурси для їх реалізації відображаються у відповідному плані дій органу місцевого самоврядування¹.

Відповідно до офіційної статистичної інформації, незважаючи на позитивні зрушення у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, гендерна нерівність ще існує у багатьох сферах. Звітна інформація Всесвітнього економічного форуму за 2020 рік показала, що Україна за Індексом гендерної нерівності втратила у рейтингу порівняно із 2019 роком 15 позицій, і обіймає 74 місце серед 156 держав (щодо економічних можливостей – 44 місце, освіти – 27, охорони здоров'я – 41, політичних можливостей – 103)².

Однак попри наявні позитивні зрушення, в Україні існує ще чимала кількість проблем забезпечення гендерної рівності, що пов'язується як із повільними темпами розвитку громад,

¹ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

² Там само.

так і недостатнім рівнем практики застосування центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у своїй діяльності «людиноцентричних» гендерних підходів, зокрема під час формування, реалізації, моніторингу й оцінювання загальнодержавної, регіональної та місцевої політики, стратегічних і програмних документів.

Військова агресія російської федерації проти України загострює наявні проблеми та створює нові виклики для різних груп жінок і чоловіків, серед яких переміщення, втрата доходу і ризик бідності, насильство, зокрема сексуальне, пов'язане з конфліктом, на тимчасово окупованих територіях, ризики торгівлі людьми.

Одним із напрямів забезпечення рівності прав чоловіків та жінок в умовах воєнного стану стало створення Платформи допомоги врятованим як єдиного державного онлайн-майданчика з повною інформацією про надавачів допомоги населенню¹.

Вона створена за ініціативою Офісу Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, за сприяння урядової уповноваженої з питань гендерної політики та підтримки UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення².

На платформі зібрані контакти сервісів підтримки постраждалих від різних видів насильства в умовах війни. Серед них як урядові проекти, так і ініціативи, створені у партнерстві з громадськими та міжнародними організаціями.

Публічні послуги та інформаційні сервіси на платформі допомоги врятованим надаються безоплатно, конфіденційно. Функціонально дія Платформи допомоги врятованим надається для пошуку особою своєї домівки³.

Згідно із інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 15 травня 2022 року понад 6,2 млн осіб внаслідок повномасштабного російського вторгнення

¹ Платформа допомоги врятованим – урядовий сервіс для підтримки постраждалих внаслідок війни. URL: <https://www.dszn-zoda.gov.ua/content/платформа-допомоги-врятованим---урядовий-сервіс-для-підтримки-постраждалих-внаслідок-війни>

² Там само.

³ Там само.

змушені стали іммігрантами, і переважну більшість із врахуванням положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»¹ становлять жінки з дітьми, жінки похилого віку та особи з інвалідністю².

За даними швидкої гендерної оцінки, проведеної структурою ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в Україні (далі – ООН Жінки), у відносно безпечних областях України, куди масово почали переміщуватися жінки, чоловіки, діти із областей, де тривали активні бойові дії, можливості для поселення внутрішніх переселенців було швидко вичерпано. В Україні тривають процеси руйнації критично важливої цивільної інфраструктур³.

Жінки з дітьми не мають умов для реалізації себе у трудових відносинах та відповідно можливості для майнового забезпечення фізичного існування свого та існування своїх дітей⁴.

Обмеженим є доступ таких жінок до охорони здоров'я та освіти. Засоби соціального забезпечення є недостатніми, попри наявні гуманітарні місії і підтримку з боку національного уряду України.

Військовослужбовці Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України використовують сексуальне насильство як засіб війни. Механізм захисту постраждалих від насильства обмежений, оскільки правоохоронні органи України тимчасово не мають доступу до цих територій⁵.

Існують ризики торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях України та після перетину кордону. Правозахисники і представники вразливих груп населення,

¹ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII.

² Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

³ Соціальна стійкість та гендерна політика. Черкаська селищна рада. 24 квітня 2024 року. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/sotsialna-stiikist-ta-henderna-polityka>

⁴ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

⁵ Там само.

зокрема ВІЛ-інфіковані, жінки з інвалідністю, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, стикаються з підвищеним ризиком насильства¹.

Для забезпечення стійкості України, її відновлення і подальшого розвитку важливим є збереження досягнень державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також інтеграція гендерного підходу в усі стратегії, програми розвитку, застосування гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі. Це забезпечить рівну участь жінок і чоловіків, які належать до різних груп населення, у процесах відновлення та розвитку держави, а також врахування їхніх потреб та інтересів².

Задля розв'язання проблем захисту прав та інтересів жінок і дітей в умовах воєнного стану в Україні посилено національний інституційний механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. У 2017 році питання координації державної політики у зазначеній сфері віднесено до компетенції Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України³. Крім того, запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань гендерної політики⁴.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 784, було утворено Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (далі – Комісія), яку очолює Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України⁵.

¹ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

² Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273.

³ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

⁴ Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273.

⁵ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

До її складу входять заступники міністрів, керівників інших центральних органів виконавчої влади, які призначені уповноваженими особами (координаторами) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідних центральних органах виконавчої влади¹.

З метою належного реагування на виклики щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у травні 2022 року із числа членів Комісії утворено міжвідомчу робочу групу з протидії такому насильству².

Для ефективної роботи національного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в умовах повномасштабної війни важливо забезпечити його стійкість та гнучкість з метою реагування на нові виклики.

Для створення системи забезпечення гендерної рівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства та подолання дискримінації прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 року № 930 «Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»³, де:

– закріплено типові положення про відповідальний підрозділ з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та про радника з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

– затверджено Інструкцію щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів наказом Мінсоцполітики від 7 лютого 2020 року № 86, якою встановлені загальні вимоги до застосування гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів з метою виконання норм

¹ Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці або «Протокол Мапуту». URL: <https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-s1-PROTOCOL%20TO%20THE%20AFRICAN%20CHARTER%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLE%27S%20RIGHTS%20ON%20THE%20RIGHTS%20OF%20WOMEN%20IN%20AFRICA.pdf>

² Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

³ Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 930.

Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹;

– затверджено Методичні рекомендації щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ (наказ Мінсоцполітики від 14 квітня 2020 року № 257), якими визначено алгоритм оцінювання ймовірних та/або наявних наслідків реалізації галузевих реформ на становище різних груп жінок і чоловіків².

З метою удосконалення порядку проведення гендерно-правової експертизи внесено зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 року № 997 «Питання проведення гендерно-правової експертизи»³.

Забезпечення гендерних підходів під час формування, реалізації, моніторингу й оцінювання державної політики ґрунтується на використанні статистичних даних із розподілом за статтю, віком, місцем проживання, наявністю інвалідності та іншими релевантними ознаками. Перелік індикаторів, у розрізі яких проводиться збір даних для моніторингу гендерної рівності, включає 226 показників⁴.

Водночас перелік адміністративних даних, що формуються органами державної влади, потребує перегляду з метою включення гендерно чутливих показників. Рівень застосування органами державної влади під час формування державної політики розподілу наявних даних за статтю залишається низьким, що не дає змоги враховувати потреби окремих груп жінок і чоловіків, передусім тих, які зазнають дискримінації за декількома ознаками, отже, порушується один із принципів Цілей сталого розвитку – не залишати нікого осторонь⁵.

¹ Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів : наказ Мінсоцполітики України від 7 лютого 2020 р. № 86.

² Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ : наказ Мінсоцполітики України від 14 квітня 2020 р. № 257.

³ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

⁴ Там само.

⁵ Там само.

На виконання Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 року № 273 (Офіційний вісник України. 2018. № 33, ст. 1165), а також Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544¹, розпочато проведення системних навчань з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, представників сектору безпеки та оборони. Зокрема, Національне агентство України з питань державної служби за підтримки ООН Жінки розробило та затвердило короткострокові програми підвищення кваліфікації «Гендерний підхід в управлінні людськими ресурсами на державній службі», «Інтеграція гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів». У 2020 році навчання за цими програмами пройшли 400 осіб².

Згідно з результатами всеукраїнського опитування, проведеного Національним демократичним інститутом міжнародних відносин у 2018 році, 77 % українців (81 % жінок і 73 % чоловіків) вважають рівність важливою.

Дослідження, проведене зазначеним інститутом у 2019 році, засвідчило збільшення зацікавленості громадян України питаннями забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Чимало респондентів висловили готовність підтримати жінок під час виборів. Відповідно до Всеукраїнського телефонного опитування «Можливості та перешкоди на шляху демократичного переходу України», проведеного у 2020 році, 64 % українців вважають,

¹ Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544.

² Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

що і чоловіки, і жінки рівною мірою мають бути представлені у політиці¹.

Результати зазначених досліджень засвідчують готовність суспільства загалом до активних перетворень у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Водночас стійкими залишаються гендерні стереотипи².

Попри внесення змін до загальних програм підвищення кваліфікації питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що закріплюється Положенням про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 106³, надається недостатня увага. Йдеться, зокрема, про усвідомлення адміністративними органами проблематики гендерної рівності, що підтверджується відповідними соціологічними опитуваннями, проведеними у 2023 році соціологічною групою «Рейтинг» та іншими соціологічними організаціями⁴.

Так, за даними опитування встановлено наявність: суб'єктивних (самодискримінація та самообмеження жінок, гендерні стереотипи, сексизм, упередження, «скляна стеля» щодо кар'єрного зростання жінок, «доріжка для матусь») та об'єктивних (відсутність доступу до політичної діяльності, виборчих прав; доступу до освіти і, відповідно, до кар'єри та праці, яка вимагає кваліфікації і дає можливість заробляти більше; складності з виходом на роботу, оформленням банківських рахунків, кредитів та ін.) обмежень.

¹ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

² Там само.

³ Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 106.

⁴ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

Кар'єрне зростання також дає третині чоловіків більше можливостей, тоді як жінки можуть частково розраховувати на рівність, а не на переваги для свого гендеру (лише 7 % вважають, що в кар'єрі у жінок є карт-бланш). Оплата праці є більш об'єктивним явищем: її розмір частіше встановлюється не статтю, а тарифною сіткою, посадовим окладом, особливо в державному секторі, тож тут і рівних можливостей – 61 %¹.

Як зазначається у соціологічному дослідженні «Можливості жінок в Україні (1–2 червня 2023 року), проведеного соціологічною групою «Рейтинг», гендер і гендерні відмінності не існують самі собою як окремі властивості особистості чи соціальні явища. Вони завжди поєднуються з іншими важливими характеристиками, наприклад, вік та клас (соціальний статус, зайнятість, рівень доходів та ін.). Назване дослідження дає змогу прослідкувати відмінності між чоловіками і жінками різного віку та соціального статусу (через зайнятість)².

Чоловіки будь-якого віку бачать менше нерівностей, ніж жінки, і це закономірно, бо подібні ситуації стосуються не їх. І те, що жінки трактують як відсутність можливостей, чоловіки можуть пояснити іншими причинами. Жінки налаштовані більш критично: молоді бачать суттєві обмеження для жінок в політичній діяльності та кар'єрному зростанні (бо це вік для розбудови кар'єри, для них це чутливе питання). Жінки 51+ років зауважують суттєві нерівності в оплаті праці та політичній діяльності³.

Пенсія жінок цієї групи зазвичай менша за чоловічу і тому маємо суттєвий розрив: на 20 % менше жінок, ніж чоловіків цього віку бачать рівність можливостей⁴.

Однак війна не лише спричинила напруження ситуації із забезпеченням гендерної рівності, але і відкрила для

¹ Можливості жінок в Україні (1–2 червня 2023 р.). *Звіт із соціологічного дослідження*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/mozhливost_zh_nok_v_ukra_n.html

² Там само.

³ Там само.

⁴ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

суспільства нові можливості, що полягають у реструктуризації традиційних сфер професійної діяльності, зміні у вимогах до компетентностей, soft skills людини в політиці та у трудовому колективі, на робочому місці.

Війна як кризова подія вищого рівня так само як світова епідемія коронавірусу прискорила зміни у гендерному розподілі праці. Однак започатковані зміни є більш відчутними для прав чоловіків, через те, що жінки шукають для себе місце у чоловічому світі¹.

До проблем забезпечення ефективності нормативно-правового регулювання відносин із участю жінок та чоловіків необхідно віднести недостатній рівень застосування гендерних підходів у діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, зокрема щодо врахування потреб та інтересів різних груп жінок і чоловіків на етапах формування, реалізації і моніторингу політики, планування та розподілу бюджетних коштів, надання послуг².

Попри наявність спеціальної нормативно-правової бази відсутня практика проведення гендерно-правової експертизи законопроектів, ініціаторами яких виступають народні депутати України.

З огляду на викладене можемо резюмувати, що нормативно-правова база потребує подальшого узгодження і гармонізації з міжнародними стандартами. Механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в усіх сферах життєдіяльності суспільства потребує розвитку на всіх рівнях – як на законодавчому, так і на рівні підзаконних нормативно-правових актів.

¹ Можливості жінок в Україні (1–2 червня 2023 р.). *Звіт із соціологічного дослідження*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/mozhливost_zh_nok_v_ukra_n.html

² Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

1.4 Функції та принципи адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні

Реалізація гендерної політики вимагає звернення дослідницької уваги до встановлення її функціонального змісту та визначення основоположних засад її регулювання. Питання адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики перебуває у постійній реформації, що пов'язується із переглядом підходів до встановлення ролі та значення жінки в українському суспільстві, що функціонує в умовах воєнного стану.

Процеси демократизації та гуманізації українського суспільства позначаються на перегляді функціонального змісту адміністративно-правового регулювання суспільних правовідносин загалом, і зокрема – з питань здійснення гендерної політики.

Дослідження функціонального змісту та принципів здійснення гендерної політики неодноразово було предметом зацікавлення вітчизняних вчених, а також представників зарубіжної юридичної науки. Варто виокремити такі дисертаційні роботи де аналізувалися питання впровадження гендерної рівності, як:

– дисертація А. Грибовської на тему «Конституційні засади гендерної рівності в Україні» (2019), де обґрунтовано авторський підхід до розуміння категорії «гендерна рівність як конституційно-правовий принцип», а також необхідність розуміння «гендеру» як «змодельованої суспільством та підтримуваної соціальними інститутами систему цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстом буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі»¹;

¹ Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2019. 257 с.

– дисертація К. Левченко на тему «Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти)» (2003)¹, у якій одним із висновків стверджено що в питанні використання сучасних міжнародних документів з прав людини, доступ до світового та європейського досвіду не пов'язаний з його копіюванням без урахування реалій сучасного рівня української державності, економічних можливостей, а також прогресивних нормативних звичаїв і традицій, сформованих у нашому суспільстві. Ця обставина стала основою комплексної методології до використання проаналізованих ідей та концепцій для подальшого проведення дослідження, в аналізі соціально-ідеологічних орієнтирів гендерної політики, наповнення її змісту, розгляді тих чи тих політико-правових феноменів, і це дало підставу вченій засвідчити, що цивілізована політика щодо жінок в Україні гарантована Конституцією України, яка закріплює на законодавчому рівні рівноправність жінок та чоловіків, а також основні права людини. Конституція України містить широкий спектр прав і гарантій жінкам та чоловікам в усіх сферах соціального і приватного життя²;

– дисертація Н. Баласинович на тему «Забезпечення гендерної рівності в системі органів державної влади» (2023), у якій варто виокремити авторський висновок, що на рівні місцевої державної влади найбільшого роз'яснення й консультування потребують питання щодо усунення «скляної стелі» та «скляної стіни», професійної сегрегації, насильства в сім'ї, харасменту і дослідження проблем гендерних відносин на рівні регіональної влади – питання щодо гендерного мейнстрімінгу, діяльності урядових органів із гендерної рівності, заходів із гендерного уповноваження та гендерного аудиту, аналізу даних державної / регіональної статистики та дослідження оцінки гендерного впливу на рівень результативності

¹ Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 427 с.

² Там само.

державної влади в регіоні; на національному рівні – питання щодо сегрегації загалом, гендерних квот (державних і партійних), гендерно нейтрального законодавства, гендерної освіти, прямої і непрямой дискримінації, гендерного аналізу, фемінізму та сексизму, паритетної демократії, підвищення індексів гендерного розвитку та гендерної рівності¹.

З точки зору наукової теорії регулювання суспільних правовідносин цінними є висновки Н. Баласинович щодо розуміння таких категорій, як «гендерна демократія» як не лише демократичні паритетні цінності, рівності та справедливості, а й «система сформованих та законодавчо закріплених рівних прав і можливостей волевиявлення жінок і чоловіків, яка забезпечується комплексом управлінських, політичних, економічних, психологічних, культурних, педагогічних, інформаційних заходів». Викладене вище дало підставу обґрунтувати розуміння державної гендерної політики як оптимальної діяльності органів державної влади з розв'язання суспільних проблем, які максимально сприяють реалізації інтересів чоловіків та жінок шляхом забезпечення гендерної рівності у суспільстві, що вимагає функціонування системи політичної організації державної влади, яка сприяє виконанню гендерного законодавства щодо рівності прав і можливостей чоловіків та жінок у реалізації власного потенціалу та їх лідерських якостей, а також – збереженню і примноженню національних традицій у боротьбі за народний суверенітет і гендерну рівність.

При цьому Н. Баласинович наголошує на встановленні змісту організації публічної влади як гарантії ефективності здійснення функцій і принципів гендерної політики².

Як бачимо із викладеного вище, наукові праці акцентують увагу на встановленні інституційної характеристики здійснення гендерної політики, де, на жаль, поза дослідницькою увагою залишилося питання встановлення принципів та функцій адміністративно-правового регулювання відносин

¹ Баласинович Н. О. Забезпечення гендерної рівності в системі органів державної влади : дис. ... д-ра філос. : 052. Київ, 2023. 203 с.

² Там само.

реалізації гендерної політики, на якому буде зосереджена увага у цьому підрозділі.

Так, Н. Баласинович стверджує, що в основу здійснення гендерної політики має бути покладено систему політичної організації влади в державі. Україна – парламентська (парламентсько-президентська) республіка, в якій пріоритетне місце в системі державної влади належить представницьким органам (парламенту, обласним місцевим / територіальним радам), які обираються шляхом всенародного голосування на національних чи місцевих виборах і ухвалюють колегіальні політико-управлінські рішення з урахуванням суспільних потреб громади і суспільства загалом¹.

Встановлення принципів адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики вимагає передусім зосередження уваги на визначенні його розуміння загалом. Поняття «принцип адміністративно-правового регулювання» є відносно новою категорією, що має бути відособлена від категорії «принцип адміністративного права»².

У вітчизняній юриспруденції практикуються такі підходи до розуміння категорії «принцип адміністративно-правового регулювання», як:

- певне процедурне правило, що визначає зміст діяльності публічно-владного суб'єкта³;
- певні ідеологічні ідеали, що визначаються і характеризуються універсалізацією і всеохопним значенням, що дає підставу їх визначати як нормативний імператив⁴;

¹ Баласинович Н. О. Забезпечення гендерної рівності в системі органів державної влади : дис. ... д-ра філос. : 052. Київ, 2023. 203 с.

² Гуржій Т. О., Бодров Ю. О. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО.* 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 41–48.

³ Вишневецький М. В. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності апарату суду в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник.* Вип. 1. Т. 2. С. 282–287.

⁴ Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 19 с.; Дідик Н. І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2011. № 3. С. 92–101.

- засади належності функціонування суб'єктів владних повноважень та інших учасників публічно-управлінських правовідносин¹;
- базис для формування науки і практики адміністративного права та процесу²;
- нормативний зміст публічно-управлінських правовідносин³;
- елемент правової системи, що відображає історичні особливості розвитку конкретного суспільства⁴;
- певні об'єктивно наявні закономірності розвитку суспільства, що визначає спрямування регулювання суспільних правовідносин у сфері державного управління⁵;
- нормативні вимоги, яким має відповідати діяльність із регулювання публічно-управлінських правовідносин⁶ та ін.

Отже, варто зазначити, що у науковій літературі існує певна неоднозначність підходів до встановлення змісту категорії «принцип адміністративно-регулювання». При цьому нормативний підхід базується на їхньому визначенні через розуміння основоположності та засадничості, що уможливило їхнє використання зробити базисом для врегулювання відносин у порядку аналогії права.

¹ Цибульник Н. Ю. Принципи адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2022. Вип. 6. С. 182–186; Горбова Г. О. Принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського наці онального університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 2. С. 94–97.

² Адміністративне право України / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Київ : Істина, 2008. 457 с.; Адміністративне право України / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

³ Цибульник Н. Ю. Принципи адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2022. Вип. 6. С. 182–186.

⁴ Якущенко Ю. М. Принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 418–421; Єряшов С. К. Сутність адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика.* 2014. № 10. С. 44–48.

⁵ Коломoeць Т. О., Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : монографія. Київ : Істина, 2008. 184 с.

⁶ Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : монографія / В. Галуцько, С. Стеценко, А. Берлач, О. Буханевич, О. Ситников та ін. ; за заг. ред. В. Фелика та В. Курила. Київ : Видавництво Людмила, 2023. 704 с.

Так, зокрема, згідно зі ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що «основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є:

- 1) верховенство права;
- 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі;
- 5) обов'язковість судового рішення;
- 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи;
- 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом;
- 8) розумність строків розгляду справи судом;
- 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами;
- 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення» (ч. 3 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України)¹.

Отже, розуміння категорії «принцип адміністративно-правового регулювання» має виходити зі встановлення його як певних основоположних засад, застосування яких слугує врегулюванню публічно-управлінських правовідносин.

При цьому відповідно до одного із головних Законів України з питань регулювання суспільних відносин із забезпечення гендерної рівності – Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» – не встановлюється система здійснення гендерної політики, що вимагає відповідних напрацювань з боку наукової спільноти.

Загальноновизнаним є підхід до розуміння змісту принципів регулювання будь-яких правовідносин і зокрема, правовідносин зі здійснення гендерної політики, із поділом їх на загальні принципи та спеціальні принципи.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV.

До загальних принципів адміністративно-правового регулювання відносин зі здійснення гендерної політики варто віднести демократизм, законність, пропорційність публічних і приватних інтересів, справедливість, верховенство права, об'єктивність, гуманізм.

У продовження перейдімо до характеристики загальних принципів адміністративно-правового регулювання гендерної політики. Розуміння принципів пропорційності та справедливості полягає у встановленні співмірного співвідношення між приватними інтересами особи і публічними інтересами громади й суспільства.

Принцип справедливості розглядається як «основоположний принцип права... виражає дух права, забезпечує його змістовну легітимацію, визначає розуміння «правильного» і «неправильного», є дороговказом при встановленні межі між дозволеним і недозволеним у суспільних відносинах»¹.

Так, при здійсненні дослідження реалізації принципів пропорційності та справедливості як засад регулювання здійснення права особи на мирні зібрання Ю. Легеза обґрунтовує, що їхня заборона має ґрунтуватися на наявності реальної загрози порушення громадського порядку, що має співвідноситися як із уже наявними попередньо прецедентами, так і аналізом об'єктивних та суб'єктивних характеристик відповідно соціального становища, що панує у суспільстві. Вчена зазначає, що Європейський суд з прав людини неодноразово підкреслював, що реалізація своїх прав меншістю не повинна залежати від схвалення більшістю².

Навіть у тому випадку, якщо інтереси певної групи осіб різьчює відрізняються від інтересів основної маси населення, вони мають

¹ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 932 с.

² Легеза Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 374–380; Легеза Ю.О. Національна судова практика та практика ЄСПЛ у гарантуванні права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 279–284.

бути дотримані. Так, зокрема, Європейський суд з прав людини зазначає: «хоча в якихось випадках інтереси особистості можуть бути поставлені в залежність від інтересів групи, демократія не зводиться до того, що погляди більшості повинні обов'язково переважати; необхідно дотримуватися балансу, який забезпечив би чесне і правильне ставлення до меншин і виключав би будь-які зловживання з боку домінуючої групи» (пункт 63 Рішення у справі Бачковський та інші проти Польщі від 3 травня 2007 року¹).

Тобто досягнення принципів справедливості та пропорційності при регулюванні відносин зі здійснення гендерної політики має виходити із обґрунтованості обмеження права одних задля громадської безпеки інших.

Як зазначає згадана вище авторка, врахуванням того, що мирні зібрання є одним із засобів відстоювання людиною і громадянином своїх прав, свобод та інтересів у демократичному суспільстві, то право громадян на свободу мирних зібрань в Україні має гарантувати і захищати держава, яка зобов'язана забезпечити його ефективну реалізацію.

Здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, крім випадків, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

При цьому необхідно акцентувати увагу, що намагання провести мирні зібрання за гендерною ідентифікацією, яка визначається на рівні емоційного й інтуїтивного сприйняття людиною своєї статевої приналежності або відсутності чіткого визначення такого сприйняття, тобто почуття невизначеності (амбівалентності), не є підставою для визнання таких дій, що створюють загрозу національній безпеці².

¹ Рішення ЄСПЛ у справі Бачковський та інші проти Польщі від 3 травня 2007. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ccu/5_3007.pdf

² Легеза Ю. О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 374–380; Легеза Ю. О. Національна судова практика та практика ЄСПЛ у гарантуванні права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 279–284.

При врегулюванні публічно-управлінських правовідносин з питань здійснення гендерної політики необхідно виходити зі встановлення належного змісту та розумного підходу задля визначення балансу приватного і публічного інтересів¹, як допустимість втручання у сферу особистого життя на засадах так званої «процедурної справедливості», що функціонально спрямовується, як зазначає М. Лученко, на дотримання встановлених правил і завдяки цьому досягненню бажаного результату².

Про таке розумне співвідношення йдеться у висновках ЄСПЛ у низці справ (справа «Гримковська проти України» № 38182/03 від 21 липня 2011 року³, «Ляшко проти України» № 21040/02 від 10 серпня 2006 року⁴ тощо).

Установлення принципу законності як принципу адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики полягає у його розумінні як спрямування діяльності владних суб'єктів задля забезпечення панування права та правової норми у суспільстві.

Принцип законності має бути дотриманий при обранні владним суб'єктом того чи того правового засобу (інструменту) задля врегулювання відносин із здійснення гендерної політики.

Законність є певною ознакою публічного режиму, гарантуючи досягнення верховенства права, невідворотності відповідальності за вчинення злочинів чи інших правопорушень за ознаками статі та гендеру.

У межах такого розуміння принцип законності безпосередньо пов'язаний зі змістом та реалізацією принципу верховенства права. М. Лученко акцентує на важливості розуміння принципу

¹ Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 932 с.

² Лученко М. М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 : Запоріжжя, 2019. 208 с.

³ Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text

⁴ Справа «Ляшко проти України» № 21040/02 від 10 серпня 2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_275#Text

верховенства права у його співвідношенні із принципом пропорційності як:

- необхідності забезпечення балансу між правами, свободами, законними інтересами приватних осіб і публічними інтересами;
- примату приватних прав, свобод та інтересів перед публічними, оскільки публічний інтерес, виражений у потребі публічного порядку чи безпеки, вимог суспільної моралі чи здоров'я;
- підстави для «розумного» втручання у приватну автономію особи, яка за відсутності, таких підстав може реалізовуватися безперешкодно¹.

У Доповіді Венеціанської комісії про верховенство права 2011 року² визначено такий зміст розуміння принципу верховенства права, як поєднання:

- законності, зокрема, прозорого, підзвітного та демократичного процесу ухвалення законодавства;
- правової визначеності;
- заборони свавілля;
- доступу до правосуддя, яке забезпечують незалежні та неупереджені суди, зокрема під час судового розгляду адміністративних актів;
- дотримання прав людини;
- недискримінації та рівності перед законом.

Отже, зміст адміністративно-правового регулювання гендерної політики і застосування принципу верховенства права як універсального регулятора відповідної сфери суспільних відносин, має базуватися з-поміж іншого, на неприпустимості будь-яких форм дискримінації за статевими ознаками.

Реалізація принципів об'єктивності та гуманізму виходить із необхідності відображення наявних соціальних взаємозв'язків у встановленні місця жінки, чоловіка або особи-трансгендера

¹ Лученко М. М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07: Запоріжжя, 2019. 208 с.

² Report on the rule of law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session. Venice. 25–26 March 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e)

у функціонуванні суспільства, що при цьому має характеризуватися необхідним рівнем цивілізаційного розвитку, запровадженням людиноцентричного підходу до врегулювання суспільних правовідносин¹.

До спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики необхідно віднести такі:

- забезпечення соціального добробуту;
- забезпечення рівності осіб незалежно від статі та соціальної ролі у суспільстві;
- створення рівноправних умов для здобуття освіти та професійного розвитку;
- рівні доступ та можливості до здійснення громадських та політичних прав особи; принцип соціальної стійкості;
- принцип соціальної співмірності та відповідальності.

Із врахуванням означеного вбачається необхідним змінити назву Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» на «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок, чоловіків та трансгендерних осіб», і статтю 3 доповнити частиною другою, яка закріпила б системи основоположних засад (принципів) регуляції таких правовідносин у зазначеній нижче редакції.

«Основоположними засадами (принципами) здійснення гендерної політики є:

- 1) забезпечення соціального добробуту;
- 2) забезпечення рівності осіб незалежно від статі та соціальної ролі у суспільстві;
- 3) створення рівноправних умов для здобуття освіти та професійного розвитку;
- 4) рівний доступ та можливості до здійснення громадських та політичних прав особи;
- 5) принцип соціальної стійкості;
- 6) принцип соціальної співмірності та відповідальності».

¹ Свиридчук Н. П., Цюприк Н. О. Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері здійснення гендерної політики держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 121–125.

На основі вищезазначеного, на нашу думку, необхідно внести такі зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV:

1. Змінити назву Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» на таку: «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок, чоловіків та трансгендерних осіб».

2. Доповнити статтю 3 частиною другою, яка закріпила б системи основоположних засад (принципів) регуляції таких правовідносин у зазначеній нижче редакції:

«Основоположними засадами (принципами) здійснення гендерної політики є:

- 1) забезпечення соціального добробуту;
- 2) забезпечення рівності осіб незалежно від статі та соціальної ролі у суспільстві;
- 3) створення рівноправних умов для здобуття освіти та професійного розвитку;
- 4) рівний доступ та можливості до здійснення громадських та політичних прав особи;
- 5) принцип соціальної стійкості;
- 6) принцип соціальної співмірності та відповідальності»;

3. Статтю 3 викласти у такій редакції:

«Стаття 3. Основні напрями та державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок, чоловіків і трансгендерних осіб

Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок, чоловіків і трансгендерних осіб спрямована на:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок, чоловіків і трансгендерних осіб;
- забезпечення рівної участі жінок, чоловіків і трансгендерних осіб у прийнятті суспільно важливих рішень;

– забезпечення рівних можливостей жінкам, чоловікам і трансгендерним особам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;

– підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;

– виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;

– захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Основоположними засадами (принципами) здійснення гендерної політики є:

- 1) забезпечення соціального добробуту;
- 2) забезпечення рівності осіб незалежно від статі та соціальної ролі у суспільстві;
- 3) створення рівноправних умов для здобуття освіти та професійного розвитку;
- 4) рівний доступ і можливості до здійснення громадських та політичних прав особи;
- 5) принцип соціальної стійкості;
- 6) принцип соціальної співмірності та відповідальності».

Розуміння функцій адміністративно-правового регулювання суспільних відносин загалом, і зокрема з питань здійснення мають розумітися як певний «напрямок регулюючого галузевого впливу, що визначає вектори відповідного регулювання в економічній сфері, забезпечуючи стратегічні пріоритети розвитку національної економіки та упорядкування зовнішньоекономічних відносин й чітко визначаючи засади відносин власності шляхом визначення тих сфер економіки, які формують об'єкт недержавної власності та механізм її набуття, <...> закріплюючи статус суб'єктів державної власності, засади соціальної орієнтації економіки...»¹.

Розуміння функцій адміністративно-правового регулювання як напрямів публічно-управлінського впливу на суспільні

¹ Пирожкова Ю. В. Теорія функцій адміністративного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 33 с.

правовідносини обґрунтовано у наукових працях Т. Коломоець, Д. Кремової, В. Колпакова¹.

Виходячи із вищезазначеного підходу до розуміння функцій адміністративно-правового регулювання суспільних правовідносин, необхідно зазначити, що гендерна політика є тією сферою, де діяльність держави має реалізуватися у таких напрямках, як:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидія насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок;
 - забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
 - забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
 - підтримка сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
 - виховання і пропаганда серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
 - захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі (ст. 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»²).

Реалізація функцій здійснення гендерної політики пов'язується із ефективністю здійснення соціально-економічної функції держави як певного різновиду загальносоціальних функцій права.

У докторській дисертації Ю. Пирожкової економічна функція визначається як «напрямок регулюючого галузевого впливу, що визначає вектори відповідного регулювання

¹ Коломоець Т. О., Кремова Д. С., Колпаков В. К. Адміністративно-правове регулювання реалізації економічної функції держави та економічна функція адміністративного права: питання співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 198–202.

² Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

в економічній сфері, забезпечуючи стратегічні пріоритети розвитку національної економіки та упорядкування зовнішньоекономічних відносин й чітко визначаючи засади відносин власності шляхом визначення тих сфер економіки, які формують об'єкт недержавної власності та механізм її набуття, <...> закріплюючи статус суб'єктів державної власності, засади соціальної орієнтації економіки...»¹.

Отже, соціально-економічний розвиток та функції із його забезпечення мають сприяти успішності й ефективності здійснення гендерної політики в Україні на засадах стимулювання, забезпечення, суспільного розподілу.

¹ Питання проведення гендерно-правової експертизи : постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-п#Text>

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ, ПРАВАЗАСТОСОВНИЙ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

2.1 Суб'єктний склад правовідносин із реалізації гендерної політики в Україні

Сьогодні забезпечення рівних прав в Україні відбувається шляхом проведення гендерної політики відповідно до прийнятих планів, програм та концепцій у різноманітних сферах суспільного життя нашої держави. Така політика реалізується за рахунок оптимального розподілу обов'язків між суб'єктами, які наділені відповідними повноваженнями щодо вжиття заходів стосовно недопущення дискримінації, необхідності оперативного реагування на загрозу порушення прав громадян.

Україна намагається ефективно врегулювати певні питання шляхом створення певної кількості суб'єктів, наділяючи їх повноваженнями, що викликає потребу окреслити суб'єктний склад правовідносин із реалізації гендерної політики та зрозуміти функціональне навантаження, покладене на них державою щодо такої роботи.

Відповідно, насамперед варто визначити сутність поняття «суб'єктний склад правовідносин» та зміст тощо. Варто вказати, що традиційно до суб'єктного складу правовідносин відносять тих, хто бере участь у відповідних правовідносинах, зокрема особу, групу осіб (громадськість), суб'єкта владних повноважень, державу тощо, яким належить активна роль у процесі реалізації правовідносин, які у нашому випадку складаються у сфері гендерної політики.

До суб'єктного складу правовідносин із реалізації гендерної політики належить такий учасник, як «суб'єкт владних повноважень». Доцільно зауважити, що законодавство України

закріплює термін «суб'єкт владних повноважень», під яким розуміється орган державної влади (зокрема, без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, з-поміж іншого, на виконання делегованих повноважень, або надання адміністративних послуг (п. 7 ч. 1 ст. 4 КАС України¹).

Утім Закон України «Про адміністративну процедуру» використовує альтернативний термін – «адміністративний орган», під яким розуміється орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їхня посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації, до яких віднесено надання адміністративних послуг, здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, вирішення інших справ за заявою особи або за власною ініціативою адміністративного органу (ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру»²). Проте обидва терміни не охоплюють всю палітру органів, до компетенції яких віднесено реалізація гендерної політики в Україні.

Відповідно ми пропонуємо суб'єктом правовідносин із реалізації гендерної політики розглядати суб'єктів публічної адміністрації, оскільки воно не обмежується лише органами виконавчої влади, які, хоча і становлять, так би мовити, серцевину публічної адміністрації. На сьогодні окремі функції виконавчої влади здійснюють державні органи, які не входять до жодної з гілок влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства, установи й організації і навіть приватні особи – на підставі делегованих повноважень органів державної влади.

Відповідно, можна виокремити такі види суб'єктів правовідносин із реалізації гендерної політики:

- органи виконавчої влади;

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV.

² Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX.

– державні органи, які не належать до жодної з гілок влади та наділені окремими функціями органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики;

– органи місцевого самоврядування, які здійснюють делеговані повноважені органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики;

– юридичні особи публічного права, які на підставі делегованих повноважень здійснюють окремі функції органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики;

– приватні особи (фізичні особи та юридичні особи приватного права), які на підставі делегованих повноважень здійснюють окремі функції органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики.

Варто вказати, що у 2005 році Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»¹, яким були закріплені основні напрями досягнення рівності у правах та визначено компетенцію всіх суб'єктів правовідносин із реалізації гендерної політики.

Зокрема, статтею 3 вказаного закону закріплено, що державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на: утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; запобігання та протидію насильству за ознакою статі, з-поміж іншого, і всім проявам насильства стосовно жінок; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі².

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

² Там само.

А відповідно, статтею 7 визначено коло органів, установ та організацій, які наділені повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Це:

– Верховна Рада України;

– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

– Кабінет Міністрів України;

– спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

– органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, визначені в їх складі уповноважені особи (координатори) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

– громадські об'єднання.

Крім того, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, організації і установи, громадські об'єднання сприяють збалансованому представництву статей в управлінні й прийнятті рішень. Для досягнення мети, задокументованої у цитованому вище законі, у своїй діяльності вони можуть вчиняти позитивні дії¹.

Отже, національний інституційний механізм реалізації гендерної політики забезпечує робота таких структур:

1) Верховної Ради України (підкомітет із питань гендерної рівності й недискримінації Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнародних відносин; підкомітет із питань дотримання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини та гендерної політики у структурі Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентської співпраці, Міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості»);

2) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

- 3) Кабінету Міністрів України:
 - Віцепрем'єр-міністра із питань європейської та євроатлантичної інтеграції;
 - Урядового уповноваженого із питань гендерної політики;
 - Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади із забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 4) центральних органів виконавчої влади (уповноважені особи-координатори з гендерних питань, відповідальні структурні підрозділи, радники, консультативно-дорадчі органи);
- 5) Міністерства соціальної політики (уповноважений орган центральної виконавчої влади щодо формування та реалізації політики);
- 6) обласних державних адміністрацій (уповноважені особи-координатори з гендерних питань, відповідальні структурні підрозділи, радники, консультативно-дорадчі органи);
- 7) органів місцевого самоврядування;
- 8) організацій громадянського суспільства та їхніх коаліцій, платформ, об'єднань;
- 9) міжнародних організацій¹.

Щодо повноважень Верховної Ради України у сфері реалізації гендерної політики в Україні, то Законом встановлено, що вона:

- визначає основні засади гендерної політики держави;
- застосовує у законодавчій діяльності принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- у межах, передбачених Конституцією України, здійснює парламентський контроль за виконанням законодавчих актів з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

- здійснює контроль за дотриманням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; розглядає звернення про випадки дискримінації за ознакою статі і насильства за ознакою статі;

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

- у щорічній доповіді висвітлює питання дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та насильства за ознакою статі¹.

Водночас у Верховній Раді України працюють підкомітети із питань: гендерної рівності й недискримінації Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин; дотримання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини та гендерної політики в структурі Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентської співпраці.

Від 2011 року функціонує також Міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості» задля підтримання гендерної рівності та поліпшення становища жінок у суспільстві, задля об'єднання зусиль законодавчої, виконавчої влади та громадського сектору щодо захисту прав жінок, практичного створення рівних можливостей у громадсько-політичній, культурній діяльності, в отриманні освіти, професії, у праці й винагороді за неї, сприяння процесові адаптації законодавства України із захисту прав жінок і створення рівних можливостей відповідно до законодавства Європейського Союзу.

У системі органів виконавчої влади вищим органом у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є Кабінет Міністрів України, чиім розпорядженням від 14.02.2018 № 90-р призначено Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, на якого покладено функцію з організації здійснення Кабінетом Міністрів України повноважень у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства².

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

² Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;
- приймає Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі та забезпечує його виконання;
- розробляє і реалізовує державні цільові програми щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- організовує підготовку державної доповіді про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;
- враховує принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів;
- затверджує порядок проведення гендерно-правової експертизи;
- здійснює інші повноваження у цій сфері, передбачені законодавством України¹.

2017 року питання координації державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків віднесено до компетенції Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Постановою Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 784 утворено Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, яку він очолює.

До її складу входять заступники міністрів / керівники відомств, що їх призначено уповноваженими особами (координаторами) у відповідних центральних органах виконавчої влади, народні депутати України.

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

До складу цієї комісії не входять представники/ці громадських об'єднань і міжнародних організацій, але їх запрошують для участі у засіданнях Комісії¹.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- координує заходи міністерств та інших органів виконавчої влади, спрямованих на впровадження гендерної рівності, координацію діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу в медіа, організовує проведення просвітницьких заходів з питань забезпечення гендерної рівності та у сфері запобігання і протидії насильству за ознакою статі;
- розробляє заходи, спрямовані на реалізацію забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, зміну соціальних і культурних моделей поведінки, що ґрунтуються на дискримінаційних уявленнях про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;
- формує Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі; здійснює контроль за дотриманням гендерної рівності при розв'язанні кадрових питань у центральних та місцевих органах виконавчої влади;
- організовує навчання державних службовців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також здійснює координацію підготовки фахівців, які представляють суб'єктів,

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikiv-1-1.pdf>

що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

- разом з іншими центральними органами виконавчої влади здійснює підготовку науково обґрунтованих пропозицій з питань забезпечення гендерної рівності та у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

- організовує наукові й експертні дослідження з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та у сфері запобігання і протидії насильству за ознакою статі;

- вносить пропозиції щодо застосування позитивних дій та їх припинення; здійснює моніторинг ефективності заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також їх впливу на різні соціальні групи, надає відповідну методичну та практичну допомогу суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі; забезпечує розроблення і затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;

- затверджує стандарти надання соціальних послуг постраждалим особам та методику визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;

- забезпечує розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;

- контролює формування та ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства і насильства за ознакою статі (у частині запобігання і протидії насильству за ознакою статі), забезпечує збір, аналіз й поширення інформації про насильство за ознакою статі відповідно до законодавства;

- здійснює моніторинг і узагальнює результати забезпечення рівних прав та можливостей в різних сферах життєдіяльності;

- узагальнює виконання державних програм з питань гендерної рівності і у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі;

- веде в установленому законодавством порядку облік і узагальнює випадки дискримінації та насильства за ознакою статі, вносить пропозиції щодо їх усунення;

- здійснює співпрацю з міжнародними організаціями, відповідними органами зарубіжних країн з питань статусу жінок та дотримання міжнародних стандартів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання і протидії насильству за ознакою статі¹.

Суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, є:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; органи виконавчої влади, зокрема уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, місцеві державні адміністрації (структурні підрозділи з питань сім'ї, служби у справах дітей, органи управління освітою, органи охорони здоров'я тощо);

- органи місцевого самоврядування (виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад та їх структурні підрозділи з питань сім'ї, служби у справах дітей, органи управління освітою, органи охорони здоров'я тощо);

- центри з надання безоплатної правничої допомоги; суди; прокуратура; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах².

До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади та установи, які, крім іншого, надають допомогу постраждалим особам (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), центри соціально-психологічної допомоги,

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

² Там само.

територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг) тощо)¹.

До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від домашнього насильства, а також заклади й установи, призначені єдино для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від домашнього насильства².

Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, забезпечують формування та внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі відповідно до вимог статті 16 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

У здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, виявленні фактів насильства за ознакою статі, наданні допомоги та захисту постраждалим особам можуть брати участь підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, зокрема, патронату над дітьми³.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції:

– забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей, запобігання та протидію насильству за ознакою статі;

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

² Там само.

³ Там само.

- здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків;
- забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля;
- провадять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- співпрацюють із громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями щодо забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- подають пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- здійснюють збір і поширення інформації про насильство за ознакою статі, а також про загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;
- беруть участь у підготовці фахівців з питань реалізації рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- сприяють науковим розробкам у сфері гендерних досліджень дотримуються принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у своїй діяльності; здійснюють позитивні дії¹.

В органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування визначається уповноважена особа (координатор) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі. Виконання цих обов'язків покладається на одного із заступників міністра, заступника керівника іншого органу виконавчої влади.

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть утворювати консультативно-дорадчі органи, призначати радників з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

З метою здійснення координації діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також забезпечення їх здійснення у місцевих державних адміністраціях визначаються відповідальні структурні підрозділи, а в сільських, селищних, міських та районних у містах (у разі їх створення) радах – відповідальні виконавчі органи¹.

На Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків покладено такі функціональні обов'язки:

- контроль за дотриманням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у межах здійснення контролю за дотриманням прав та свобод людини і громадянина;
- розгляд звернень про випадки дискримінації за ознакою статі та насильства за ознакою статі;
- висвітлення у щорічній доповіді питання дотримання рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та насильства за ознакою статі².

Міністерство соціальної політики України в структурі інституційного механізму формування та реалізації гендерної політики виконує роль спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», формування та реалізацію гендерної політики в регіональних (обласних) державних адміністраціях та в органах місцевого самоврядування

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

² Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

забезпечує діяльність уповноважених осіб (координаторів/ок); радників/ць із гендерних питань; консультативно-дорадчих органів; відповідальних структурних підрозділів¹.

Уповноважені особи (координатори), на яких покладено функції щодо забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, у межах своїх повноважень організовують роботу відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у напрямі:

- урахування принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у відповідній сфері діяльності;
- проведення аналізу стану забезпечення гендерної рівності та вивчення доцільності застосування позитивних дій з метою подолання асиметрії, дисбалансу, що складаються на відповідній території чи в галузі;
- координації заходів у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі та моніторингу їх реалізації на місцевому рівні;
- співробітництва з громадськими об'єднаннями та іноземними неурядовими організаціями, узагальнення інформації, яка надходить від них щодо моніторингу стану дотримання рівності жінок і чоловіків, ситуації у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі, а також спільного вироблення шляхів усунення дискримінації за ознакою статі;
- здійснення постійної інформаційно-пропагандистської діяльності щодо ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі;
- вжиття заходів, спрямованих на формування гендерної культури населення;
- організації прийому громадян з питань дискримінації за ознакою статі;
- розгляду й аналізу звернень громадян з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

з питань вчинення насильства за ознакою статі, вивчення причин, що його зумовлюють, та повідомлення про них правоохоронним органам згідно із законодавством;

– навчання працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань гендерної проблематики, спрямованого на розвиток відповідних навичок під час реалізації функцій і завдань у цій сфері, надання допомоги та захисту постраждалим особам;

– вжиття заходів щодо усунення проявів дискримінації за ознакою статі¹.

Визначення на найближчі роки значної кількості завдань у сфері державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків вимагає скоординованої діяльності органів влади, місцевого самоврядування, міжнародних і громадських організацій на всіх рівнях, що потребує значного посилення діяльності Консультативно-дорадчих органів (КДО). Діяльність КДО унормована Постановою Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2007 року № 1087 «Про консультативно-дорадчий орган з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання та протидії домашньому насильству і протидії торгівлі людьми».

Основними завданнями КДО є:

– сприяння здійсненню ефективної державної політики з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми;

– розгляд питань, що потребують міжгалузевої узгодженої співпраці щодо здійснення державної політики з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми, зокрема розшуку, повернення, реабілітації жертв такої торгівлі, запобігання насильству в сім'ї;

– сприяння формуванню позитивного ставлення до сім'ї, відповідального батьківства, відродженню та збереженню національних сімейних цінностей, утвердженню рівних прав

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, запобігання соціальному сирітству;

– інформування Кабінету Міністрів України та громадськості про стан реалізації державної політики з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми¹.

Центри з надання безоплатної правничої допомоги забезпечують надання цієї послуги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правничу допомогу», з-поміж іншого, і на базі загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб².

Варто вказати, що консультативно-дорадчі функції делеговано:

1) Міжвідомчій раді з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми;

2) Департаменту гуманітарної та соціальної політики;

3) Експертній раді з питань недискримінації та гендерної рівності при Представникові Уповноваженого ВРУ з прав людини з питань недискримінації і гендерної рівності.

Інформаційно-наглядовими функціями наділено:

1) Експертну раду з питань дискримінації за ознаками статі;

2) Міжвідомчу раду з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми;

3) Управління моніторингу рівних прав і свобод;

4) Уповноваженого ВРУ з прав людини;

5) Громадські ради з гендерних питань тощо.

Контрольні функції надано:

1) Управлінню моніторингу рівних прав і свобод;

2) Представникові Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод.

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

² Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

Координаційні функції надано:

- 1) Департаменту гуманітарної та соціальної політики;
- 2) Урядовому уповноваженому з питань гендерної політики;
- 3) Департаменту сімейної, гендерної політики та протидії торгівлі людьми;
- 4) Урядовому офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції.

Загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб у межах своїх повноважень здійснюють:

– прийом і розгляд заяв постраждалих осіб або їхніх представників про отримання допомоги, зокрема, соціальних послуг для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;

– інформування органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про виявлення фактів насильства за ознакою статі за наявності добровільної поінформованої згоди постраждалих осіб, крім випадків вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб або виявлення актів насильства кримінального характеру, коли така згода не вимагається;

– у разі виявлення факту вчинення насильства за ознакою статі стосовно дітей – інформування не пізніше однієї доби служби у справах дітей та уповноважених підрозділів органів Національної поліції України;

– оцінку потреб постраждалих осіб;

– надання постраждалим особам повної та вичерпної інформації про їхні права і можливості щодо отримання ними дієвої допомоги;

– надання відповідно до компетенції постраждалим особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку для таких осіб та їхніх дітей у порядку, передбаченому законодавством;

– інформування в установленому законодавством порядку місцевих державних адміністрацій та органів місцевого

самоврядування про осіб, яким надавалася допомога, і про результати її надання¹.

Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб (крім кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей) утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства та діють на основі типових положень про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, затверджених Кабінетом Міністрів України².

Кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей є державною установою, що має територіальні відділення в усіх регіонах України і утворюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належить до сфери його управління і діє на основі положення, затвердженого цим органом³.

Важливу роль у забезпеченні прав жінок і гендерної рівності виконують платформи організацій громадянського суспільства, ради гендерної рівності та розширення можливостей жінок, потужний жіночий феміністичний рух. Майже у кожному регіоні є громадські організації, що працюють у сферах захисту прав жінок, дітей, протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, тощо.

На сучасному етапі в Україні зареєстровані та діють численні громадські організації, серед яких доцільно назвати такі: «Амбасада жінок України», «Всеукраїнське об'єднання жінок-депутатів», «Відкрите суспільство», «Гендерний центр «Крона»», «Ділові українські жінки», «Ла-Страда Україна» тощо.

За підтримки Українського жіночого фонду в більшості областей функціонують або перебувають на стадії створення

¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV.

² Там само.

³ Там само.

коаліції «Жінки, мир, безпека», до роботи у яких залучають представників сектору безпеки й оборони, військових адміністрацій, що є додатковим ресурсом і важелем впливу у розв'язанні нагальних питань в умовах війни¹.

Згідно із Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», громадські об'єднання та іноземні неурядові організації можуть:

- брати участь у розробці рішень, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань гендерної рівності, запобігання і протидії насильству за ознакою статі;
- брати участь у реалізації загальнодержавних та регіональних програм; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, що створюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;
- проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі;
- здійснювати іншу діяльність відповідно до свого статуту та законодавства України щодо забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі².

У серпні 2019 року за ініціативи Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Катерини Левченко засновано Національну платформу «Рівні права та можливості». Її учасницями/ками стали активістки жіночих та інших організацій, які займаються питаннями гендерної рівності, поділяють цінності рівності, інклюзивності, верховенства права.

Станом на кінець 2022 року Платформа налічує більше 50 учасників та учасниць. Головною метою її створення є забезпечення участі громадянського суспільства у процесі формування та реалізації державної гендерної політики у всіх

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

² Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ.

секторах і сферах на національному та місцевому рівнях через налагоджену комунікацію з Апаратом Урядового уповноваженого з гендерної політики¹.

Серед цілей діяльності платформи – участь у формування та реалізації державної гендерної політики, залучення громадськості до захисту прав і забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків. Важливою умовою членства в Платформі є підтримка принципів і положень Конвенції Ради Європи із запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству, а також боротьби з цими явищами².

2.2 Адміністративно-правові засоби реалізації гендерної політики в Україні

Національна гендерна політика України формується на основі міжнародних законодавчих актів, які ратифікувала Україна. Крім того, регулюється національними нормативно-правовими актами, які забезпечують та гарантують рівність між чоловіками та жінками, і реалізується за допомогою адміністративно-правових засобів реалізації гендерної політики.

На наше переконання, аналіз адміністративно-правових засобів реалізації гендерної політики доцільно почати із розкриття розуміння змісту таких засад. Так, термін «засада» у тлумачному словнику української мови визначається, як:

1. Основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь.
2. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки.
3. Спосіб, метод здійснення чого-небудь³.

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

² Там само.

³ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) : в 11 томах. 1972. Том 3. С. 300.

Цей термін вживається у багатьох нормативно-правових актах, зокрема й у Основному Законі нашої держави, утім його легального тлумачення в жодному законі наразі не закріплено.

У спеціальній літературі вказується, що «адміністративно-правові засади складаються із трьох основних державно-управлінських елементів, а саме: моделі, функцій та форм.

Модель визначає особливості соціального захисту населення на всіх владно-управлінських рівнях, функції закріплюють основні напрями (види) такої діяльності»¹, а також «адміністративно-правові засади діяльності характеризуються сукупністю адміністративно-правових норм, що визначають основні цінності, принципи, завдання, форми та методи нормотворчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади»².

Відповідно, виходячи із наведеного, змістом адміністративно-правових засобів реалізації гендерної політики в Україні є її складові, закріплені законодавством. Варто вказати, що законодавчий процес забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків є невід'ємною частиною загальних прав людини і громадянина.

Відповідно до Основного Закону України, гарантується рівність прав і свобод людини та громадянина, а також визначено основні стандарти у сфері гендерної рівності. Всі вони задекларовані у таких актах міжнародного законодавства, як Загальна декларація прав людини (1948), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та низці інших міжнародних документів. Крім того, Україна приєдналася до виконання зобов'язань Цілей сталого розвитку на період до 2030 року.

До таких міжнародних актів про між іншими також доцільно віднести:

1. Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) – це міжнародний договір, прийнятий

¹ Логвиненко Б. О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.

² Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2008. 19 с.

у 1979 році Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Як основний міжнародно-правовий інструмент для заохочення та захисту прав жінок, Конвенція визнає гендерну рівність і забороняє дискримінацію жінок у всіх сферах, включаючи приватну та державну. На сьогоднішній день 189 держав ратифікували CEDAW¹.

2. Міжамериканську конвенцію про запобігання, покарання та ліквідацію насильства щодо жінок (1994), або «Конвенція Белем-ду-Пара» – це міжнародний договір, прийнятий у 1994 році державами-членами Організації американських держав (ОАД) для боротьби з насильством щодо жінок. Вважається юридично обов'язковим документом, він був ратифікований більшістю держав-членів ОАД (за винятком Канади та Сполучених Штатів, які не підписали і не ратифікували його) і став в Америці основним компонентом регіонального зобов'язання щодо боротьби з насильством стосовно жінок. Конвенція встановлює міжнародні стандарти запобігання, покарання та ліквідації насильства щодо жінок. Він визначає насильство щодо жінок як «будь-який вчинок або поведінку, засновані на статі, які призводять до смерті або фізичної, сексуальної або психологічної шкоди жінкам, незалежно від того, чи відбуваються вони в суспільному чи приватному житті»².

3. Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці або «Протокол Мапуту» є додатковим до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці. Прийнятий у 2003 році Африканським Союзом, він спрямований на захист жінок від дискримінації та насильства, забезпечення їх участі в політичному житті та сприяння їхньому економічному розширенню можливостей. На сьогоднішній день 43 африканські держави підписали протокол,

¹ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_fr#EndDec

² Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання та ліквідацію насильства щодо жінок. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/signs/a-61.html>

а 41 ратифікувала його. Дві держави, які ще не ратифікували, – це Судан та Сомалі¹.

4. Декларацію про ліквідацію насильства щодо жінок у регіоні Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Ця політична декларація, зроблена в червні 2004 року в Джакарті і її підписали десять країн-членів АСЕАН. Документ підтверджує зобов'язання підписантів ліквідувати насильство щодо жінок відповідно до CEDAW та Пекінської декларації та Платформи дій 1995 року шляхом подальшого регіонального та двостороннього співробітництва².

5. Конвенцію Ради Європи про запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьби з ними або «Стамбульську конвенцію» – це міжнародний договір, підписаний у 2011 році державами-членами Ради Європи для запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства і боротьби з цими негативними явищами. 45 держав підписали Конвенцію, а 34 її ратифікували. Це – всі держави-члени Європейського Союзу, а також кілька інших європейських та неєвропейських країн. Стамбульська конвенція визначає насильство щодо жінок як порушення прав людини та форму дискримінації щодо жінок. Він зобов'язує держави-підписати запровадити послідовне й ефективне законодавство і політику щодо запобігання та боротьби з насильством, переслідування злочинців, захисту та підтримки жертв та зміцнення міжнародного співробітництва³.

6. Конвенцію Міжнародної організації праці № 190 про насильство та домагання. Прийнята в червні 2019 року,

¹ Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці або «Протокол Мапуту». URL: <https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-s1-PROTOCOL%20TO%20THE%20AFRICAN%20CHARTER%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLE%27S%20RIGHTS%20ON%20THE%20RIGHTS%20OF%20WOMEN%20IN%20AFRICA.pdf>

² Декларація про ліквідацію насильства щодо жінок у регіоні Асоціації держав Південно-Східної Азії. URL: <https://asean.org/declaration-on-the-elimination-of-violence-against-women-in-the-asean-region/>

³ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству та боротьбу з ними. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyid=210>

конвенція спрямована на ліквідацію насильства та домагань на роботі. Вона визнає, що насильство та домагання можуть вплинути на всіх працівників як чоловіків, так і на жінок, і можуть набувати різних форм – фізичне насильство, сексуальні домагання, гендерні домагання, психологічні домагання тощо. Він встановлює принципи та заходи щодо запобігання насильству і домаганням на робочому місці, усунення їх та боротьби з ними, включаючи встановлення національного законодавства та політики, просування культури нульової толерантності, підвищення обізнаності та навчання працівників і роботодавців, захист жертв та використання відповідних санкцій. На сьогоднішній день Конвенцію МОП № 190 ратифікували 25 країн¹.

Варто зазначити, що з часу прийняття Резолюції 1325 (2000) було прийнято деякі аналогічні резолюції, пов'язані з жінками, миром і безпекою. Серед них варто згадати резолюції Ради Безпеки ООН 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242 (2015).

У 1918 році відбулося оновлення Політики та Планів дій з питань жінок, миру та безпеки, згідно з якими гендерна рівність чоловіків і жінок розглядається як невід'ємний компонент політики, проектів та програм НАТО; НАТО сприяє збільшенню кількості жінок як у національних збройних силах країн-членів альянсу, так і в самій НАТО².

Крім того, такий міжнародний орган, як Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), розглядає низку економічних, політичних, екологічних, військових питань, пов'язаних з безпекою. Завданнями ОБСЄ є вжиття заходів щодо зміцнення довіри та безпеки, контроль над озброєннями, захист прав людини, національних меншин, розробка поліцейських стратегій, демократизація, боротьба з тероризмом тощо.

¹ Конвенція Міжнародної організації праці № 190 про насильство та домагання. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:3999810

² Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.

В ОБСЄ наголошують, що рівні права чоловіків і жінок є важливими для забезпечення миру, стабільної демократії та економічного розвитку. З огляду на це ОБСЄ вживає заходів для забезпечення гендерної рівності між чоловіками та жінками, а також інтеграції рівних можливостей для представників обох статей у політику та практику держав-членів та в саму організацію ОБСЄ.

Зокрема, розробляються та реалізуються проекти з метою розширення можливостей жінок. ОБСЄ співпрацює з органами влади щодо законодавчих змін та сприяє створенню національних механізмів забезпечення гендерної рівності.

Доцільно вказати, що жінки історично були маргіналізовані та дискриміновані у багатьох сферах, таких як освіта, зайнятість, охорона здоров'я, політичне життя. Сьогодні залишається багато нерівності, і жодна країна у світі не може стверджувати, що досягла ідеальної гендерної рівності у всіх сферах. Уже кілька десятиліть міжнародні організації займаються просуванням прав жінок, що символізуються створенням у 2010 році ООН Жінки, яка стала органом Організації Об'єднаних Націй, спеціально присвяченим досягненню гендерної рівності.

Отже, багато міжнародних та регіональних інструментів (конвенцій, декларацій, договорів) спрямовані на захист та заохочення прав жінок. Більшість цих текстів не є юридично обов'язковими, а це означає, що держави не зобов'язані їх застосовувати.

Тим не менше, вони мають важливе значення для посилення відповідальності урядів за захист та заохочення прав жінок, адже забезпечують стандарти та керівні принципи для урядів, щоб гарантувати, що жінки оптимально користуються своїми правами, захищені від гендерної дискримінації і насильства.

Характеризуючи українське законодавство, починаючи з Основного Закону – Конституції України, деякі нормативні документи містять положення, що стосуються гендерної рівності. Стаття 24 Конституції України (1996) гласить: «...Рівність прав чоловіків і жінок забезпечується наданням жінкам рівних

з чоловіками можливостей у політичній, соціальній, культурній діяльності, в отриманні освіти, професійної підготовки, праці та винагороди за неї...». Крім того, статті 3, 21, 51 Конституції України встановлюють і гарантують рівність чоловіків і жінок у різних сферах життя¹.

Крім того, в Україні розроблено цілий механізм аналізу чинного законодавства на предмет відповідності міжнародно-правовим документам щодо захисту прав людини у сфері дотримання та реалізації прав як жінок, так і чоловіків (Постанова Кабінету Міністрів України № 997 «Питання проведення гендерно-правової експертизи», 2018 року²). Це завдання покладено на структурні підрозділи Мін'юсту.

Наказом Міністерства соціальної політики України від 07.02.2020 року № 86 «Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів»³ затверджено відповідну Інструкцію, яка встановлює загальні вимоги до застосування гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів з метою виконання норм Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», та застосовується при розробленні документів, спрямованих на регулювання суспільних відносин, що містять норми права, мають неперсоніфікований характер і розраховані на неодноразове застосування.

Інструкцію розроблено з урахуванням постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року № 950 «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України», від 31 січня 2007 року⁴ № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», від 03 листопада

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року.

² Питання проведення гендерно-правової експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-p#Text>

³ Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів : наказ Мінсоцполітики України від 7 лютого 2020 р. № 86.

⁴ Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950.

2010 року¹ № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»².

Крім того, в Інструкції наголошено, що ефективність реалізації державної політики залежить від якнайповнішого урахування особливих і відмінних фізичних, соціальних, економічних характеристик та життєвого досвіду різних соціально-демографічних груп жінок і чоловіків, дівчат і хлопців³.

Деякі документи українського законодавства, які прописують основоположні принципи безпеки прав людини, також містять положення, які у певний спосіб забезпечують і гарантують гендерну рівність та недискримінацію. Серед них, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс законів про працю тощо.

Перелічені вище акти законодавства України, а також норми міжнародного законодавства забороняють, наприклад, в оголошеннях про вакансії прописувати вимоги щодо віку, статі та посади працівника, за винятком випадків специфічної роботи, яку можуть виконувати тільки люди певної статі. Крім того, роботодавці не мають права вимагати від потенційних працівників інформації про особисте життя та плани щодо народження дитини.

Роботодавці повинні виплачувати однакову заробітну плату чоловікам і жінкам, якщо ті мають однакову кваліфікацію, за рівних умов праці. Однак, згідно з українським законодавством, обов'язковий призов на військову службу, а також різниця у пенсійному віці для чоловіків і жінок не вважаються дискримінацією за ознакою статі.

Важливе значення для реалізації гендерної політики в Україні на сучасному етапі має Стратегія впровадження гендерної

¹ Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106.

² Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996.

³ Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів : наказ Мінсоцполітики України від 7 лютого 2020 р. № 86.

рівності в освіті до 2030 року та затвердження Оперативного плану дій на 2022–2024 роки з її реалізації (розпорядження КМУ № 1163-р від 20.12.2022)¹). Ця програма спрямована на посилення чинних механізмів забезпечення гендерної рівності.

У контексті викладеного вище доцільно привернути увагу до Національного плану дій щодо виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до Восьмої періодичної доповіді України про імплементацію Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року (розпорядження Кабінету Міністрів України № 634-р від 18.07.2023 року «Про затвердження плану заходів на 2023 рік щодо розвитку Єдиної інформаційної системи соціальної сфери в межах реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери»²).

Відповідно до цього плану, головною метою є:

- подолання всіх форм дискримінації щодо жінок і дівчат;
- зменшення всіх форм гендерно зумовленого насильства та запобігання йому;
- своєчасна допомога постраждалим від гендерно зумовленого насильства;
- підвищення правової обізнаності та поліпшення доступу дівчат і жінок до медичних, освітніх, соціальних та юридичних послуг тощо.

Окрім законодавчого закріплення низки нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок, в Україні було скасовано низку нормативно-правових актів, які законодавчо закріплювали гендерну нерівність між чоловіками та жінками. Прикладом може слугувати наказ МОЗ України № 256 «Про затвердження Переліку

¹ Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р.

² Про затвердження плану заходів на 2023 рік щодо розвитку Єдиної інформаційної системи соціальної сфери в межах реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 634-р.

важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, який забороняє використання праці жінок» (1993).

Цим наказом визначено 450 професій, які були заборонені для жінок. Відповідно до положень документа, жінкам заборонялося працювати пожежниками, водіями автобусів, водіями метрополітену, в машинному відділенні корабля, на підземних роботах, а також не дозволялося бути водієм деяких видів вантажного і пасажирського транспорту. Скасування положень цього Порядку є важливим етапом у забезпеченні прав жінок та недискримінації за ознакою статі при працевлаштуванні.

У 2018 році набув чинності Закон України від 06.09.2018 року № 2523-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»¹. Його положення дозволяють жінкам мати рівні з чоловіками можливості на військовій службі. Вони отримали рівний доступ до військових звань і посад, а також рівний рівень відповідальності під час військової служби. Варто підкреслити, що положення цього закону є життєво необхідними на сьогоднішній день, коли на території України йде війна, і жінки захищають нашу незалежність нарівні з чоловіками.

Механізми реалізації національної гендерної політики, а разом з нею і засоби врегулювання суперечностей, які можуть виникати в суспільстві, шляхом здійснення послідовних дій з використанням ефективних методів управління та ресурсів, забезпечують існування ефективної державної системи, здатної ефективно реалізовувати гендерну стратегію. Серед основних механізмів, спрямованих на реалізацію національної гендерної політики, варто назвати економічні, правові, політичні, інфраструктурні й організаційні.

¹ Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях : Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII.

Отже, основними адміністративно-правовими засобами реалізації гендерної політики в Україні є: формування законодавства про гендерну рівність та недискримінацію чоловіків і жінок, а також контроль за його виконанням; ефективне забезпечення діяльності державних інституцій, які здійснюють контроль за реалізацією національної гендерної політики; розробка та забезпечення різноманітних соціальних програм і проєктів, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності та гендерної недискримінації; проведення досліджень і публікація їх результатів з метою забезпечення рівних прав та можливостей як для чоловіків, так і для жінок.

Заходи, пов'язані з інформуванням про реалізацію гендерних програм у різних сферах суспільного життя, мають вказувати, які заходи для забезпечення гендерної рівності потребують більших зусиль, і показувати, в яких сферах досягнуто значного прогресу в забезпеченні рівних прав і свобод як для чоловіків, так і для жінок, а також, за можливості, застосовувати набутий досвід у сферах, які потребують втручання та підтримки як державних органів, так й інших структур, які спрямовані на забезпечення гендерної рівності.

Доцільно вказати, що станом на кінець 2022 року, за даними Всесвітнього економічного форуму, Україна посідала 81 місце серед країн світу за рівнем глобального розриву, однак порівняно з 2021 роком її рейтинг знизився на 7 позицій, коли вона була сімдесят четвертою. Проблема гендерної нерівності не є для України унікальною. Присутність жінок у публічному просторі обмежена в багатьох країнах світу. Тому державні програми, які передбачають взяття гендерних питань під особливий контроль, спрямовані на забезпечення рівних прав, можливостей та недискримінації як жінок, так і чоловіків¹.

За даними Всесвітнього економічного форуму 2023 року, досягнення гендерної рівності у світі займе 134 роки або п'ять поколінь. За рівнем скорочення гендерної нерівності Україна

¹ Global Gender Gap Report 2022. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

посідає 63-тє місце і розміщується у рейтингу між Мальтою та Вірменією¹.

Так, цього року у 146 країнах світу глобальний гендерний розрив становить 68,5 %. Країни Європи продовжують лідувати у скороченні гендерної нерівності, зайнявши сім із десяти верхніх сходинок. Ісландія вже 15-й раз поспіль очолила рейтинг і є єдиною країною, яка скоротила гендерний розрив більш ніж на 90 %. Далі йдуть країни Північної Європи: Фінляндія на другому місці, Норвегія – на третьому².

У звіті зазначається, що для досягнення гендерної рівності необхідні значні інвестиції, особливо у країнах, які розвиваються. Орієнтовна сума колективних інвестицій, що потрібні для досягнення гендерного паритету до 2030 року, враховуючи поточні державні витрати, становитиме 360 мільярдів доларів щорічно. Політика та законодавство також відіграють важливу роль. Від 1971 року кількість країн, які прийняли закони про рівну оплату праці, зросла з 2 до 98, згідно з даними Світового банку, включеними до звіту. Однак лише 20 % із них також запровадили механізми для усунення різниці в оплаті праці³.

За останні 18 років найбільший прогрес у зменшенні гендерного розриву спостерігався у сфері політичних повноважень. У 101 країні, які постійно охоплюються Глобальним гендерним індексом від 2006 року, розрив зменшився на 8,3 %. Це означає, що частка жінок на парламентських посадах безперервно зростає. Утім, для досягнення рівності в різних сферах знадобиться різний час. За прогнозами, для досягнення рівності в освіті – ще 20 років, для усунення розриву у політичних повноваженнях – 169 років, а для досягнення економічного

¹ Для досягнення гендерної рівності світу знадобиться 134 роки або п'ять поколінь – Всесвітній економічний форум. URL: <https://zmina.info/news/dlyadostyagnennya-gendernoyi-rivnosti-svitu-znadobytsya-134-roky-abo-p'yat-pokolin-vsesvitnij-ekonomichnij-forum/>

² Global Gender Gap Report 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf

³ Ibid.

паритету – 152 роки. Час для усунення гендерного розриву у сфері здоров'я поки що залишається невизначеним¹.

Від 2014 року на території України точаться бойові дії, а з 2022 року триває повномасштабна війна, яка супроводжується не лише масовими вбивствами, а й порушенням Російською Федерацією прав людини та громадянина. З огляду на це необхідно вжити заходів для недопущення порушення прав і свобод людини та громадянина у сфері охорони здоров'я і забезпечення гендерної рівності серед чоловіків і жінок зокрема.

Пріоритети, що сприяють гендерній рівності між чоловіками та жінками, мають бути офіційно визнані на державному рівні. Вони, як і заходи дій щодо забезпечення гендерної рівності, мають відповідати Цілям сталого розвитку та зобов'язанням, які взяла на себе Україна як кандидат на членство в Європейському Союзі.

Для досягнення стійкого розвитку суспільства необхідно провести гендерний аналіз умов, оскільки суспільство складається з чоловіків і жінок. Методи гендерного підходу повинні бути невід'ємною частиною всіх частин і напрямів політики, що забезпечує сталий розвиток суспільства.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що результатами впровадження гендерної рівності має стати якнайшвидше врахування самотніх та особливих фізичних, економічних, соціальних характеристик і життєвого досвіду різних соціально-демографічних груп юнаків та дівчат, чоловіків і жінок у всіх сферах життя.

Реалізація гендерної рівності має забезпечити рівне ставлення до всіх громадян незалежно від статі чи інших ознак, соціальних чи інших обставин, забезпечити рівний доступ до державних гарантій. Необхідно прагнути до того, щоб гендерна рівність стала пріоритетним вектором політики, як і соціальна чи економічна сфери. Його інтеграція в усі сфери діяльності влади зміцнить позиції України як демократичної правової держави.

¹ Global Gender Gap Report 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf

Однак необхідно також усвідомлювати, що лише правових механізмів недостатньо для реалізації гендерної політики. Існує відчутна потреба в деяких заходах, спрямованих на подолання наявного низького рівня гендерної культури населення.

Необхідно створити достатню інформаційно-консультативну мережу в усіх регіонах держави, яка сприяла б кращому впровадженню національної політики, більше орієнтованої на створення рівних можливостей як для чоловіків, так і для жінок.

Можна констатувати, що завдяки європейському та українському законодавству вдалося: закласти адміністративно-правові засади основних правових можливостей гендерних трансформацій; значно розширити гендерну складову в різних сферах суспільного життя. Зокрема важливі гендерні підходи були впроваджені у правотворчій, правозастосовній діяльності та сфері захисту.

Вивчення взаємних практик при прийнятті різних нормативно-правових актів, спрямованих на формування та реалізацію гендерної політики, а також узагальнення різних гендерних трансформацій і розширення різноманітних заходів, спрямованих на забезпечення гендерного балансу, позитивно впливає не лише на гендерну політику, а й на рівень правової культури суспільства.

Найбільш ефективними інструментами реалізації гендерної політики є законодавче забезпечення гендерної рівності та недискримінації на державному й міжнародному рівнях. Однак необхідно наголосити на необхідності постійного збору гендерних даних, оскільки вони допоможуть виявити прогалини, питання, які потребують втручання та кореляції адміністративно-правовими засобами.

Сьогодні статистичних досліджень гендерної політики в деяких сферах недостатньо, тому подолання цього розриву заслуговує на подальшу увагу і може стати предметом наступного наукового дослідження.

Детальне вивчення статистичних даних, отриманих за результатами Всесвітнього економічного форуму 2024 року,

може пролити світло на найактуальніші питання гендерної рівності та недискримінації за ознакою статі. Однак потребують окремого наукового дослідження питання гендерної дискримінації, запобігання гендерно зумовленого насильства і його викорінення в умовах війни.

Протягом останнього року в Україні ведуться активні бойові дії, йде повномасштабна війна, внаслідок якої порушуються права і свободи людини та громадянина значної частини населення України, серед яких як жінки, чоловіки, так і діти. Варто дослідити найбільш поширені випадки порушень прав людини, щоб розробити заходи, спрямовані на запобігання та недопущення порушення прав і свобод та забезпечення гендерної рівності.

2.3 Громадськість у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні

Зростаюча сила неурядового сектору, зокрема громадських організацій, стала рушійною силою змін у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні. Неурядові організації відіграють важливу адвокаційну роль у просуванні законодавства або механізмів для забезпечення просування гендерної політики в Україні. Вони також стали каталізаторами нових підходів до розвитку гендерної політики у світі загалом.

Багато урядів дедалі більше усвідомлюють важливу роль, яку відіграють неурядові організації, і важливість співпраці з ними для досягнення прогресу у забезпеченні реалізації гендерної політики. Проте в деяких країнах уряди продовжують обмежувати можливості неурядових організацій вільно діяти в процесі забезпечення реалізації гендерної політики.

Підтримка неурядових організацій та науково-дослідних інститутів, які проводять дослідження у царині реалізації гендерної політики на процес прийняття рішень та середовище прийняття рішень має вагомое значення у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні.

Заохочувати зусилля неурядових організацій, профспілок і приватного сектору, спрямовані на досягнення рівності між жінками та чоловіками у своїх лавах, включаючи рівну участь у їхніх керівних органах та в переговорах у всіх сферах та на всіх рівнях, є основним завданням, яке стоїть перед громадянським суспільством у процесі реалізації гендерної політики загалом.

Головно завдяки неоліберальній стратегії приватизації державних послуг та зведенню державного втручання до мінімуму, а також більшому втручанням наднаціональних органів, ми є свідками роздержавлення соціальної політики та рівності у переважній більшості країн світу.

Як наслідок змін у природі держави, через масштабування та перехід від уряду до управління, розглядається головною дією складовою в реструктуризації держави, зокрема в бюрократично організованій державі добробуту чи розвитку.

Громадські організації у цих процесах досягли транснаціонального статусу. Діяльність жіночих транснаціональних мереж отримала великий поштовх у питаннях економічних, політичних і транснаціональних відносин, починаючи з початку XIX століття.

Відсутність жінок у центрах прийняття рішень стала інструментом засудження. Рухи й організації громадянського суспільства (на місцевому, національному чи міжнародному рівнях) відіграють фундаментальну роль у просуванні прав жінок: впливають на прийняття рішень на національному рівні, гарантують розробку і реалізацію політики рівності, дотримання державами міжнародних угод та визначають нові пріоритети політичного порядку денного.

Європейська комісія свого часу започаткувала Дорожню карту рівності, де пропонувалося зберегти напрями втручання в політику рівності, а саме встановлення партнерських відносин з організаціями, які виступають за права жінок і гендерну рівність. Дорожня карта визнавала внесок соціального діалогу, тобто діалогу між соціальними партнерами,

та діалогу з громадянським суспільством у прогрес, досягнутий протягом останніх років на шляху до рівності між жінками та чоловіками.

Однак Європейська Комісія також визнавала, що попереду ще багато роботи і чітко проглядається необхідність посилювати підтримку соціального діалогу через співпрацю з організаціями громадянського суспільства та соціальними партнерами у просуванні гендерної рівності. Саме ця програма лягла в основу вивчення аналітичної структури, яка бере за основу концепції мейнстримінгу та розширення прав і можливостей, спрямованих на врахування причиново-наслідкових ланцюжків, пов'язаних із державною політикою щодо гендерної рівності через громадянське суспільство і навпаки¹.

Протягом останніх двох десятиліть відбувається справжня зміна парадигми підходу до політики рівності. Започаткування позитивних дій на користь боротьби з усіма формами дискримінації, навіть непрямою, нині – звичне явище. Це тимчасові заходи, спрямовані на певну групу, мають метою запобігання дискримінації або компенсацію недоліків, а також їх усунення.

Цей процес означав, що ліберальні принципи, на основі яких спочатку запроваджувалася політика рівності, були поставлені під сумнів, а визнання кожною людиною формальної рівності, може означати нерівність для певних груп.

Це активна інтервенція, яка включає принципи нерівності влади між соціальними групами та має на меті запобігти дискримінації, сприяючи рівності результатів та недискримінаційному середовищу, визнає, що дискримінація відбувається незалежно від індивідуальної поведінки і дій.

Непряма дискримінація має структурний, системний характер і стає причиною сумнівів щодо усіх суспільних практик і навіть структури та інститутів держави. Отже, стратегія

¹ Paper for the ISTR Eighth International Conference and 2nd EMES-ISTR European Conference, "The Third Sector and Sustainable Social Change: New Frontiers for Research", organised by ISTR, EMES in partnership with CINEFOGO, Barcelona. July 9–12. 2008. URL: https://www.lkouniv.ac.in/site/writereaddata/siteContent/202004021930365317saroj_dhal_socio_civil_society_and_women.pdf

гендерного мейнстримінгу розглядається як єдина, здатна гарантувати високий ступінь ефективності задуманих позитивних дій.

Варто вказати, що запроваджений нині Проект «ЄС за гендерну рівність: Служба допомоги реформам», фінансується Європейським Союзом і надає підтримку урядам та представництвам ЄС в країнах Східного партнерства з питань інтеграції гендерного підходу до нових законів, стратегій, програм і документів при впровадженні реформ, сприяючи у такий спосіб досягненню ефективних результатів як для жінок, так і для чоловіків¹.

Прийняття стратегії гендерного мейнстримінгу відповідає новому етапу в концепції фемінізму, сповідуюваній західною культурою. Це спосіб інституціоналізації фемінізму, який може проникнути в усі інстанції, що займаються організацією суспільного життя, та вплинути на всі державні стратегії і політики². Це систематична інтеграція в усі політики ситуацій, пріоритетів і потреб чоловіків та жінок з метою сприяння рівності між ними, чіткої мобілізації набору політик і глобальних дій для забезпечення рівності.

Стратегія розширення прав і можливостей жінок – розгляд розширення прав і можливостей як процесу, за допомогою якого громадськість і жінки зокрема, індивідуально чи колективно, усвідомлюють, як владні відносини функціонують у їхньому житті, і набувають впевненості в собі та здатності кинути їм виклик – чітко співвідноситься зі стратегією мейнстримінгу.

Нинішня популярність концепції розширення прав і можливостей відображає перехід від парадигми змін «згори-вниз» до іншої, більш партисипативної, «знизу-вгору», в якій населення має право голосу в процесах розвитку. Ця зміна вилася у зростаючу тенденцію процесів встановлення партнерських відносин з організаціями громадянського суспільства, а не з державою.

¹ Інтеграція гендерного підходу. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/01/gmbrief_eu4genderhelpdesk_v2_ukraine.pdf

² Silva Manuela “Internalizar a igualdade nas políticas públicas: um caminho em aberto”, *ex æquo* – Revista da Associação Portuguesa de Estudos sobre as Mulheres, 2, Lisboa, APEM/Celta Editora, 2000. P. 17–28.

У результаті цієї нової структури уряду з усього світу перебувають під тиском, щоб інституціоналізувати перспективу гендерної рівності у своїй політиці, а міжнародні організації використовують неурядові організації для посилення цього тиску¹.

Варто вказати, що держава своєю політикою може сприяти поглибленню рівності в організаціях громадянського суспільства. Це формулювання має тенденцію змінювати терміни дискусії, яка часто стосується способів, за допомогою яких організації громадянського суспільства мають можливість реалізувати свої політичні проекти, прийняті в державі. Це означає прийняття менш односпрямованої перспективи відносин між державою і громадянським суспільством, що набуває сенсу в умовах, коли, крім традиційних способів відносин, з’являються нові, часто виражені в семантиці адміністрування.

У продовження попередньої думки доцільно вказати таке: що більша політична роль та/або занурення організацій у спільноту, то більшою є можливість їхніх практик внутрішньої та зовнішньої гендерної рівності створювати зміни у своїх громадах, їхніх партнерах і суспільстві загалом.

У зв’язку з цим, оскільки наслідки ініціатив з просування гендерної рівності в рамках конкретних проектів є визначальними, їхній мультиплікаційний ефект в організації та для суспільства вимагає більш широких рамок щодо розуміння питання гендерної рівності.

На цьому рівні надзвичайно важливою є здатність організацій вчитися на проектах, в яких вони беруть участь, і розглянути їх у поєднанні з іншими організаційними практиками, оскільки канали комунікації між персоналом усередині організації та між персоналом і органом управління є важливим виміром.

У внутрішній / зовнішній осі гендерної рівності лежить міра практики рівності всередині організації та за її межами. Отже,

¹ Ferreira, Sílvia “Old and new agendas for personal social services in the Portuguese welfare mix”, *comunicação apresentada no workshop CINEFOGO: Between State and Citizen – The Role of Civic Elements in the Governance and Production of Social Services*. Ljubljana. 2008. 7–8 de Marco.

всередині компанії ми маємо практику рівності щодо управління в організації, а також політику і заходи щодо гендерної рівності в управлінні людськими ресурсами та в інших аспектах діяльності організації.

Зовні ми маємо вплив організації на місцеву, національну чи глобальну спільноту, або через внутрішні практики гендерної рівності (наприклад, працюючи як модель найкращих практик), або через її проекти втручання у суспільство.

На осі організаційного розширення прав і можливостей / втручання громадськості лежать, з одного боку, спроможності щодо врядування, технічного управління, узгодженості місій, процесів прийняття рішень, підзвітності, стратегічних спроможностей, планування й оцінки, а з іншого, вбудованості у громаду, характеру політичної ролі та залучення до мереж і партнерств. Оскільки ці виміри сформульовані за допомогою складних механізмів, неможливо розробити просту відповідність між природою організації та типом втручання громадськості.

Пропонуючи у нашому дослідженні аналітичну структуру, яка формулює дві осі дій політик, що конфігурують мейнстрімінг / розширення прав і можливостей пари, ми відображаємо багатовимірність підходу до гендерної рівності, який лежить в основі філософії цього заходу.

Ці дві осі взаємодіють і взаємно посилюються або слабшають. Багатовимірність запропонованого нами підходу передбачає, що політики завжди мають множинні наслідки з боку як держави, так і організацій через внутрішній і зовнішній впливи їхніх дій.

В Україні, незважаючи на трансформації, що відбулися за останні десятиліття, жінки продовжують втрачати політичну видимість і виконувати подвійні або потрійні завдання. Незважаючи на високий рівень фемінізації робочої сили та високий рівень освітнього цензу, наявні деякі труднощі, які заважають жінкам повною мірою користуватися своїми правами і бути соціально рівними, зокрема це: дискримінація на робочому

місці, перешкоди у доступі до більш кваліфікованих посад, вищий рівень безробіття, перевантаженість роботою в сім'ї, недостатня соціальна підтримка, особливо в пологових будинках та догляді за дітьми і людьми похилого віку.

Що стосується жіночих організацій, то можна коротко сказати, що вони ніколи не отримували оптимальної підтримки від держави, що дало б їм можливість процвітати.

З початку 2000-х років наша держава почала активно підтримувати організоване громадянське суспільство, що багато в чому пов'язувалося з євроінтеграційним процесом. Враховуючи, що жіночих організацій було небагато, а європейські програми вимагали участі жіночих організацій як партнерів та представниць громадянського суспільства, на певних етапах держава ставала промоутером цих організацій.

Зокрема незважаючи на те, що гендерна рівність формально закріплена в конституціях і правових системах країн Східного партнерства, недостатній розвиток гендерного мейнстрімінгу перешкоджає досягненню гендерної рівності. Однак завдяки, наприклад, проекту «ЄС за гендерну рівність» відбувалося інтеграція гендерного підходу в програми та реформи країн Східного партнерства.

Так, Служба допомоги реформам допомогла створити групу з 40 експертів/ок з інтеграції гендерного підходу до Плану відновлення України на 2022–2032 роки. Колектив працював над інтеграцією гендерної перспективи до розробок 24-х галузевих робочих груп, які були створені при Національній раді України з відновлення.

Гендерний підхід був також інтегрований у п'ять концептуальних записок та аналітичні матеріали, підготовлені до конференції з відновлення України (Лугано, липень 2022 р.) на такі ключові теми: економічне відновлення, соціальне відновлення, відновлення інфраструктури, розумне відновлення архітектури та відновлення довкілля¹.

¹ Інтеграція гендерного підходу. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/01/gmbrief_eu4genderhelpdesk_v2_ukraine.pdf

Проведені дослідження вказують, що організації, як правило, встановлюють партнерські відносини переважно з державою (54,7 %), за ними йдуть організації громадянського суспільства (34,6 %) і з майже незначною релевантністю, з підприємствами (4,7 %), що має наслідки з точки зору доступу до ресурсів, а також здатності впливати поза межами організації.

Однак існує велика варіативність, якщо розглядати основну діяльність цих організацій. Партнерство з громадськими організаціями, як правило, переважає в організаціях соціального служіння, освіти та досліджень, охорони здоров'я, адвокатури, культури і дозвілля. Партнерство з іншими організаціями громадянського суспільства переважає у жіночих та екологічних організаціях. Інші правозахисні та філантропічні організації, а також ті, що сприяють волонтерству, встановлюють більше партнерств з підприємствами, що не дивно, оскільки вони отримують частину своїх ресурсів саме тут.

Найбільш ізольованими у зв'язку з партнерством з іншими організаціями громадянського суспільства є правозахисні, соціальні служби, а також організації культури та дозвілля. Це, мабуть, результат і джерело високої фрагментованості на рівні учасників, посиленої ризиками корпоративізму у відносинах держави і громадянського суспільства¹.

Розширення економічних можливостей жінок має важливе значення для просування прав жінок та гендерної рівності. Центральне місце у цих зусиллях займає зайнятість, яка не тільки сприяє фінансовій незалежності, але й стимулює особистісне зростання та досягнення.

Незважаючи на значний прогрес, в Україні, як і у всій Європі, зберігається значний гендерний розрив у участі робочої сили. За даними Світового банку, рівень зайнятості жінок становить 51,5 %, порівняно з 66,4 % для чоловіків².

¹ Інтеграція гендерного підходу. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/01/gmbrief_eu4genderhelpdesk_v2_ukraine.pdf

² Europe & Central Asia. URL: <https://liveprod.worldbank.org/en/regions/europe-central-asia#:~:text=In%20Europe%20%26%20Central%20Asia%2C%20the%20labor%20force%20participation%20rate%20in,and%20in%20males%20is%2066.4%25>

Ключові фактори, які перешкоджають участі жінок у робочій силі, за даними Міжнародної організації праці (МОП), включають дискримінаційні гендерні ролі, тягар неоплачуваної домашньої роботи та роботи по догляду, відсутність безпечного й доступного транспорту в країнах, що розвиваються, відсутність доступних послуг з догляду¹.

У результаті жінкам з принаймні однією дитиною до шести років часто загрожує «покарання за материнство». Це означає, що пологи та догляд за дітьми непропорційно впливають на кар'єру жінок, роблячи їх більш схильними, ніж чоловіків, брати час з робочої сили або скорочувати свій робочий час для обов'язків по догляду. Це спричиняє зниження доходів та обмежених кар'єрних можливостей порівняно з чоловіками. «Покарання за материнство» поглиблює глобальний розрив у участі на ринку праці, при цьому показники падають до 53,1 % для жінок, залишаючись високими – 95,7 % для чоловіків, за даними МОП².

Навіть із ознаками зміни ставлення до ролі жінок у робочій силі, бар'єри, засновані на гендерних нормах і стереотипах щодо доступу жінок та зростання на ринку праці, зберігаються. Базове дослідження гендерних норм та стереотипів у країнах Східного партнерства показує, що, хоча і жінки, і чоловіки цінують участь на ринку праці та доступ до гідної роботи, стереотипи доброї матері, поширені в регіоні, «прив'язують» жінок до дому під час дошкільних років дітей, обмежуючи їхню участь у робочій силі³.

Системи підтримки та політика, які допомагають зламати гендерні стереотипи навколо ролей догляду та підтримують участь

¹ The gender gap in employment: What's holding women back? URL: <https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#intro>

² EU-funded programme drives women's economic empowerment by challenging gender norms in Eastern Partnership countries. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/stories/eu-funded-programme-drives-womens-economic-empowerment-by-challenging-gender-norms-in-eastern-partnership-countries/>

³ Baseline study on gender norms and stereotypes in the countries of the Eastern Partnership. URL: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/baseline-study-on-gender-norms-and-stereotypes-in-the-countries-of-the-eastern-partnership>

жінок у праці, а також залучення батьків до роботи вдома, обмежені. Відпустка по батьківству, гнучка батьківська відпустка та домовленості про розподіл відпусток залишаються недоступними або недостатніми в регіоні¹.

Руйнування дискримінаційних гендерних норм та стереотипів для сприяння економічній незалежності жінок є однією з цілей програми «ЄС 4 Гендерна рівність: разом проти гендерних стереотипів та гендерного насильства». Започаткована у 2020 році, ця фінансована ЄС ініціатива, спільно реалізована ООН Жінки та UNFPA у Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні, вже охопила понад 41 мільйон людей повідомленнями, що сприяють гендерній рівності та розширенню прав і можливостей жінок.

Програма кидає стереотипи та поліпшує економічні можливості жінок, розширюючи кар'єрні можливості, з-поміж іншого, в галузях STEM. В Україні понад 500 жінок взяли участь у курсі, створеному для підтримки українських жінок у владі в ІТ та креативних індустріях. Програма надавала наставників та експертів, які підтримували таких жінок у пошуку роботи в галузі технологій, дизайну, програмування, розробки програмного забезпечення та тестування².

Активна участь чоловіків у неоплачуваній домашній роботі та роботі по догляду створює можливості для жінок робити обґрунтований вибір щодо пошуку оплачуваної роботи.

У рамках своїх зусиль програма «EU 4 гендерна рівність» запустила батьківські школи, спрямовані на залучення чоловіків до виконання батьківських ролей та сприяння спільним обов'язкам у сім'ї.

Подальша оцінка показує, що перший етап програми успішно вплинув на ставлення батьків, які відвідували батьківські школи, до гендерної рівності. Вони, найімовірніше, підтримають

¹ EU-funded programme drives women's economic empowerment by challenging gender norms in Eastern Partnership countries. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/stories/eu-funded-programme-drives-womens-economic-empowerment-by-challenging-gender-norms-in-eastern-partnership-countries/>

² Ibid.

рівні права та можливості як для чоловіків, так і для жінок. Вони також частіше, ніж їхні колеги, які не відвідували такі заходи, вважають, що жінки та чоловіки однаково відповідальні за забезпечення сім'ї та управління домашнім господарством¹.

Оскільки програма «Гендерна рівність ЄС 4» продовжує другу фазу, основна увага залишається зосередженою на зміні шкідливих стереотипів, сприянні гендерній рівності та розширенню економічних можливостей жінок. Завдяки постійній адвокації, освіті і залученню громади програма спрямована на сприяння більш інклюзивному суспільству, де як жінки, так і чоловіки можуть реалізувати свій потенціал у всіх аспектах життя².

З огляду на корпоратизацію українського громадянського суспільства, ці організації відіграють важливу роль з точки зору підтримки організацій, допомагаючи формувати почуття ідентичності та будучи посередниками між громадськістю, організаціями і державою.

В Україні немає такого єдиного органу, який міг би просувати ідею громадянського суспільства, а натомість існує низка організацій, які об'єднують ініціативи відповідно до діяльності, типу організації чи традиції.

Проте варто вказати, що в нашій державі функціонує Національна соціальна сервісна служба України, яка є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, зокрема, з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, до основних завдань якої належить:

– участь у розробленні заходів, спрямованих на забезпечення рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства;

– підготовка пропозицій щодо формування Національного плану дій стосовно впровадження гендерної рівності;

¹ EU-funded programme drives women's economic empowerment by challenging gender norms in Eastern Partnership countries. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/stories/eu-funded-programme-drives-womens-economic-empowerment-by-challenging-gender-norms-in-eastern-partnership-countries/>

² Ibid.

- узагальнення виконання державних програм з питань гендерної рівності;
- здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контроль за дотриманням гендерної рівності під час розв'язання кадрових питань у центральних і місцевих органах виконавчої влади;
- організація навчання державних службовців з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- підготовка разом з іншими центральними органами виконавчої влади науково обґрунтованих пропозицій щодо забезпечення гендерної рівності;
- організація в установленому порядку проведення наукових й експертних досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- проведення моніторингу й узагальнення результатів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах життя суспільства;
- облік випадків дискримінації за ознакою статі, узагальнення інформації про такі випадки, внесення пропозицій щодо їх усунення;
- вжиття заходів для скасування дискримінаційних норм, виявлених за результатами гендерно-правової експертизи законодавства¹.

Для більш ефективного забезпечення реалізації державної політики у сфері гендерної рівності, Нацсоцслужба співпрацює з громадськими та міжнародними організаціями, які здійснюють свою діяльність у цій сфері, такими як:

- Національна рада жінок України;
- «Благодійне товариство «Київський інститут гендерних досліджень»;
- Центр «Розвиток демократії»;
- Спілка жінок України;
- Структура ООН Жінки в Україні;

¹ Гендерна рівність. URL: https://content.e-schools.info/Biluchi/library/Гендерна_рівність.docx

- Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні;
- Рада Європи в Україні тощо.

Варто вказати, що уявлення громадськості про гендерну рівність у переважній більшості випадків у нашій державі є стереотипними (за винятком жіночих організацій). Твердження на кшталт «рівність – це не дискримінація» або «рівність – це рівна оплата за працю рівної цінності» підтверджують відсутність визнання структурної гендерної нерівності, перебуває на задньому плані мейнстримної політики.

Загальна думка, яка також є домінуючою в українському суспільстві, полягає у тому, що жінки та чоловіки мають однакові можливості, якщо до них ставляться однаково. У деяких організаціях наявна відверта відмова активно боротися з нерівністю, із твердженнями на кшталт «це питання часу та зміни менталітету» і навіть «на ринку праці більше немає дискримінації». Загалом не сприймаються загальні докази дискримінації, наприклад, у нижчому доступі жінок до менш оплачуваної роботи та до керівництва.

Досліджуючи заходи, які організації вважають необхідними для просування гендерної рівності, ми бачимо, що велика увага приділяється зміні менталітету й освіти дітей. Зокрема, жіночі організації більше турбуються про освіту дітей, хоча й менше покладаються на зміну менталітету.

Вони також більше зосереджені на наукових дослідженнях, ніж будь-яка інша організація, і наголошують на законодавстві, яке регулює доступ жінок до лідерства, що пов'язано з дебатами про квоти в політичних партіях, які відбувалися в Україні.

Цікаво, однак, що в порівнянні з іншими організаціями, жіночі акцентують на нормативно-правових актах щодо планів рівності в організаціях.

Підсумовуючи наведене, варто вказати, що нові інструменти багаторівневого врядування, починаючи з національної політики територіального виміру, а саме місцевих партнерств, і закінчуючи тим, як національна держава інкорпорує м'яке право Європейського Союзу та нові відносини,

що встановлюються між різними суб'єктами на різних рівнях, є визнанням важливості організацій громадянського суспільства в управлінні з точки зору стратегічних суспільних цілей, таких як стале економічне зростання, соціальна згуртованість і гендерна рівність.

Концепції мейнстрімінгу та розширення прав і можливостей є двома типовими інструментами переходу до нових способів управління. Політика мейнстрімінгу створює величезний виклик щодо можливості зміни усталених раціональностей та інститутів у державі, приватному секторі і громадянському суспільстві, а також у відносинах між цими сферами, що ґрунтуються на структурах, які включають та відтворюють нерівність між жінками і чоловіками.

Отже, форми управління, типові для ієрархічного управління української держави, поєднуються з іншими способами управління, більш переконливими, горизонтальними, мережевими, діалогічними та знизу вгору.

Стратегія розширення прав і можливостей полягає у тому, щоб припустити, що громадськість здатна висловлювати точку зору тих самих груп населення та соціальних груп, тобто, що вони дійсно представляють ці групи і мають можливість бути почутими на нових етапах управління, що в громадянському суспільстві немає внутрішніх розбіжностей, конфліктів і конкуренції, або що ці відмінності можуть бути легко врегульовані шляхом переговорів або діалогу.

Крім того, зовнішня ефективність не може бути без певного ступеня ефективності на внутрішньому рівні. Це означає, що громадськість, яка не має практик та рефлексивності, натхненних принципами гендерної рівності, навряд чи зможе експортувати / поширювати найкращі практики у цій сфері.

Саме тому доцільно досліджувати організаційні та соціальні інтервенційні практики, які, на нашу думку, є способом сприяння рівності в організаціях. У зовнішньому вимірі, навряд чи можна вважати частиною громадянського суспільства з огляду на їх сильний ізоморфізм як з державою, так

і з ринком, в організаціях громадянського суспільства можна часто спостерігати:

- велику дистанцію від політичної сфери;
- віддаленість від публічної сфери та суспільних проблем;
- відсутність висвітлення їхньої діяльності в довгостроковій перспективі та в ширших масштабах боротьби з дискримінацією, нерівністю та несправедливістю.

Структурні виміри українського суспільства мають бути на першому плані з точки зору розуміння та управління гендерною рівністю. Складність наявної динаміки, а також багатогранний спосіб, у який громадянське суспільство ставиться до гендерної рівності:

- у його ролі в наданні послуг;
- у структурі праці;
- у своїй здатності виступати за більш рівноправне суспільство тощо.

2.4 Гарантії ефективності реалізації гендерної політики в Україні

Гарантії ефективності реалізації гендерної політики в Україні є комплексним питанням, який безпосередньо пов'язується з гарантіями прав людини. Як слушно вказується у спеціальній літературі, «гарантії прав людини охоплюють собою як загальні засоби та інститути, які забезпечують їх практичну реалізацію, охорону та захист, так і спеціальний або юридичний інструментарій їх забезпечення, що проявляє себе на національному та міжнародному рівнях.

У першому випадку йдеться про політичні, соціальні, економічні, культурні та інші загальні передумови належної реалізації, охорони та захисту прав людини, а у другому – про правовий механізм або взаємопов'язані правові засоби, які надають можливість кожній людині вільно і в повному обсязі реалізовувати та захищати свої права. Адже метою юридичних гарантій прав людини

є забезпечення правовими засобами максимального сприяння здійсненню прав і свобод людини, а також їх охорона й захист»¹.

Проте наша держава не є ізольованою у процесах реалізації світової гендерної політики, яка складається з різноманітних програм, стратегій, планів тощо та, відповідно, ефективність реалізації національної гендерної політики та гарантії такої ефективності в певному сенсі безпосередньо залежить від процесів у сучасному світі.

Варто вказати, що «гендер не можна ототожнювати зі статтю. Стать – це системна сукупність анатомо-фізіологічних властивостей людини, які відрізняють чоловіка від жінки.

Гендер – це соціальна стать, соціально визначені ролі, сфери діяльності жінок і чоловіків, які визначаються не біологічними статевими відмінностями, а соціальною організацією суспільства. Якщо стать є природною даністю, то гендер формується під впливом соціокультурних чинників і залежить від домінуючих у суспільстві традиційних поглядів на те, якою повинна бути жінка та яким має бути чоловік»².

Окремим питанням, яке сьогодні належить до найбільш обговорюваних у сфері реалізації гендерної політики, є питання бінарності. Як ми зазначали вище, гендер традиційно розглядається як бінарний і впливає з біологічної статі. У цьому контексті «стать» стосується біологічного складу особи (наприклад, хромосоми, анатомія), тоді як «гендер» може означати пов'язані ролі (тобто, що означає бути жінкою чи чоловіком у певній культурі) або самоідентичність (тобто, самокласифікація на «жінок» та «чоловіків»)³.

Ця система переконань називається бінарністю. Останнім часом ці погляди були знівельовані різноманітними

¹ Оніщенко Н. М., Сунегін С. О., Клещенко Н. О. Юридичні гарантії права людини на мир: змістовні характеристики. *Наукові перспективи*. 2024. № 1 (43). С. 700–718.

² Оніщенко Н. М., Львова О. Л. Гендерна рівність: крок до розвитку чи моральна криза сучасного суспільства? *Держава і право*. Випуск № 62. С. 3–11.

³ American Psychological Association. APA guidelines for psychological practice with boys and men. 2018. URL: <http://www.apa.org/about/policy/psychological-practice-boys-men-guidelines.pdf>

індивідуальними та культурними змінами, включаючи зокрема й впровадження так званої гендерно-інклюзивної мови та гендерно-нейтральних займенників, таких як «вони»¹, офіційну державну політику, що визнає третю стать (наприклад, у Німеччині²), а також видимість осіб з проявами, які виходять за межі бінарності³. Водночас ці зміни, зокрема й в українському суспільстві, зустріли сильний опір⁴.

Важливо, що бінарні погляди – соціально значущі, оскільки бінарність є не лише описовою (тобто описує, які статі та гендери існують і як ці два поняття пов'язані), але також директивною та проскриптивною (тобто, яка диктує, які статі повинні чи не повинні існувати та як вони повинні або не повинні існувати та бути пов'язаними).

Інакше кажучи, бінарне мислення про гендер / стать забезпечує соціальну систему, в якій від індивідів з двома Х-хромосомами очікується, що вони розвиватимуть жіночі тіла, ідентифікуватимуть себе як жінки та діятимуть відповідно до жіночих стереотипів, тоді як особи з Х та Y-хромосомами розвивають чоловічі тіла, ідентифікують себе як чоловіки та діють відповідно до чоловічих стереотипів. Особи, які порушують ці очікування, такі як лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери тощо, а також чоловіки та жінки, які порушують гендерні норми, часто піддаються критиці, ба більше, зазнають осуду⁵.

У світі були запропоновані різні підходи щодо впровадження політик і практик, які активно кидають виклик

¹ Boylan J. F. That's what ze said. *The New York Times*. 2018. URL: <https://www.nytimes.com/>

² Eddy M., Bennett J. Germany must allow third gender category, court rules. *The New York Times*. 2017. URL: <https://www.nytimes.com/>

³ Steinmetz. The transgender tipping point. *Time*. 2014. URL: <https://time.com/135480/transgender-tipping-point/>

⁴ Korolczuk E., Graff A. 2018. Gender as “Ebola from Brussels”: The anti-colonial frame and the rise of illiberal populism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2018. № 43 (4). P. 797–821; Milan T. First came the trans tipping point—Now we've got the backlash. *The Guardian*. 2016. April 21. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/21/transgender-rights-backlash-anti-lgbt-legislation>

⁵ Katz-Wise S. L., Hyde J. S. Victimization experiences of lesbian, gay, and bisexual individuals: A meta-analysis. *Journal of Sex Research*. 2012. № 49. P. 142–167.

бінарним поглядам на гендер / стать через дегендеринг або мультигендерність¹.

Зокрема, у спеціальній літературі дегендеринг визначається як політика та практика, спрямовані на усунення або мінімізацію поділу на стать / стать та значущість статі / статі (наприклад, видалення статі / статі в офіційних документах або заміна «він або вона» на «вони»). Стратегії мультигендеризації спрямовані на те, щоб привернути увагу до того факту, що гендер / стать не є бінарним (наприклад, юридичне визнання третьої статі / статі або введення нових займенників для позначення небінарних осіб)².

Яка стратегія може бути більш ефективною у зміні бінарних поглядів на гендер / стать, а яка може викликати сильніший опір, жодне дослідження на сьогодні не вивчало реакцію на ці протилежні стратегії, але дослідження пов'язаних конструктивів, таких як гендерно-справедлива мова порівняно з андроцентричною мовою, свідчать про те, що спроби змінити мову часто є суперечливими³ і що такий опір мотивований бажанням зберегти поточні гендерні владні структури недоторканими⁴.

Світові лідери підкреслюють, що прискорення гендерної рівності є нагальним імперативом. Світ переживає безпрецедентний набір криз з непропорційно негативним впливом на жінок, дівчат, сексуальні та гендерні меншини і маргіналізовані групи. І наша держава є не винятком, а радше активним учасником цих процесів.

Гендерна рівність – це питання справедливості, основа мирного та процвітаючого світу, необхідна для розвитку. Проте

¹ Morton T. A., Postmes T., Haslam S. A., Hornsey M. J. Theorizing gender in the face of social change: Is there anything essential about essentialism? *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009. № 96 (3). P. 653–664.

² Defending the Sex/Gender Binary: The Role of Gender Identification and Need for Closure. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1948550620937188>

³ Wilton L. S., Bell A. N., Carpinella C. M., Young D. M., Meyers C., Clapham R. Lay theories of gender influence support for women and transgender people's legal rights. *Social Psychological and Personality Science*. 2019. № 10 (7). P. 883–894.

⁴ Parks J. B., Robertson M. A. Explaining age and gender effects on attitudes toward sexist language. *Journal of Language and Social Psychology*. 2005. № 24 (4). P. 401–411.

її досягнення є складним, оскільки потребує змін, що охоплюють закони та політику країни, діяльність державного і приватного секторів, а також суспільне життя.

Варто вказати, що Всесвітнім банком розроблена Гендерна стратегія WBG 2024–30¹, яка висуває сміливі пропозиції щодо прискорення гендерної рівності для припинення бідності на придатній для життя планеті відповідно до Дорожньої карти еволюції Групи Світового банку². Стратегія відповідає глобальній актуальності, фундаментальності та складності досягнення гендерної рівності і зосереджена на узгоджених діях, фінансуванні та масштабних програмах для підтримки фундаментального добробуту, економічної участі та жіночого лідерства, що сприятиме: прогресу у припиненні всіх форм гендерного насильства; сильнішому і стійкішому людському капіталу; збільшенню кількості та поліпшенню робочих місць, включаючи робочі місця майбутнього; оптимізації використання економічних активів; ширшому доступу та використанню допоміжних послуг і оптимізації участі жінок у прийнятті рішень.

Стратегічні цілі та результати гендерної стратегії 2024–2030 років

Доцільно вказати, що стратегія формувалася впродовж двох років роботи шляхом інтенсивних внутрішніх та зовнішніх

¹ World Bank Group Gender Strategy 2024–2030 : Accelerate Gender Equality to End Poverty on a Livable Planet (English). URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099061124182033630/bosib17e6952570c51b49812a89c05be6a4>

² World Bank Group Statement on Evolution Roadmap. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2023/01/13/world-bank-group-statement-on-evolution-roadmap>

консультацій. Група Світового банку отримала інформацію від понад 1000 зовнішніх зацікавлених сторін з більш ніж 110 країн та понад 600 організацій, що охоплюють громадянське суспільство, представників уряду, парламентарів, наукові кола, приватний сектор, партнерів з розвитку та інших учасників.

Водночас розроблена й Гендерна політика ЮНІСЕФ на 2021–2030 роки та супровідний План дій на 2022–2025 роки, які формулюють зобов'язання ЮНІСЕФ щодо сприяння гендерній рівності в програмах, робочих місцях та практиці по всьому світу¹ і окреслює партнерство з національними секторами охорони здоров'я для розширення якісної материнської допомоги, підтримки професіоналізації переважно жіночої фронтової робочої сили охорони здоров'я, сприяння ролі жінок у розробці й доставці екосистем води, санітарії та гігієни, підтримку права кожного на чисту, якісну воду і санітарію.

Визнаючи, що дівчата-підлітки постійно перебувають у невідповідному становищі, особливо в ситуаціях кризи та конфліктів, ЮНІСЕФ інвестує в п'ять взаємопов'язаних програмних областей:

- 1) здоров'я та харчування підлітків;
- 2) розвиток економічних можливостей;
- 3) захист від насильства;
- 4) якісні послуги зі здоров'я та гігієни;
- 5) соціальний захист.

За даними Управління ООН з координації гуманітарних питань² у кризові часи вже наявна гендерна нерівність може посилюватися, що призводить до дискримінації, експлуатації та впливу на доступ людини до гуманітарної допомоги, допомоги у відновленні та розвитку, а також на її доступ до прав людини.

Жінки та дівчата історично непропорційно постраждали від криз у порівнянні зі своїми колегами-чоловіками, включаючи

¹ Gender Action Plan, 2022–2025. URL: <https://www.unicef.org/gender-equality/gender-action-plan-2022-2025>

² Policy Instruction on Gender Equality 2021–2025. URL: <https://reliefweb.int/report/world/policy-instruction-gender-equality-2021-2025>

зниження тривалості життя, материнської смертності та гендерного насильства¹.

Зокрема, наводяться такі статистичні дані: у 2020 році лише 25 % усіх національних парламентаріїв – жінки, що є повільним зростанням з 11,3 % у 1995 році; лише в 21 країні є жінки як глави держави чи уряду; лише вісім країн світу надають жінкам і чоловікам рівні законні права на роботу; в період з 1992 до 2019 року жінки становили в середньому 13 % перемовників, по 6 % – посередників і підписантів у великих мирних процесах у всьому світі; приблизно 1 з 3, або 30 % жінок у всьому світі зазнали фізичного або сексуального насильства, а рівень поширеності вищий у деяких країнах, конфліктних та гуманітарних умовах. У деяких кризових умовах понад 70 % в жінок зазнали гендерного насильства; 60 % смертей від материнської смертності, яким можна запобігти, відбуваються в умовах конфліктів, переміщення та стихійних лих.

Щодня 507 жінок та дівчат-підлітків помирають від ускладнень вагітності та пологів у надзвичайних ситуаціях; більше третини (36 %) дітей, які не відвідують школу в усьому світі, живуть у країнах, що постраждали від війни.

Дівчата-підлітки у зонах конфліктів на 90 % частіше не відвідують школу, ніж дівчата в інших, безконфліктних, країнах; особи різної гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації або які не ідентифікують себе відповідно до соціально встановлених гендерних норм, можуть зіткнутися з ще більшою дискримінацією та бар'єрами:

- для допомоги в гуманітарних умовах;
- закони про громадянство в 25 країнах все ще забороняють жінкам передавати своє громадянство своїм дітям нарівні з чоловіками, що спричиняє безгромадянство та інші ризики;
- жінки та дівчата становлять понад половину внутрішньо переміщених осіб у світі (ВПО), і в багатьох випадках навіть вище, ніж чоловіки та хлопчики.

¹ Policy Instruction on Gender Equality 2021–2025. URL: <https://reliefweb.int/report/world/policy-instruction-gender-equality-2021-2025>

В Україні питання гендерної політики реалізовано в межах державних програм, концепцій і стратегій, з-поміж яких можна виокремити Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 року № 1544-р¹.

Так, Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 року № 752-р. Документ зосереджує увагу на таких стратегічних цілях:

- ефективне та злагоджене функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, що уможливить створити підґрунтя для врахування потреб різних груп жінок і чоловіків під час ухвалення рішень у всіх сферах та на всіх рівнях;

- ефективна протидія всім формам насильства, зокрема пов'язаному з конфліктом; забезпечення жінкам та чоловікам рівних прав і можливостей людського розвитку у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури і спорту тощо;

- забезпечення рівної участі жінок та чоловіків у різних сферах економічної діяльності, що створить підґрунтя для гальмування процесів зростання рівня бідності населення, пов'язаних із агресією Російської Федерації в Україні².

Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, Безпека» на період до 2025 року, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 року № 1544-р, зі змінами внесеними згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1150-р від 16.12.2022 року спрямований на забезпечення:

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

² Ibid.

- участі жінок у прийнятті рішень; стійкості до безпекових викликів; постконфліктного відновлення і перехідного правосуддя;

- протидії насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом;

- посилення інституційної спроможності виконавців Національного плану.

Прикладом наскрізного включення питань гендерної рівності до всіх сфер життя суспільства є Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, що її схвалив Уряд у серпні 2022 року.

Крім того, Верховна Рада України в червні 2022 року ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та про боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Україна стала 36 із 46 країн – членів Ради Європи, яка ратифікувала цей документ. Ратифікація Конвенції посилює можливість захисту прав постраждалих від гендерно зумовленого насильства та створення системи допомоги постраждалим від домашнього насильства¹.

Проте в національному законодавстві відсутні положення про обов'язковість призначення радників та радниць з гендерних питань, що спричиняє виникнення низки ризиків щодо фаховості таких радників та радниць, відсутності мотивації (оскільки посади наразі передбачають виконання обов'язків на громадських засадах) до ефективного виконання повноважень, покладених на них.

Відповідно до Указу Президента України «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни» від 21 квітня 2022 року № 266/2022, для розроблення стратегій, планів заходів, пропозицій щодо пріоритетних реформ і відповідних нормативно-правових актів із питань відновлення

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

України, створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни.

Для забезпечення належної роботи Національної ради при ній було створено 24 робочі групи, що охоплюють усі сфери, пов'язані з повоєнним відновленням і розвитком. Урядова уповноважена з питань гендерної політики створила експертну групу «Гендерна рівність», учасники якої долучилися до роботи всіх 24 груп із підготовки Плану.

Експертна група підготувала довідку-бриф щодо обов'язковості гендерного підходу та участі жінок у розробці та впровадженні програм відновлення України від наслідків війни.

У довідці визначено міжнародні й національні нормативні рамки, аргументи, конкретні способи й очікувану користь від застосування гендерного підходу у плануванні та реалізації процесів відновлення України від наслідків війни. Ці групи направили План відновлення України¹.

Варто вказати, що Комітет міністрів Ради Європи 6 березня 2024 року ухвалив нову Стратегію гендерної рівності Ради Європи на 2024–2029 роки, яка спрямовуватиме роботу Ради Європи та її держав-членів, включно з Україною, у напрямі досягнення більшої гендерної рівності та зосереджена на шести ключових цілях:

- 1) запобігання гендерним стереотипами та сексизму і боротьба з цими явищами;
- 2) запобігання насильству щодо жінок і дівчат та домашньому насильству і боротьба з ними;
- 3) забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя;
- 4) досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у політичному, громадському, соціальному та економічному житті;
- 5) забезпечення розширення прав і можливостей жінок та гендерної рівності в умовах глобальних та геополітичних викликів;

¹ Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

б) реалізація стратегії досягнення гендерної рівності та включення міжсекторального підходу в усі політики та заходи. Пріоритетом у роботі Ради Європи є сприяння гендерній рівності, як це видно з Плану дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова»¹.

План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» був підготовлений у тісній співпраці з українською владою у відповідь на прагнення і рішучість влади й народу України брати участь у відновленні країни. Запропоновані заходи, що ґрунтуються на стандартах Ради Європи, спрямовані на підтримку процесу відбудови та економічного відновлення в Україні з метою посилення стійкості українських державних установ, посилення демократичного управління і верховенства права та захисту основоположних прав громадян².

Планом задля сприяння гендерній рівності як у воєнний, так і післявоєнний період, запропоновано:

- надавати підтримку особам, які постраждали від насильства, включно з переміщеними особами й особами, які повертаються до місць свого проживання в Україні, шляхом підтримки органів державної влади України в частині реалізації Стратегії Ради Європи щодо забезпечення гендерної рівності на 2018–2023 роки та Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція);
- надавати технічну допомогу в частині розширення врахування гендерної проблематики під час розробки політики, прийняття рішень і надання послуг на національному та регіональному рівнях з метою усунення довгострокових наслідків конфліктів і насильства;
- зміцнювати спроможність українських державних службовців, органів прокуратури та правоохоронних органів

¹ План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

² Там само.

у питаннях сприяння гендерній рівності та боротьби з насильством щодо жінок за допомогою розробки тематичних тренінгів, поширення відповідних курсів HELP, індивідуального навчання і партнерських програм, звертаючи особливу увагу на вразливі групи населення й осіб, які постраждали від війни;

- поглиблювати розуміння європейських і міжнародних стандартів у галузі гендерної рівності та насильства щодо жінок серед державних службовців, працівників правоохоронних органів, засобів масової інформації та широких верств населення;

- підтримувати громадські організації, що захищають права жінок, у їхній боротьбі з насильством щодо жінок, сприянні гендерній рівності та підвищенні обізнаності про стандарти гендерної рівності та про Стамбульську конвенцію на загальнонаціональному й місцевому рівнях;

- надавати підтримку органам влади в частині усунення перешкод і проблем, частині доступу жінок до правосуддя¹.

Крім того, Планом запропоновано сприяти протидії дискримінації та посиленню захисту прав національних й інших меншин, зокрема:

- надати підтримку органам влади та іншим заінтересованим сторонам в Україні в частині забезпечення інклюзивності та уникнення дискримінації, а також у частині захисту прав національних й інших меншин під час війни і в період післявоєнної відбудови.

Крім того, надавати юридичні та політичні консультації Державній службі з етнополітики та свободи совісті, Комітету Верховної Ради з прав людини, Міністерству культури та інформаційної політики, Офісу Омбудсмена та іншим відповідним центральним, регіональним і місцевим органам влади з метою сприяння зміцненню спроможності та створенню інститутів у галузі інтеграції, недопущення дискримінації та захисту прав національних й інших меншин, включно з ромами і кочівниками, а також захисту їхніх мовних прав;

¹ План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

- сприяти посиленому впровадженню стандартів Ради Європи;

- підтримувати громадські організації, що працюють у сфері захисту прав національних та інших меншин, у частині підвищення обізнаності щодо боротьби з дискримінацією та прав таких груп, а також для захисту жертв дискримінації на основі стандартів Ради Європи й обміну міжнародним досвідом і передовою практикою щодо протидії мові ненависті та злочинам на ґрунті ненависті;

- забезпечувати, щоб реалізація післявоєнної політики щодо протидії дискримінації та захисту прав національних меншин стала наскрізним питанням під час вжиття всіх заходів, передбачених цим документом¹.

За даними Equal Opportunities Platform, Україна досягла значного прогресу в просуванні прав жінок з моменту здобуття незалежності. Зробити, однак, належить ще більше, особливо з огляду на глибоко негативний вплив повномасштабного російського вторгнення. Якщо Україна має вийти з післявоєнного процесу відновлення з поліпшеним акцентом на рівність для жінок та різних маргіналізованих громад, дуже важливо, щоб ці групи не тільки мали слово, але й відігравали провідну роль у процесах прийняття рішень щодо відновлення країни².

Важливо визнати, що Україна була однією з перших пострадянських країн, які декриміналізували гомосексуалізм, а потім швидко імплементували закони, що гарантують рівні права та можливості для жінок і чоловіків, а також закони про домашнє насильство та торгівлю людьми.

Ба більше, протягом тривалого часу Україна була як для вечних, так і для політиків парадоксальним випадком: незважаючи на наявність одного з найбільш прогресивних законів про гендерну рівність у пострадянському регіоні, продовжувалися

¹ План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

² Benchmarks and Challenges for Gender Equality in Ukraine. URL: <https://www.eop.org.ua/en/benchmarks-and-challenges-for-gender-equality-in-ukraine/>

кричущі випадки дискримінації жінок та ЛГБТ+ людей, а також серйозного недопредставлення жінок у політиці, економіці та інших сферах соціального життя.

Крім того, «гендер» як термін для опису ідентичності зіткнувся в Україні з певним опором, особливо помітним у середині 2010-х років. Це було викликано суттєвими змінами в політичному становищі країни, які впливають з економічної ситуації після Євромайдану та окупації Росією Криму і Донбасу, що загалом призвело до появи антигендерної риторики.

Аналогічно, незважаючи на підтримку ЛГБТ+ політичних змін в Україні та їхню присутність на протестах Євромайдану, відразу після Євромайдану відбулося поширення гомофобної та трансфобної риторики серед правих політичних груп.

І все ж, навіть попри вищезазвані обставини, Україна значно поліпшила становище жінок і продемонструвала помітний прогрес у просуванні гендерної рівності, особливо якщо порівнювати поточні індекси з індексами, які вона показала на початку 2010-х або навіть 1990-х років.

Звіт про глобальний гендерний розрив складає Всесвітній економічний форум, вимірюючи гендерну рівність та гендерні розриви в чотирьох категоріях (економічна участь та можливості, рівень освіти, здоров'я та виживання, а також розширення політичних можливостей). Згідно зі звітом про глобальний гендерний розрив за 2023 рік, Україна займає 66 місце серед 146 країн світу. Цей звіт є найстарішим індексом, який відстежує просування гендерної рівності у всьому світі з 2006 року¹.

Індекс гендерної нерівності, який розраховується Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ООН), є складним показником, який враховує репродуктивне здоров'я, розширення прав і можливостей жінок та їхню участь на ринку праці.

За даними індексу, Україна значно поліпшила свої позиції з 1990-х років. Наприклад, у 1990 році коефіцієнт материнської

¹ Global Gender Gap Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

смертності становив 45 смертей на 100 000 живонароджених – порівняно із 19 смертями на 100 000 живонароджених у 2021 році. У 1990 році вартість ГІП, присуджена Україні, становила лише 0,471, тоді як до 2021 року Україна досягла значення 0,200 (що нижче значення, то менше гендерної нерівності в країні).

Політична участь жінок в Україні також поліпшилася з роками. Наприклад, у 2023 році 20,43 % депутатів в українському парламенті – це жінки. За даними Міжпарламентського союзу (міжнародної організації парламентів, яка пропагує демократію), Україна посідає 111 місце серед 194 країн-учасниць.

Порівнюючи це з іншими країнами регіону, Україна працює трохи краще, ніж Киргизстан (де 20 % депутатів – жінки) і трохи гірше, ніж Греція (де 21 % депутатів – жінки). Це суттєва зміна за останнє десятиліття, враховуючи, що в 2012 році лише 10 % депутатів Верховної Ради були жінками, і Україні знадобилося майже 20 років, щоб досягти цієї мізерної кількості.

На парламентських виборах 2020 року 28 % обраних представників до регіональних рад були жінками і 42 % – до сільських рад. Однак, на жаль, ситуація з представництвом жінок у найвищому органі виконавчої влади, Кабінеті Міністрів, менш перспективна. Частково проблема може бути пов'язана з тим, що посади в цій установі передаються за призначенням, а не за виборами. Станом на 2023 рік лише 5 з 22 міністрів – це жінки (22,7 %) ¹.

Іншими важливими орієнтирами за останнє десятиліття були ратифікація Стамбульської конвенції в 2022 році, прийняття поправки до КЗпПУ, яка відкрито забороняє дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності у 2015 році, а також скасування Указу № 60 Міністерства охорони здоров'я в 2016 році, який вимагав, щоб трансгендерні люди проходили обов'язкову стерилізацію та стаціонарне психіатричне лікування як передумови для правової зміни статі.

¹ Global Gender Gap Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

На жаль, всі ці три важливі кроки були зроблені під непрямим тиском з боку ЄС, утім, це важливі законодавчі перемоги. Понад те, згадана поправка до КЗпПУ є однією з найдосконаліших у всьому європейському регіоні, оскільки, незважаючи на те, що багато держав мають подібне законодавство, яке захищає дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації, мало хто прямо згадує гендерну ідентичність¹.

Звісно, повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році створило нові виклики для просування прав жінок та гендерної рівності. Війна не тільки спричинила масштабне порушення соціально-економічної сфери, пошкодження інфраструктури та навколишнього середовища, але й посилила гендерно-специфічні проблеми, що призвело до посилення нерівності, дискримінації, збільшення вразливості та зростання насильства щодо жінок і дівчат.

Станом на серпень 2023 року приблизно 6,2 мільйона людей виїхали з України, більшість з них – це жінки з дітьми та люди похилого віку. Згідно з даними, у всіх приймаючих країнах «принаймні 70 % дорослих українських біженців – це жінки. У деяких країнах цифри ще вищі. Наприклад, в Італії, Польщі, Естонії та Великобританії частка жінок серед дорослих перевищує 80 %»².

Також підраховано, що більшість із понад 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб в Україні – жінки. Більше того, з 17,5 мільйона людей, які потребують допомоги в країні, 56 % – жінки та дівчата. Жінки зараз також стикаються зі значними потребами з точки зору охорони здоров'я, зайнятості, житла, освіти для своїх дітей та захисту від сексуального і гендерного насильства. Також зростає безробіття серед жінок та, нарешті, приблизно 60 000 жінок зараз служать

¹ Feminist Perspective on Russia's War in Ukraine. URL: <https://rowman.com/ISBN/9781666932904/Feminist-Perspective-on-Russia's-War-in-Ukraine-Hear-Our-Voices>

² Policy Brief: A Gender Responsive Recovery for Ukraine: Introduction. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/policy-brief-gender-responsive-recovery-ukraine-introduction>

у Збройних силах України, Національній гвардії або працюють у Національній поліції, з-поміж іншого, 5000 жінок перебувають на передовій¹.

З огляду на загострення гендерної нерівності в Україні, важливо, щоб Україна включала гендер як керівний принцип своїх зусиль у відновленні, особливо з огляду на той факт, що в Декларації Лугано² прямо згадується, що «процес відновлення повинен бути інклюзивним і забезпечувати гендерну рівність».

Однак, на жаль, було виявлено, що Національний план відновлення³ України не включає конкретних програм, відповідальних за просування гендерної рівності. Відповідно на сучасному етапі важливо стежити за впровадженням ініціатив з відновлення і забезпечувати включення жінок та маргіналізованих груп на кожному кроці.

Підсумовуючи наведене, доцільно вказати, що в умовах воєнних загроз право на рівність все більше набуває індивідуального значення, тому варто говорити про доцільність забезпечення такого права як невід'ємного основоположного права кожної людини. Фактично можна говорити про те, що рівність є передумовою реалізації не тільки гендерної політики, а й основою інших прав і свобод людини та громадянина.

Крім того, юридичні гарантії ефективності реалізації гендерної політики в Україні становлять певну систему засобів, спрямованих на утвердження в суспільстві гармонійного стану, узгодженості, злагоди, єдності, консенсус між суб'єктами правовідносин на всіх рівнях з метою ефективної реалізації, охорони та захисту права рівності. При цьому ефективність гарантій реалізації гендерної політики в Україні залежить від оптимального підходу

¹ Benchmarks and Challenges for Gender Equality in Ukraine. URL: <https://www.eop.org.ua/en/benchmarks-and-challenges-for-gender-equality-in-ukraine/>

² Декларація та принципи Лугано. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/deklaracziya-ta-princzipi-lugano/>

³ Ukraine's National Recovery Plan. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c166751fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf

законодавця в процесі становлення економічних, політичних та інших чинників.

Найважливішими складовими нормативних практик, які формують зміст гарантій ефективності реалізації гендерної політики в Україні, та відповідно забезпечення рівності загалом, є питання безпекового характеру, протидія різним проявам дискримінації, соціальної відповідальності та моральних цінностей.

ВИСНОВКИ

У монографії наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, що полягає в установленні характеристики адміністративно-правових основ гендерної політики в Україні. За результатами дослідження підсумовано:

1. Зроблено висновок, що здійснення гендерної політики має не лише юридичне, соціальне значення, але і має відображати економічні потреби суспільства, що пов'язується із порушенням прав жінок чи осіб, які не мають визначеної статевої приналежності, для доступу до низки сфер виробництва через неможливість здобуття відповідної професійної чи вищої освіти, створення перешкод реалізації права особи на охорону здоров'я та інших видів публічних послуг.

Акцентовано, що гендер стосується характеристики індивіда як учасника соціальних (суспільних) відносин, тоді як стать характеризує особу з точки зору її біологічних та фізіологічних ознак, що має бути основою для встановлення змісту гендерної політики та напрямів її реалізації.

2. З'ясовано, що відповідно до норм чинного законодавства сучасних демократичних країн, на конституційному рівні закріплюється принцип гендерної рівності, а в окремих країнах (Великобританія, Сполучені Штати Америки) – рівності прав не лише жінок та чоловіків, але і трансгендерів. Але при цьому необхідним є створення механізмів забезпечення як гендерної рівності, так і гендерної справедливості, що виступає одним із критеріїв економічної успішності країни.

3. Встановлено, що питання здійснення політики гендерної рівності регламентується в Україні на законодавчому рівні (положення Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV, Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII, а також на рівні положень підзаконних нормативно-правових актів (Указ Президента України «Про вдосконалення роботи

центральных і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 26 липня 2005 року № 1135/2005; Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 року № 1834 «Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р.», що була замінена із ухваленням Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р.» від 11 квітня 2018 року № 273; Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення гендерно-правової експертизи» від 12 квітня 2006 року № 504, розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 року № 752-р. «Про затвердження Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки» та ін.).

Акцентовано на наявності соціального феномена, що виник в умовах воєнного стану, який визначається як феномен «соціальної стійкості», який характеризується перерозподілом соціальних ролей жінки у забезпеченні економічного зростання країни та відновленні громад.

До проблем нормативно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні віднесено такі: низька ефективність реалізації та практики правозастосування гендерно-правової експертизи законопроектів; низька ефективність дії нормативних та організаційних механізмів забезпечення механізмів не лише гендерної рівності, але і гендерної справедливості.

4. До загальних принципів адміністративно-правового регулювання відносин із здійснення гендерної політики віднесено такі, як: демократизм, законність, пропорційність публічних і приватних інтересів, справедливість, верховенство права, об'єктивність, гуманізм.

До спеціальних принципів адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики необхідно належать: забезпечення соціального добробуту; забезпечення рівності

осіб незалежно від статі та соціальної ролі у суспільстві; створення рівноправних умов для здобуття освіти та професійного розвитку; рівні доступ і можливості до здійснення громадських та політичних прав особи; принцип соціальної стійкості; принцип соціальної співмірності та відповідальності.

Зроблено висновок, що реалізація функцій здійснення гендерної політики пов'язується із ефективністю здійснення соціально-економічної функції держави як певного різновиду загальносоціальних функцій права.

Наголошено, що соціально-економічний розвиток та функції із його забезпечення має сприяти успішності й ефективності здійснення гендерної політики в Україні на засадах стимулювання, забезпечення, суспільного розподілу.

5. Виокремлено таких суб'єктів праввідносин із реалізації гендерної політики: органи виконавчої влади; державні органи, які не належать до жодної з гілок влади та наділені окремими функціями органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики; органи місцевого самоврядування, які здійснюють делеговані повноваження органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики; юридичні особи публічного права, які на підставі делегованих повноважень здійснюють окремі функції органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики; приватні особи (фізичні особи та юридичні особи приватного права), які на підставі делегованих повноважень виконують окремі функції органів виконавчої влади у сфері реалізації гендерної політики; організації громадянського суспільства та їх коаліції, платформи, об'єднання; міжнародні організації.

6. Обґрунтовано, що основними адміністративно-правовими засобами реалізації гендерної політики в Україні є: формування законодавства про гендерну рівність та недискримінацію чоловіків і жінок, а також контроль за його виконанням; ефективне забезпечення діяльності державних інституцій, які здійснюють контроль за реалізацією національної гендерної політики; розробка та забезпечення різноманітних соціальних програм і проектів, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності

та гендерної недискримінації; проведення досліджень та публікація їх результатів з метою забезпечення рівних прав і можливостей як для чоловіків, так і для жінок.

Доведено, що з початком впровадження гендерної політики в Україні, завдяки європейському та національному законодавству вдалося: закласти адміністративно-правові засади основних правових можливостей гендерних трансформацій; значно розширити гендерну складову в різних сферах суспільного життя. Зокрема, важливі гендерні підходи були впроваджені у правотворчій, правозастосовній діяльності та сфері захисту. Вивчення взаємних практик при прийнятті нормативно-правових актів, спрямованих на формування та реалізацію гендерної політики, а також узагальнення різних гендерних трансформацій і розширення різноманітних заходів, спрямованих на забезпечення гендерного балансу, позитивно вплинули не лише на гендерну політику, а й на рівень правової культури та свідомості українського суспільства загалом.

Найбільш ефективними інструментами реалізації гендерної політики визнано: законодавче забезпечення гендерної рівності та недискримінації на державному і міжнародному рівнях. Наголошено на необхідності постійного збору гендерних даних, оскільки вони дають змогу виявити прогалини, питання, які потребують втручання та корекції адміністративно-правовими засобами.

7. Вказано, що зовнішня ефективність участі громадськості у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні не може бути без певного ступеня ефективності на внутрішньому рівні. Це означає, що громадськість, яка не має практик та рефлексивності, натхненних принципами гендерної рівності, навряд чи зможе експортувати / поширювати найкращі практики у цій сфері. Саме тому у зовнішньому вимірі участь громадськості у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні, навряд чи можна вважати частиною громадянського суспільства з огляду на їхній сильний ізоморфізм як з державою, так і з ринком, в організаціях громадянського суспільства можна часто спостерігати велику дистанцію від політичної сфери; віддаленість

від публічної сфери та суспільних проблем, а також відсутність висвітлення їхньої діяльності в довгостроковій перспективі та в ширших масштабах боротьби з дискримінацією, нерівністю та несправедливістю.

Стверджено, що структурні виміри українського суспільства у забезпеченні реалізації гендерної політики в Україні мають бути на першому плані з точки зору розуміння та управління гендерною рівністю. Складність наявної динаміки, а також багатогранний спосіб, у який громадянське суспільство ставиться до гендерної рівності в процесі забезпечення реалізації гендерної політики в Україні, зводиться до того, що його роль фактично обмежується сферами надання послуг, зайнятості та здоров'я тощо.

8. Обґрунтована доцільність розробки у національному законодавстві положення про обов'язковість призначення радників та радниць з гендерних питань у всіх сферах соціально-економічного та політичного життя держави, оскільки їхня відсутність спричиняє низку ризиків щодо фаховості наявних радників та радниць та відсутності у них мотивації (оскільки посади наразі передбачають виконання обов'язків на громадських засадах) до ефективного виконання повноважень, покладених на них державою.

Зроблено висновок, що в умовах воєнних загроз право на рівність все більше набуває індивідуального значення, тому варто говорити про доцільність його забезпечення як невід'ємного основоположного права кожної людини. Фактично можна говорити про те, що рівність є передумовою реалізації не тільки гендерної політики, а й основою інших прав і свобод людини та громадянина. Крім того, юридичні гарантії ефективності реалізації гендерної політики в Україні становлять певну систему засобів, спрямованих на утвердження у суспільстві гармонійного стану, узгодженості, злагоди, єдності, консенсус між суб'єктами правовідносин на всіх рівнях з метою ефективної реалізації, охорони та захисту права рівності. При цьому ефективність гарантій реалізації гендерної політики в Україні залежить від оптимального підходу законодавця у процесі становлення економічних, політичних та інших чинників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану : монографія / В. Галуцько, С. Стеценко, А. Берлач, О. Буханевич, О. Ситников та ін. ; за заг. ред. В. Фелика та В. Курила. Київ : Видавництво Людмила, 2023. 704 с.
2. Адміністративне право України : підруч. / С. В. Ківалов та ін. ; за ред. С. В. Ківалова ; ОНЮА. Одеса : Юридична література, 2003. 896 с.
3. Адміністративне право України / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
4. Адміністративне право України / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Київ : Істина, 2008. 457 с.
5. Баласинович Н. О. Розвиток представницької влади в умовах становлення гендерної демократії. Механізми запобігання політичній корупції в органах представницької влади України : монографія / авт. кол.: В. А. Гошовська та ін. ; за ред. В. А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 330 с.
6. Баласинович Н. О. Забезпечення гендерної рівності в системі органів державної влади : дис. ... д-ра філос. : 052. Київ, 2023. 203 с.
7. Білосорочка С. І. Гендерна рівність у ратифікованих Україною міжнародно-правових документах. *Теорія та практика державного управління*. Харків, 2017. Вип. 4. С. 210–214.
8. Бойко Н. Українсько-давньогрецько-латинський словник. Київ : Київський університет, 2012. 271 с.
9. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 213 с.
10. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. правових наук ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 932 с.

11. Виборчий кодекс України : Закон України від 19 грудня 2019 року № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>
12. Вишневецький М. В. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності апарату суду в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 1. Т. 2. С. 282–287.
13. Вітлінський В. В. Економіко-математичні методи та моделі: оптимізація : навч. посібник / В. В. Вітлінський, Т. О. Терещенко, С. С. Савіна. Київ : КНЕУ, 2016. 303 с.
14. Гендерна політика в системі державного управління : підручник / за заг. ред. М. М. Білинської. Запоріжжя : Друкар. світ, 2011. 132 с.
15. Гендерна рівність. URL: https://content.e-schools.info/Biluchi/library/Гендерна_рівність.docx
16. Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2016. № 2. С. 114–120.
17. Горбова Г. О. Принципи адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 2. С. 94–97.
18. Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2019. 257 с.
19. Грицай І. О. Принцип гендерної рівності та механізм його забезпечення: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Дніпро, 2018. 514 с.
20. Гуржій Т. О., Бодров Ю. О. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2023. Вип. 79: Ч. 2. С. 41–48.
21. Гендерна політика в нормативноправових документах / за заг. ред. К. Б. Левченко, Г. Г. Жуковська, К. Б. Левченко, О. О. Остапенко, О. І. Сулова. Київ, 2020. Частина 1. 186 с. URL: https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/2_viddil/gender
22. Декларація про ліквідацію насильства щодо жінок у регіоні Асоціації держав Південно-Східної Азії.

URL: <https://asean.org/declaration-on-the-elimination-of-violence-against-women-in-the-asean-region/>

23. Декларація та принципи Лугано. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/deklaracziya-ta-princzipi-lugano/>

24. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-p>

25. Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 930. *Офіційний вісник України*. 2020. № 84. Ст. 2697.

26. Дідик Н. І. Щодо питання класифікації принципів адміністративного права України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 92–101.

27. Для досягнення гендерної рівності світу знадобиться 134 роки або п'ять поколінь – Всесвітній економічний форум. URL: <https://zmina.info/news/dlya-dosyagnennya-gendernoyi-rivnosti-svitu-znadobytysya-134-roky-abo-p'yat-pokolyn-vsесvitnij-ekonomichnyj-forum/>

28. Єряшов Є. К. Сутність адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2014. № 10. С. 44–48.

29. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

30. Інтеграція гендерного підходу. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/01/gmbrief_eu4genderhelpdesk_v2_ukraine.pdf

31. Інтегрування гендерного підходу в державну політику України / Т. Е. Василевська та ін. Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 128 с.

32. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с.

33. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

34. Колодій А. М. Принципи права України. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 206 с.

35. Коломоець Т. О., Федорова К. І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні : монографія. Київ : Істина, 2008. 184 с.

36. Коломоець Т. О., Кремова Д. С., Колпаков В. К. Адміністративно-правове регулювання реалізації економічної функції держави та економічна функція адміністративного права: питання співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 198–202.

37. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

38. Конвенція Міжнародної організації праці № 190 про насильство та домагання. URL: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO::P11300_INSTRUMENT_ID:3999810

39. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

40. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти : від 14 груд. 1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174

41. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листоп. 1950 р. (зі змінами та допов., внесеними протоколами № 11 від 11.05.1994, № 14 від 13.05.2004). *Законодавство України : інформ. пошук. Система. Верхов. Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

42. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_fr#EndDec

43. Конвенція про політичні права жінок 1952 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU53K02U>

44. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству та боротьбу з ними.

URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=210>

45. Конституція України від 28 червня 1996 року : Закон України № 254к/96-ВР від 30.09.2016. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

46. Костюкевич С. Ф. Реалізація та захист адміністративно-правового статусу приватної особи у публічній сфері : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2022. 203 с.

47. Кравченко О. С. Функції та принципи адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № 2. С. 160–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.24>

48. Кравченко О. С., Павленко Л. В. Щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення гендерної політики в Україні. *Київський юридичний журнал*. 2024. № 5. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj-2024-5.03>

49. Кравченко О. С. Гендерна політика в Україні: світові тенденції та гарантії ефективності реалізації. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3 (63). С. 118–124. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.19>

50. Кравченко О. С. Суб'єктний склад правовідносин із реалізації гендерної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 587–590. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/140>

51. Кравченко О. С. Щодо співвідношення категорій «гендер» та «стать»: адміністративно-правовий аспект. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 23–24 лютого 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 226–228. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-374-6-64>

52. Кравченко О. С. Нормативно-правове регулювання здійснення гендерної політики в Україні. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кременчук,

22–23 грудня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 475–478. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-129>

53. Кушнір Н. В. Теоретичні засади реалізації гендерної рівності у трудовому праві України : дис. ... д-ра філос. : 12.00.05. Харків, 2020.

54. Левченко К. Б. Управління процесами формування гендерної політики в Україні (організаційно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 427 с.

55. Легеза Ю. О. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 374–380. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.55>

56. Легеза Ю. О. Національна судова практика та практика ЄСПЛ у гарантуванні права на мирні зібрання для представників ЛГБТ. *Правові новели*. 2023. № 21. С. 279–284. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/21_2023/39.pdf

57. Легеза Ю. О., Шевирталов В. С. Публічне управління процесами соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 1. С. 125–128.

58. Липачова Л. М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 24 с.

59. Логвиненко Б. О. Адміністративно-правові засади медичного забезпечення органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2008. 20 с.

60. Лученко М. М. Принцип пропорційності в адміністративному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2019. 208 с.

61. Мацелик Т. О. Адміністративна правосуб'єктність як онтологічна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 597. С. 90–94.

62. Міжамериканська конвенція про запобігання, покарання та ліквідацію насильства щодо жінок. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-61.html>

63. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

64. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

65. Мажарівська А. А. Медико-соціальне обґрунтування концептуальної моделі гендерної рівності в охороні здоров'я України : дис. ... канд. медич. наук : 14.02.03. Київ, 2020. 233 с.

66. Можливості жінок в Україні (1–2 червня 2023 р.). *Звіт із соціологічного дослідження*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/mozhливost_zh_nok_v_ukra_n.html

67. На 21 % збільшилася кількість вступників до аспірантури та докторантури у 2023 році, переважно це чоловіки. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/955879.html>

68. Оніщенко Н. М., Львова О. Л. Гендерна рівність: крок до розвитку чи моральна криза сучасного суспільства? *Держава і право*. Випуск № 62. С. 3–11.

69. Оніщенко Н. М., Сунегін С. О., Клещенко Н. О. Юридичні гарантії права людини на мир: змістовні характеристики *Наукові перспективи*. № 1 (43). 2024. С. 700–718. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1\(43\)-700-718](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-1(43)-700-718)

70. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ : К. І. С., 2004. 536 с.

71. Павленко П. І. Правовий статус службовців органів внутрішніх справ (проблеми загальної теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Донецьк, 2003. 164 с.

72. Паладієва Я. В. Місце позитивної дискримінації в механізмі забезпечення принципу рівності : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024.

73. Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2008. 19 с.

74. Пирожкова Ю. В. Теорія функцій адміністративного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 33 с.

75. Питання проведення гендерно-правової експертизи : постанова КМУ від 28 листопада 2018 р. № 997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-p#Text>

76. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282>

77. Платформа допомоги врятованим – урядовий сервіс для підтримки постраждалих внаслідок війни. URL: <https://www.dszn-zoda.gov.ua/content/платформа-допомоги-врятованим--урядовий-сервіс-для-підтримки-постраждалих-внаслідок-війни>

78. Порадник для гендерних радників та радниць. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/2023/25.08.2023/poradnik-dlya-radnikov-1-1.pdf>

79. Преамбула Устава ООН. Організація Об'єдинених Націй. URL: <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/preamble/index.html>

80. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

81. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Указ Президента України від 26 липня 2005 р. № 1135/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135/2005#Text>

82. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

83. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях : Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 44. Ст. 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>

84. Про внесення змін до Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти та науки України від 15.03.2024 № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0403-24#Text>

85. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-ІУ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

86. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text>

87. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

88. Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1834. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1834-2006-п#Text>

89. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-п#Text>

90. Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів : наказ Мінсоцполітики України від 7 лютого 2020 р. № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text>

91. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ : наказ Мінсоцполітики України від 14 квітня 2020 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0257739-20#n10>

92. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»

на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-р#Text>

93. Про затвердження плану заходів на 2023 рік щодо розвитку Єдиної інформаційної системи соціальної сфери в межах реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2023 р. № 634-р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/519983__755644

94. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 р. № 106. *Офіційний вісник України*. 2019. № 19. Ст. 648.

95. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти і науки України від 6 березня 2024 року № 211. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-poryadku-prijomu-na-navchannya-dlya-zdobuttya-vishoyi-osviti-v-2024-roci-zareyestrovaniy-v-ministerstvi-yusticiyi-ukrayini-14-bereznua-2024-roku-za-37941724>

96. Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2024 році : наказ Міністерства освіти і науки України від 29 лютого 2024 року № 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0356-24#Text>

97. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-п#Text>

98. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п#Text>

99. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 червня 1998 р. № 615/98. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

100. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

101. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

102. Про проведення гендерно-правової експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2006 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-2018-п#Text>

103. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

104. Про Роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах : постанова Центр. виборч. коміс. від 23 вересня 2015 р. № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0362359-15>

105. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-р#Text>

106. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-vprovadzhenia-hendernoi-rivnosti-u-sferi-osvity-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-na-20222024-roky-z-ii-realizatsii-i201222-1163>

107. Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2020 р. № 784. *Офіційний вісник України*. 2020. № 73. Ст. 2320.

108. Протокол до Африканської хартії прав людини і народів про права жінок в Африці або «Протокол Мапуту». URL: <https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-sl-PROTOCOL%20TO%20THE%20AFRICAN%20CHARTER%20ON%20HUMAN%20AND%20PEOPLE%27S%20RIGHTS%20ON%20THE%20RIGHTS%20OF%20WOMEN%20IN%20AFRICA.pdf>

109. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.

110. Рішення ЄСПЛ у справі Бачковський та інші проти Польщі від 3 травня 2007 р. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/ccu/5_3007.pdf

111. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28 вересня 2000 року в справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про приватизацію державного житлового фонду). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-00#Text>

112. Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року в справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

113. Саєнко О. С. Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2020. 230 с.

114. Свиридюк Н. П., Цюприк Н. О. Принципи адміністративно-правового регулювання у сфері здійснення гендерної

політики держави. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 121–125.

115. Слінько Т. М., Кушніренко О. Г. Права і свободи людини та громадянина : навч. посіб. Харків : Факт, 2001. 440 с.

116. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) в 11 томах. Том 3. 1972. С. 300. URL: <http://sum.in.ua/s/zasada>

117. Соціальна стійкість та гендерна політика. Черкаська селищна рада. 24 квітня 2024 року. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/sotsialna-stiikist-ta-henderna-polityka>

118. Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text

119. Справа «Ляшко проти України» № 21040/02 від 10 серпня 2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_275#Text

120. Ткачук Р. Від амазонок давнини до жінок-воїнів сьогодення. *Військо України*. 2014. № 2. С. 12–19.

121. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova>

122. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

123. Устюшенко С. Е. Вплив принципу рівності всіх перед законом на порядок оплати судового збору в цивільному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2019/15.pdf

124. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. ; за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2009. 208 с.

125. Цибульник Н. Ю. Принципи адміністративно-правового регулювання сектору безпеки держави. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 6. С. 182–186.

126. Цілі сталого розвитку 2016–2030. United Nations in Ukraine. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

127. Чехович Т. В. Конституційний принцип рівності громадян перед законом у публічному управлінні : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 584 с.

128. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2008. 19 с.

129. Чорна А. М. Сутність і значення адміністративно-правового забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування. *Visegrad journal on human rights*. 2017. No. 1. P. 128–133.

130. Якущенко Ю. М. Принципи адміністративно-правового регулювання сурогатного материнства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 418–421.

131. About the Federal Office for Gender Equality (FOGE). URL: <https://www.ebg.admin.ch/en/about-the-foge>

132. About the Process. URL: <https://www.chrc-ccdp.gc.ca/en/complaints/about-the-process>

133. American Psychological Association. APA guidelines for psychological practice with boys and men. 2018. URL: <http://www.apa.org/about/policy/psychological-practice-boys-men-guidelines.pdf>

134. Baseline study on gender norms and stereotypes in the countries of the Eastern Partnership. URL: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/03/baseline-study-on-gender-norms-and-stereotypes-in-the-countries-of-the-eastern-partnership>

135. Baum R. J. *Philosophy and Mathematics*. San Francisco : Freeman, Cooper and Co, 1973.

136. Benchmarks and Challenges for Gender Equality in Ukraine <https://www.eop.org.ua/en/benchmarks-and-challenges-for-gender-equality-in-ukraine/>

137. Boylan J. F. That's what ze said. *The New York Times*. 2018. URL: <https://www.nytimes.com/>

138. Canadian Human Rights Act. R. S. C., 1985, c. H-6. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/h-6/>
139. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York. 18 December 1979. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>
140. Convention on the Nationality of Married Woman : New York, February 20, 1957. United Nations Ukraine. URL: http://www.un.org.ua/images/Convention_on_the_Nationality_of_Married_Women_eng1.pdf
141. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence . URL: <https://rm.coe.int/168008482e>
142. Defending the Sex/Gender Binary: The Role of Gender Identification and Need for Closure. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1948550620937188>
143. Eddy M., Bennett J. Germany must allow third gender category, court rules. *The New York Times*. 2017. URL: <https://www.nytimes.com/>
144. Employment Equity Act of Canada. S. C. 1995. Assented to 1995-12-15. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-5.401/FullText.html>
145. Equality Act 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>
146. Equality and human rights: nothing but trouble? eds.: M. Brink, S. Bur, J. Goldschmidt. Utrecht : SIM, 2015. 222 p.
147. EU-funded programme drives women's economic empowerment by challenging gender norms in Eastern Partnership countries. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/stories/eu-funded-programme-drives-womens-economic-empowerment-by-challenging-gender-norms-in-eastern-partnership-countries/>
148. Europe & Central Asia. URL: <https://liveprod.worldbank.org/en/regions/europe-central-asia#:~:text=In%20Europe%20%26%20Central%20Asia%2C%20the%20labor%20force%20participation%20rate%20in,and%20in%20males%20is%2066.4%25>

149. Federal Act on Gender Equality (Gender Equality Act, GEA) of 24 March 1995 (Status as of 1 July 2020). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1996/1498_1498_1498/en
150. Federal Constitution of the Swiss Confederation of 18 April 1999. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en>
151. Federal gender equality laws in Canada. URL: https://www.international.gc.ca/trade-commerce/gender_equality-egalite_genres/lois_can_gen_eq_laws.aspx?lang=eng
152. Feminist Perspective on Russia's War in Ukraine. URL: <https://rowman.com/ISBN/9781666932904/Feminist-Perspective-on-Russia's-War-in-Ukraine-Hear-Our-Voices>
153. Ferreira, Sílvia “Old and new agendas for personal social services in the Portuguese welfare mix”, comunicação apresentada no workshop CINEFOGO: Between State and Citizen – The Role of Civic Elements in the Governance and Production of Social Services. Ljubljana. 2008. 7–8 de Marco.
154. Gayle R. The traffic in women: Notes on the “political economy” of sex. *Toward an Antropology of Women*. N. Y., 1975. P. 157–210.
155. Gender Action Plan, 2022–2025. URL: <https://www.unicef.org/gender-equality/gender-action-plan-2022-2025>
156. Gender Equality Policy Hub. URL: <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/offices/commons/scrutinyunit/gender-equality-policy-map/#:~:text=Equality%20Act%202010%20-%20sex%20is,Human%20Rights%20Act%201998>
157. Global Gender Gap Report 2022. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf
158. Global Gender Gap Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
159. Global Gender Gap Report 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf
160. Human rights treaties. URL: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/canada-united-nations-system/treaties.html>
161. International Covenant on Civil and Political Rights : adopted and opened for signature, ratification and accession by General

Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49. United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner. URL: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx>

162. Katz-Wise S. L., Hyde J. S. (2012). Victimization experiences of lesbian, gay, and bisexual individuals: A meta-analysis. *Journal of Sex Research*. № 49. P. 142–167.

163. Körner S. *The Philosophy of Mathematics*. London : Hutchinson University Library, 1960. 210 p.

164. Korolczuk E., Graff A. (2018). Gender as “Ebola from Brussels”: The anti-colonial frame and the rise of illiberal populism. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 2018. № 43 (4). P. 797–821.

165. Landmark resolution on Women, Peace and Security. URL: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

166. McCrudden Ch., Prechal S. *The Concepts of Equality and Non-Discrimination in Europe: A practical approach*. European Network of Legal Experts in the Field of Gender Equality. European Commission. 2009. 50 p. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.htm

167. Milan T. First came the trans tipping point—Now we’ve got the backlash. *The Guardian*. 2016. April 21. URL: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/apr/21/transgender-rights-backlash-anti-lgbt-legislation>

168. Morton T. A., Postmes T., Haslam S. A., Hornsey M. J. (2009). Theorizing gender in the face of social change: Is there anything essential about essentialism? *Journal of Personality and Social Psychology*. № 96 (3). P. 653–664.

169. Paper for the ISTR Eighth International Conference and 2nd EMES-ISTR European Conference, “The Third Sector and Sustainable Social Change: New Frontiers for Research”, organised by ISTR, EMES in partnership with CINEFOGO, Barcelona. July 9–12. 2008. URL: https://www.lkouniv.ac.in/site/writereaddata/siteContent/202004021930365317saroj_dhal_socio_civil_society_and_women.pdf

170. Parks J. B., Robertson M. A. Explaining age and gender effects on attitudes toward sexist language. *Journal of Language and Social Psychology*. 2005. № 24 (4). P. 401–411.

171. Pay Equity Act. S. C. 2018. S. 416. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/P-4.2/>

172. Policy Brief: A Gender Responsive Recovery for Ukraine: Introduction. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/policy-brief-gender-responsive-recovery-ukraine-introduction>

173. Policy Instruction on Gender Equality 2021–2025. URL: <https://reliefweb.int/report/world/policy-instruction-gender-equality-2021-2025>

174. Presentation of Canada’s combined 8th and 9th Periodic Reports to the United Nations Committee responsible for the Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women (CEDAW). URL: <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/services/canada-united-nations-system/canada-presentation-reports-convention-discrimination-women.html>

175. R. v. Mills, 1999. 3 S. C. R. 668. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1751/index.do>

176. Ratifications for Canada. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102582

177. Recommendation № R (98) 14 of the committee of ministers to member states on gender mainstreaming (Adopted by the Committee of Ministers on 7 October 1998 at the 643rd meeting of the Ministers’ Deputies). URL: <https://rm.coe.int/native/09000016804ec94a>

178. Report on the rule of law. Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session. Venice. 25–26 March 2011. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e)

179. Resolution adopted by the General Assembly 2263 (XXII). Declaration on the Elimination of Discrimination against Women. URL: https://www.eods.eu/library/UNGA_Declaration%20Women_1967_en.pdf

180. Second summit of heads of state and government. (Strasbourg, 10–11 October 1997). URL: <https://rm.coe.int/168063dced>

181. Section 28. Gender equality rights. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/cs-j-sjc/rfc-dlc/ccrf-ccdl/check/art28.html>

182. Sexual harassment in the workplace. 21.08.2023. URL: <https://www.ebg.admin.ch/en/sexual-harassment-in-the-workplace>

183. Sexual orientation and gender identity as human rights issues in development cooperation. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit. Bonn : GIZ, 2013. 9 p. URL: http://www.institut-fuer-menschenrechte.de/uploads/tx_commerce/e-info-tool_sexual_orientation_and_gender_identity_as_hr_issues_in_dc.pdf

184. Silva Manuela “Internalizar a igualdade nas políticas públicas: um caminho em aberto” ex æquo – Revista da Associação Portuguesa de Estudos sobre as Mulheres, 2, Lisboa, APEM/Celta Editora, 2000. P. 17–28.

185. Steinmetz. The transgender tipping point. *Time*. 2014. URL: <https://time.com/135480/transgender-tipping-point/>

186. Tapio Raunio. National parliaments and European integration: What we know and what we should know. ARENA Working Paper. January 2009. URL: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2009/papers/WP_02_09.pdf

187. The Convention on the Elimination of Discrimination against Women. URL: <https://fafia-afai.org/en/womens-rights/cedaw/>

188. The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). URL: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/council-of-europe-convention-on-preventing-and-combating-violence-against-women-and-domestic-violence#:~:text=The%20Convention%20aims%20to%20protect,in%20order%20to%20adopt%20an>

189. The European Charter for the Equality of Women and Men in the Life of Local Communities, developed in 2004. URL: https://www.ccre.org/docs/charte_egalite_en.pdf

190. The gender gap in employment: What’s holding women back? URL: <https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#intro>

191. The Rights of Non-citizens. New York. Geneva : United Nations, 2006. 52 p.

192. Ukraine’s National Recovery Plan. URL: <https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c1667>

51fcf41105380a733_NRC%20Ukraine%27s%20Recovery%20Plan%20blueprint_ENG.pdf

193. We need Gender Justice to close the inequality gap here in the UK. URL: <https://www.amnesty.org.uk/blogs/womens-action-network-blog/we-need-gender-justice-close-inequality-gap-here-uk>

194. Wilton L. S., Bell A. N., Carpinella C. M., Young D. M., Meyers C., Clapham R. Lay theories of gender influence support for women and transgender people’s legal rights. *Social Psychological and Personality Science*. 2019. № 10 (7). P. 883–894.

195. Women’s Entrepreneurship Development and Gender Equality (WEDGE): Phase 3 (INT/08/68/IRL). International Labour Organization (ILO). URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_mas/---eval/documents/publication/wcms_166530.pdf

196. World Bank Group Gender Strategy 2024–2030 : Accelerate Gender Equality to End Poverty on a Livable Planet (English). URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099061124182033630/bosib17e6952570c51b49812a89c05be6a4>

197. World Bank Group Statement on Evolution Roadmap. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2023/01/13/world-bank-group-statement-on-evolution-roadmap>

Наукове видання

Кравченко Олександр Сергійович
Боровик Андрій Володимирович

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Монографія

Технічний редактор *Оксана Гринюк*
Дизайн обкладинки *Анастасія Юдашкіна*
Верстання *Олена Данильченко*

ЮРИДИКА
ВІД А В Н И Ц Т В О

Підписано до друку 18.02.2025 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 10,00. Наклад 300. Замовлення № 002м-0125.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653 від 18.08.2022 р.